

8/3708

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

AON wewn. 5034/98

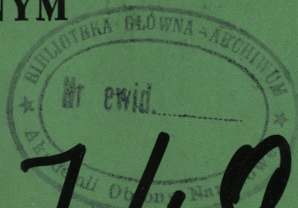
JAWNE

Do użytku służbowego

Egz. Nr **50**

Płk dr Zbigniew KUCZMAŃSKI

DZIAŁANIA WOJSK LĄDOWYCH W ASPEKcie OPERACYJNYM I TAKTYCZNYM

50749

WARSZAWA

1998

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

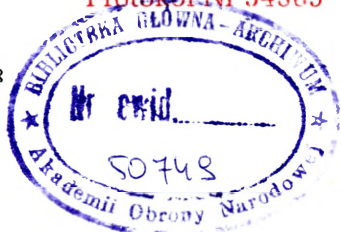
KATEDRA SZTUKI OPERACYJNEJ

PRZEKLASYFIKOWANO

Protokół Nr 54305

JAWNE

AON wewn. 5034/98

~~Do użytku służbowego~~

Egz. nr ...**50**

Płk dr Zbigniew KUCZMAŃSKI

**DZIAŁANIA WOJSK LĄDOWYCH
W ASPEKCIE OPERACYJNYM
I TAKTYCZNYM**

WARSZAWA

1998

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	7
1. ISTOTA I EWOLUCJA SZTUKI WOJENNEJ	8
1.1. Geneza sztuki wojennej	9
1.2. Struktura sztuki wojennej.....	14
1.3. Podstawowe kategorie sztuki wojennej	25
1.4. Uwarunkowania i właściwości rozwoju polskiej sztuki wojennej	32
2. WOJSKA LĄDOWE W SYSTEMIE OBRONNYM RP (STRUKTURA I ZADANIA)	43
2.1. System obronny RP	46
2.2. Układ militarny	48
2.3. Wojska lądowe	52
2.3.1. Piechota	53
2.3.2. Jazda	55
2.3.3. Wojska pancerne	55
2.3.4. Wojska rakietowe i artyleria	58
2.3.5. Wojska obrony przeciwlotniczej	59
2.3.6. Lotnictwo wojsk lądowych	61
2.3.7. Wojska walki radioelektronicznej	62
2.3.8. Wojska rozpoznawcze	63
2.3.9. Wojska łączności	64
2.3.10. Wojska inżynieryjne	65
2.3.11. Wojska obrony przeciwchemicznej	67
2.3.12. Siły i środki zabezpieczenia logistycznego	69
2.3.13. Wojska topograficzne	69
2.3.14. Wojska meteorologiczne	70

WOJSKA ZMECHANIZOWANE I PANCERNE W WALCE ...	71
3.1. Charakterystyka walki ogólnowojskowej	72
3.1.1. Pojęcie i cechy walki	72
3.1.2. Pole walki w przyszłej wojnie	74
3.2. Wojska lądowe	77
3.2.1. Rozwój piechoty	80
3.2.2. Rozwój wojsk pancernych	89
3.3. Działanie wojsk zmechanizowanych i pancernych w pierwszym i drugim rzucie oraz w odwodzie	92
3.3.1. W obronie	93
3.3.2. Podczas prowadzenia obrony	95
3.3.3. W natarciu	99
3.3.4. Podczas prowadzenia natarcia	100
3.4. Działanie wojsk zmechanizowanych i pancernych na tyłach przeciwnika	107
3.5. Wojska zmechanizowane i pancerne w składzie innych doraźnie tworzonych elementów ugrupowania	115
WYMIAR POWIETRZNO-LĄDOWY W DZIAŁANIACH OPERACYJNYCH	118
4.1. Charakterystyka działań powietrzno-lądowych	119
4.2. Geneza działań powietrzno-lądowych	126
4.3. Współczesne możliwości prowadzenia działań operacyjnych w wymiarze powietrzno-lądowym	139
4.3.1. Lotnictwo wojsk lądowych	140
4.3.2. Wojska obrony przeciwlotniczej	145
4.3.3. Desanty powietrzne (śmigłowcowe)	147
4.3.4. Zgrupowania aeromobilne	151

5. PODSTAWY TEORII DZIAŁANIA ZGRUPOWAŃ AEROMOBILNYCH ORAZ OGÓLNOWOJSKOWYCH ZWIĄZKÓW TAKTYCZNYCH W OBRONIE STREFY ODPOWIEDZIALNOŚCI OKRĘGU WOJSKOWEGO	160
6. DZIAŁANIA NA TYŁACH PRZECIWNIKA	171
6.1. Geneza działań na tyłach przeciwnika	172
6.2. Potrzeby i cele działań na tyłach przeciwnika	179
6.3. Siły przeznaczone do działań na tyłach przeciwnika	183
6.3.1. Załogi i garnizony wybranych miejscowości przygotowane do walki w okrażeniu	184
6.3.2. Oddziały wydzielone	184
6.3.3. Zgrupowanie i grupy desantowoszturmowe	185
6.3.4. Desanty powietrzne	187
6.4. Działania nieregularne	189
6.5. Sposoby działań w ugrupowaniu przeciwnika	191
6.5.1. Dotarcie na tyły przeciwnika	192
6.5.2. Wykonanie zadania	194
6.5.3. Połączenie się z wojskami własnymi	196
BIBLIOGRAFIA	199
WYKAZ ZAŁĄCZNIKÓW	201

WPROWADZENIE

Sztuka wojenna w swym dychotomicznym ujęciu (teorii i praktyki) zajmuje się przygotowaniem państwa i sił zbrojnych do wojny. W pojęciu sztuki wojennej zawarty jest sens prowadzenia walki zbrojnej. Walkę tę, prowadzić będą przede wszystkim siły zbrojne państwa, których głównym i największym liczebnie rodzajem są wojska lądowe.

Niniejsze opracowanie przedstawia ogólne aspekty operacyjne i taktyczne działań wojsk lądowych we współczesnych i przyszłych warunkach. Dla bliższego poznania tego rodzaju wojsk ukazany jest rys historyczny wojsk lądowych oraz ich podstawowe siły i środki walki zbrojnej z perspektywą ich rozwoju.

W szczególny sposób uwypuklono miejsce i rolę wojsk zmechanizowanych i pancernych, na tle współczesnej walki ogólnowojskowej. W opracowaniu uwzględniono również zmiany zachodzące w działaniach wojsk lądowych, tj. przechodzeniu od działań typowo lądowych do działań powietrzno-lądowych. Adekwatnie do tych zmian, przedstawiono zasadniczy zakres zadań realizowanych w tych dwóch wymiarach działań. W działaniach powietrzno-lądowych zostały uwzględnione nowo tworzące się elementy ugrupowania operacyjnego - jakimi są zgrupowania aeromobilne. Przez pryzmat działań powietrzno-lądowych widziano potrzebę szerokiego i głębokiego oddziaływania na przeciwnika. Dlatego też odrębnie omówiono problematykę działań w głębi i na tyłach przeciwnika.

Tak szeroko przedstawiona problematyka wskazuje, że w pracy tej omówione zostały tylko najbardziej podstawowe zagadnienia taktyki i sztuki operacyjnej wojsk lądowych.

1. ISTOTA I EWOLUCJA SZTUKI WOJENNEJ

Sztuka wojenna to zgodnie z klasycznymi definicjami, dziedzina wiedzy i umiejętności dotyczących przygotowania i prowadzenia walki zbrojnej. Obejmuje ona strategię, sztukę operacyjną i taktykę.¹

Według współczesnych definicji - sztuka wojenna to teoria i praktyka zbrojnych działań wojennych.

Zgodnie z powyższym określeniem, sztuka wojenna z jednej strony - jako teoria; jest dyscypliną naukową i stanowi podstawę nauki wojennej, z drugiej - jako dziedzina umiejętności przejawia się w realizacji niezbędnych przygotowań do obrony kraju oraz właściwym i skutecznym wykorzystaniu Sił Zbrojnych z chwilą wybuchu konfliktu zbrojnego.

Zasadniczym przedmiotem badań sztuki wojennej jest m.in. określenie sposobów najskuteczniejszego wykorzystania istniejących sił oraz możliwości materialnych i moralnych do obrony RP. Dlatego też sztuka wojenna powinna uwzględniać wiele różnorodnych czynników wewnętrznych i zewnętrznych, które wywierają określony wpływ na teorię i praktykę kształtując ich rozwój i określając słuszność przyjętych założeń.

Według płk. prof. K. NOŻKI² na kształtowanie się założeń sztuki wojennej mają wpływ:

- doktryna wojenna;
- położenie geograficzne kraju i przewidywany TDW;
- polityka wewnętrzna i zagraniczna kraju;
- polityka i potencjał ekonomiczny państw sojuszniczych;
- potencjał demograficzny;

¹ *Mala Encyklopedia Wojskowa*, t. 3, Warszawa 1971, s. 268.

² Patrz K. Nożko, *Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej*, BWW, Warszawa 1973, s. 54.

- polityka, potencjał ekonomiczny i osiągnięcia naukowo-techniczne przeciwnika;
- osiągnięcia naukowo-techniczne własnego kraju i krajów sojusznicznych;
- aktualny stan struktury organizacyjnej sił zbrojnych, ich wyposażenie i uzbrojenie;
- nauka wojenna;
- nauka wojenna, doktryna wojenna i sztuka wojenna;
- doświadczenia i wnioski z wojen ubiegłych i konfliktów zbrojnych współczesnych;
- doświadczenia i wnioski z ćwiczeń.

Teoria sztuki wojennej precyzując zgodnie z interesami obronności, kierunki rozwoju Sił Zbrojnych i przygotowania obronnego kraju oraz społeczeństwa, powinna ciągle analizować potrzeby praktyki przez pryzmat możliwości ekonomicznych, rozwoju sytuacji politycznej i rzeczywistych osiągnięć naukowo-technicznych. Z kolei ciągła konfrontacja poglądów przez wszystkie szczeble dowodzenia na sposoby rozstrzygania podstawowych problemów sztuki wojennej stanowi gwarancję wyboru najlepszych rozwiązań. Pozwoli więc znaleźć takie rozwiązania, które zapewnią najwyższą sprawność i gotowość bojową sił zbrojnych oraz całego systemu obronnego kraju na wypadek konfliktu zbrojnego.

1.1. Geneza sztuki wojennej

Sztuka wojenna ogniskuje w sobie dużą ilość różnych wzajemnych i przeciwstawnych związków przyczynowo-skutkowych niemal z każdej strefy działalności człowieka. Szczególnie mocno jest ona związana i uzależniona od polityki, ekonomii, nauki i techniki własnego kraju, jak i kraju strony przeciwnej.

W pojęciu sztuki wojennej zawarty jest sens prowadzenia walki zbrojnej zarówno w obronie własnego narodu i państwa, jak też cel podboju i ujarznienia oraz politycznego i ekonomicznego podporządkowania innych narodów i państw. Zrodziła ją więc z jednej strony, życiowa potrzeba skutecznej obrony własnego narodu, państwa, z drugiej zaś - chęć jak najszybszego i bezwzględnego pokonania strony przeciwnej. Zatem u podstaw powstania i rozwoju założeń sztuki wojennej była konieczność zapewnienia sobie powodzenia, uzyskania zwycięstwa zarówno przez stronę napadniętą, jak i napadającą, w wyniku bezpośredniego starcia ich sił zbrojnych.

Genezy sztuki wojennej należy szukać w sferze praktyki. W Europie z pierwszymi zapisami o sztuce wojennej spotykamy się w *Iliadzie* Homera, który opisując jeden z fragmentów dziewięcioletniej wojny trojańskiej między Achajami a Trojanami na początku XII wieku p.n.e. daje nam pewien obraz taktyki i elementów strategii owego czasu.³ Generalnie sztuka wojenna nie tylko początkowo, ale przez większą część swego istnienia dzieliła się na strategię i taktykę. Od zarania sztuki wojennej wojna rozstrzygała się w jednej walnej bitwie. Sprawą strategii było do bitwy doprowadzić i wykorzystać jej rezultaty, sprawą taktyki było przeprowadzenie bitwy.

W czasach, gdy armie były małe pojęcia taktyki i strategii były ze sobą tak silnie zazębiane, że ich granice się zacierały. Na przykład w bitwie pod Maratonem w 490 r. p.n.e. taktyka i strategia mieściły się w jednym i tym samym wąwozie szerokości 4 km.

Mimo upływu lat możemy stwierdzić, że do czasu średniowiecza nastąpiły nieznaczne zmiany w rozwoju sztuki wojennej. Ilustracją tej tezy, mogą być przytoczone bitwy z historii sztuki wojennej.

³ B. Chocha, *Rozważania o sztuce operacyjnej*, MON, Warszawa 1984, s. 7.

Podczas wojny Rzymu z Kartaginą w 216 r. p.n.e. w bitwie pod Kannami 50 tys. Kartagińczyków i 86 tys. Rzymian walczyło na obszarze wielkości 4 km wzdłuż frontu i 4 km w głąb, tj. 16 km². Bitwa trwała pół dnia i zakończyła się historycznym zwycięstwem Kartaginy odniesionym dzięki lepszej i skuteczniejszej taktyce działania. Natomiast w bitwie pod Grunwaldem (1600 lat później) obszar, na którym toczyła się walka wojsk polskich, litewskich i ruskich z wojskami krzyżackimi, wynosił około 30 km² - około 5 km wzdłuż frontu i 6 km w głąb. Bitwa trwała około 1 dnia.

Porównując uzbrojenie, sposoby działania, obszar i czas trwania bitwy, można zauważyć, że w ciągu szesnastu stuleci, od bitwy pod Kannami, nie zaszły istotne zmiany.

W późniejszym okresie wpływ nowych wynalazków (muskiet, bagnet nakładany na muszkiet), na sztukę wojenną wyraził się tym, że wojny XVII wieku stały się głównie wojnami oblężniczymi.

Druga połowa XVIII i początek XIX wieku była okresem doskonalenia starych metod sztuki wojennej i jednocześnie narodzin nowych. Innowacje dotyczyły głównie zasad organizacyjnych armii i użycia wojsk w wojnie. W tym okresie następuje zanikanie armii zawodowych, na których miejsce pojawiają się armie obywatelskie. Ten typ armii odbija się na strategii, która staje się bardziej agresywna, hołdująca ruchliwym formom prowadzenia działań bojowych w dążeniu do starć.

Wybuch francuskich wojen rewolucyjnych, stworzył Napoleonowi warunki dokonania największego w dotychczasowej historii skoku w rozwoju sztuki wojennej.

Dzięki szybkim przerzutom zawsze dysponował odpowiednią siłą, którą określał jako *iloraz masy przez szybkość* zarówno w odniesieniu do taktyki jak i strategii. W strukturze organizacyjnej armii pojawiły się dywizje, a w późniejszym czasie korpusy armijne zajęły miejsce dywizji, o stałej strukturze. System zaopatrzenia został oparty o zasadę

życie z zasobów kraju. Poruszanie się bez obciążenia zwiększa ruchliwość wojsk i umożliwia swobodne poruszanie się w terenie górzystym i lesistym. Tempo marszu zwiększyło się z 70 kroków do 120 kroków na minutę.

Koncepcja rozegrania walki przez Napoleona sprowadzała się w zasadzie do jednego celu - zmuszenia przeciwnika do bitwy.

W tym czasie liczne armie powodowały, że stopniowo bitwa zaczynała się rozpadać na szereg równocześnie lub kolejno następujących starć zbrojnych (bojów). Zwiększał się jednocześnie rozmach wojny. Pojawiła się i utrwaliła konieczność przeprowadzenia całej sekwencji bitew w toku wojny. Tak powstały zjawiska kampanii i operacji - jako działań różnych sił w różnym miejscu i czasie połączonych wspólnym zamiarem i ukierunkowanych na osiągnięcie jednego celu militarnego.

Operacje ukształtowały się na początku XX wieku jako nowe jakości w praktyce sztuki wojennej i w pełni utrwaliły się na polach bitew I wojny światowej. W wojnie tej uczestniczyły miliony żołnierzy i ludności cywilnej, a front walki rozciągał się na tysiące kilometrów. Oblicza się, że obszar bezpośrednich działań wojennych podczas I wojny światowej obejmował ponad 4 mln. km², a pod broń powołano ponad 70 mln. ludzi.

Każda operacja składała się z szeregu walk i bitew, prowadzonych przy ścisłym współdziałaniu wszystkich rodzajów wojsk. Oprócz tradycyjnych rodzajów wojsk - piechoty, kawalerii i artylerii - pojawiły się wojska pancerne, lotnictwo, chemiczne środki walki, zwiększyła się rola wojsk specjalnych - inżynierskich, łączności. Do praktyki walki zbrojnej weszły operacje frontowe i armijne.

Nowa jakość w działaniach wojennych pociągnęła za sobą powstanie nowego działu w sztuce wojennej. Okazało się bowiem, że podział sztuki wojennej na strategię i taktykę nie obejmował swoim zakresem problemów teorii przygotowania i prowadzenia operacji. Różnie go

początkowo nazywano i wielką taktyką, małą strategią, działaniami operacyjnymi, czy też sztuką operacyjną.

Od 1928 roku podział sztuki wojennej na trzy części - strategię, sztukę operacyjną i taktykę - w armii radzieckiej praktycznie ustalił się. Ten właśnie termin przyjął się powszechnie w późniejszym okresie. W Polsce w okresie międzywojennym ten nowy dział sztuki wojennej nazwany był działaniami operacyjnymi, a od 1945 roku sztuką operacyjną.

Faktycznie dopiero druga wojna światowa w sposób wyraźny i jednoznaczny określiła miejsce i zadania sztuki operacyjnej w sztuce wojennej oraz jej powiązania ze strategią i taktyką.

W armiach NATO do niedawna wyróżniono dwie części składowe sztuki wojennej - strategię i taktykę.

Dopiero pod koniec lat siedemdziesiątych najpierw Amerykanie, a potem także przedstawiciele innych armii NATO, zajęli się ponownie problematyką operacyjną wojny lądowej, do słownictwa wojskowego powróciło wówczas pojęcie dowodzenia operacyjnego.⁴

Tak więc w armiach Zachodu jako jeden z działów sztuki wojennej występuje sztuka operacyjna, czy też dowodzenie operacyjne. Pośredniczy ono między strategią wojskową a taktyką, ponadto nie jest przywiązane do określonego szczebla dowodzenia.

Powstanie i rozwój sztuki operacyjnej jest następstwem ciągle wzrastającego rozmachu walki zbrojnej. Jest przekonującym świadectwem zależności charakteru wojny i zmian zachodzących w sposobach jej prowadzenia, od pojawienia się nowych środków sprzętu bojowego i uzbrojenia. Jest wreszcie potwierdzeniem powstania nowych zjawisk walki zbrojnej.

Obecna sytuacja geopolityczna w Europie z pewnością będzie wpływać na kształt sztuki wojennej. W dalszym ciągu jednak nowe

⁴ M. Wiatr, *Miedzy strategią a taktyką*, Myśl Wojskowa 3/1997, s. 58.

generacje uzbrojenia i sprzętu technicznego stanowiąc będą podstawę do prognozowania rozwoju sztuki wojennej, szczególnie dotyczy to działań operacyjnych i taktycznych. Teren i jego pokrycie, warunki atmosferyczne oraz pora doby i roku będą w niewielkim stopniu rzutować na sposób prowadzenia walki. Na przyszłym polu walki manewr (w tym manewr w wymiarze powietrznym) i przemieszczanie odgrywać będą ważną rolę. Staną się wstępnym etapem wszystkich rodzajów działań bojowych. Zastosowanie wysoce manewrowych środków walki i nowej techniki, wpłynie na model prowadzonej walki. Rozszerzenie walki wojsk lądowych o trzeci wymiar wpłynie na prowadzenie powietrzno-lądowych walk i operacji. W wyniku tego, do wykonania konkretnych zadań można będzie planować mniejszą ilość sił i środków, z drugiej zaś strony szybciej przeciwdziałać niekorzystnym skutkom pola walki.

Można stwierdzić, że każda epoka historyczna w zależności głównie od warunków politycznych, ekonomicznych, militarnych, narodowych ma właściwe dla niej sposoby prowadzenia wojny i działań bojowych.

1.2. Struktura sztuki wojennej

Istnieją bardzo ściśle związki i zależności między poszczególnymi elementami sztuki wojennej.

Strategia jest nadrzędną wobec sztuki operacyjnej, tak jak sztuka operacyjna jest wobec taktyki. Człon nadrzędny ustala cele, stawia zadania, wyznacza kierunki głównych uderzeń, łączy wysiłki poszczególnych operacji, bitew, walk.

Taktyka - część składowa sztuki wojennej usytuowana jest na najniższym jej poziomie, za strategią i sztuką operacyjną. W przeszłości ona decydowała o realizacji celów strategii, współcześnie sztuki operacyjnej.

Taktyka obejmuje teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia walki przez pododdziały, oddziały i związki taktyczne różnych rodzajów wojsk, służb i sił zbrojnych. Istota taktyki polega na przygotowaniu i prowadzeniu walki ogólnowojskowej lub walki tylko danego rodzaju wojsk. Najczęściej celem walki wojsk lądowych będzie rozbicie taktycznego zgrupowania przeciwnika i utrzymanie lub opanowanie rejonu (obiektu) o znaczeniu taktycznym lub operacyjnym.

Termin taktyka wywodzi się od wyrazu greckiego *taktite* co oznacza - układać, porządkować, ustawiać w szyku bitewnym.

Historia taktyki wiąże się z rozwojem ludzkości, a jej rozwój i zmiany następowały w powiązaniu z ilościowym i jakościowym rozwojem środków walki. Początków taktyki należy doszukiwać się w starożytności.

Przez wiele wieków w taktyce dominowała koncepcja walki wręcz, prowadzonej w szykach zwartych. Przełom nastąpił z chwilą masowego wprowadzenia broni palnej w XVI wieku. Broń strzelecka spowodowała powstanie taktyki linearnej, potem kolumnowo-tyralierskiej. W czasie pierwszej wojny światowej ugruntowała się operacja jako system bojów i bitew. Ukształtowała się obrona pozycyjna w skali operacyjnej i taktycznej. W okresie międzywojennym nastąpił rozwój taktyki nowych rodzajów wojsk tj. wojsk pancernych i zmotoryzowanych oraz wojsk powietrznodesantowych.

Złożoność walki oraz skomplikowane problemy współdziałania różnych rodzajów wojsk spowodowały powstanie zasad działania broni połączonych. W latach 30. powstała w Związku Radzieckim teoria głębokiej walki (operacji), którego głównym twórcą był gen. Tuchaczewski. Wychodziła ona naprzeciw możliwościom nowym rodzajom wojsk (pancernym, powietrznodesantowym i lotnictwu). Zakładała ona jednoczesne oddziaływanie ogniem i uderzeniami wojsk na całą głębokość ugrupowania taktycznego przeciwnika.

Rewolucyjne zmiany w taktyce nastąpiły z chwilą wprowadzenia od połowy lat 50. na potencjalnym polu walki broni jądrowej. W przyjmowanym modelu działań bojowych zakładano, w początkowym okresie, że uderzenia jądrowe „wszystko załatwią”, w późniejszym okresie uderzenia jądrowe miały zapewnić szybkie tempo pokonania obrony przeciwnika siłami wojsk pancernych i zmechanizowanych. Ponadto była „straszakiem”, gdyż istniała możliwość w odpowiednim czasie i miejscu jej użycia (w tym również uderzenia odwetowe).

W latach osiemdziesiątych model walki uwzględniał koncepcję alternatywnego użycia broni jądrowej w przyszłych działaniach bojowych. Model ten opierał się na założeniu, że nowe środki walki dorównywać będą pod względem możliwości rażenia, niewielkim ładunkiem broni jądrowej.

Nowa sytuacja polityczno-militarna w ostatnim okresie czasu, wymusiła odejście od koncepcji jądrowej na rzecz wojny konwencjonalnej z wykorzystaniem coraz doskonalszych i bardziej precyzyjnych broni.

Sztuka operacyjna stanowi najmłodszą dziedzinę sztuki wojennej, zajmująca się przygotowaniem i prowadzeniem operacji. Narodziny i ewolucja operacji mają związek z wieloma czynnikami wynikającymi z przeobrażeń społeczno-ekonomicznych, rozwoju nauki i techniki, powstania armii masowych, możliwości uzupełniania armii stanem osobowym i środkami walki, wzrostu przestrzennego i czasowego rozmachu wojny, a poprzez to niemożności osiągnięcia jej celów w jednej bitwie generalnej.

Pojęcie **operacje** pochodzi z języka łacińskiego *opus-opera-ac*, co oznacza - praca, trud, zabieg, czynność. Używany jest do znaczenia jakiegoś kompleksowego, a złożonego działania. Termin operacja pojawił się w XVII wieku. Początkowo słowo to było utożsamiane z działaniami wojennymi. Dopiero po wojnie siedmioletniej (1756-1763)

„operacje wojenne” postrzegano, nie jako działania wojenne w ogóle, lecz jako formę działań prowadzonych przez samodzielne zgrupowania.

Cel, treść i istota operacji stanowiły integralną część poglądów na sposoby i formy prowadzenia wojny.

Według H. Lloyd'a (1720-1783) istotą operacji było działanie wojsk wzdłuż linii operacyjnej, stworzenie zagrożenia dla wojsk przeciwnika. Celem operacji był obiekt terenowy, a nie siła żywa przeciwnika.

Bülow pojmował operację jako *każde działanie wojsk (zgrupowań), które są skierowane przeciwko nieprzyjacielowi*. Również dla niego celem operacji był obiekt terenowy. Istotą operacji było więc pokonanie przeciwnika bez wydawania bitwy generalnej.

Dalszy rozwój operacji następuje w ramach tzw. „strategii zniszczenia” wylansowanej przez rewolucję francuską. W tym czasie Napoleon wniósł największy wkład w rozwój sztuki wojennej. U Napoleona końcowym celem manewrowa było stoczenie bitwy i zniszczenie siły żywej przeciwnika.

Według H. Jominiego strategia doprowadza armię do decydujących punktów strefy operacyjnej, dąży do przygotowania skutecznego starcia i zawczasu określa jego rezultaty, ale osiągnąć powodzenie może dopiero umiejętna taktyka w połączeniu z dzielnością, geniuszem i szczęściem. Stosowany termin „operacja” odnosił się do działań wojennych całej armii czynnej.

Duży wkład w kształtowanie się pojęcia operacji uczynił H. Moltke. Doszedł on do wniosku, że manewr i bitwa stanowią integralną całość. Operacja powinna kończyć się bitwą, co jest równoznaczne z osiągnięciem jej celu.

Po wojnie rosyjsko-japońskiej najbardziej postępowi teoretycy wojskowi Rosji, jako pierwsi opowiedzieli się za koniecznością wydzielania sztuki prowadzenia operacji jako osobnej teorii.

W okresie I wojny światowej ukształtowały się operacje armijne i frontowe. Przez realizację oddzielnych, lecz zgodnych z jednolitym planem jednoczesnych i kolejnych operacji co do miejsca i czasu, osiągnano cele strategiczne wojny. W tym też okresie ukształtowały się operacje (armijne i frontowe) - zaczepne i obronne oraz desantowe i przeciwdesantowe.

Po I wojnie światowej traktowano operacje, jako zespół działań różnorodnych związków wyższego szczebla lub specjalnie wydzielonych zgrupowań dla osiągnięcia celu wyznaczonego przez strategię w ramach wojny, jej etapu lub kampanii. W końcu lat 20. termin „sztuka operacyjna” uzyskała pełną samodzielność jako dyscyplina naukowa.

W 1924 r. w Akademii Wojskowej RKKA - wydano podręcznik nt. *Prowadzenie operacji*, które zawierało teoretyczne podstawy przygotowania i prowadzenia operacji.

Od 1926 roku w Związku Radzieckim podział sztuki wojennej na trzy części - strategię, sztukę operacyjną i taktykę - ustalił się i rozpoczęło się opracowanie teorii każdej z nich.

W 1928 roku została wydana praca W. Triandafillowa pt. *Charakter operacji współczesnych armii*, stanowiąca duży wkład w rozwój sztuki wojennej. Tę problematykę zainspirowało powstanie w 1936 r. katedry sztuki operacyjnej w Akademii Sztabu Generalnego.

W Polsce w okresie międzywojennym ten dział sztuki wojennej określono mianem „działania operacyjne”. Dopiero po II wojnie światowej wraz z przyjęciem poglądów radzieckich w Polsce i innych krajach obozu socjalistycznego, nazwa sztuka operacyjna znalazła swoje miejsce w sztuce wojennej. W armiach państw zachodnich ten dział sztuki wojennej nazywano „małą strategią” lub „wielką taktyką”. Stopniowo w poszczególnych armiach zaczęto wyodrębniać działania operacyjne, w Stanach Zjednoczonych uczyniono to dopiero od 1986 roku w ramach tzw. „operacji 2000”.

Strategia - Strategia wojenna nazywana krótko strategią, jest jedną z zasadniczych części składowych sztuki wojennej. Spełnia ona nadrzędną rolę w stosunku do sztuki operacyjnej i taktyki.

W znaczeniu wojskowym strategia obejmuje przygotowanie i prowadzenie wojny.

Słowo „strategia” pochodzi z języka greckiego *stratos* - armia i *spagos* - prowadzić. Według C. Clausewitza strategia była sztuka użycia bitew do celów wojny. Strategia narzuca plan wojny, nakreśla projekty poszczególnych kampanii i planuje w nich poszczególne bitwy, aby osiągnąć cel wojny.

W swej historii w poszczególnych wiekach przechodziła przez kolejne etapy rozwoju m.in. od strategii manewrowej poprzez strategię zniszczenia, pozycyjną, liniową, aż do współcześnie pojmowanej definicji.

Strategia wojenna państw starożytnego Wschodu (Indii, Chin, Egiptu i szeregu innych), a także starożytnej Grecji i Rzymu zgodnie z polityką panującej klasy, nastawionej na łupiestwo i ujarzmianie innych narodów, charakteryzowała się głównie zdecydowaniem w osiąganiu celów, głębokimi działaniami na jednym wybranym kierunku oraz dążeniem do opanowania ważniejszych miast (stolic) nieprzyjacielskich państw. W celu obrony własnego kraju wznoszono umocnienia na granicach (wielki mur chiński) lub budowano silne fortece. Typowe dla ówczesnej strategii wojennej było dążenie do całkowitego rozgromienia sił zbrojnych nieprzyjaciela w wielkich bitwach.

W pierwszym okresie feudalizmu (do X w.) rozwój strategii wojennej w Europie Zachodniej uległ zahamowaniu. W Europie Wschodniej Bizancjum stosowało elastyczną strategię wojenną, łącząc szerokie działania zaczepne w Italii i na Bałkanach z działaniami obronnymi na Bliskim Wschodzie. Strategia wojenna państw arabskich, dysponujących masami lekkiej i ruchliwej konnicy, odznaczała się ściśle scentralizowanym dowodzeniem, osiągała zdecydowane cele (całkowite roz-

gromienie nieprzyjaciela) oraz realizowała działania wojenne na wielką skalę, doprowadzające do zdobycia wielkich, silnie ufortyfikowanych miast i opanowania wielkich państw.

Strategia wojenna zachodnio-europejskich państw feudalnych, stosujących (X-XV w.) głównie ciężkie, trudne w manewrowaniu rycerstwo pospolitego ruszenia, charakteryzowała się zwykle niezdecydowaniem i brakiem scentralizowanego dowództwa strategicznego. W walce z lekką konnicą (arabską, turecką, mongolską) rycerstwo pospolitego ruszenia nie zdawało egzaminu. Strategia wojenna azjatyckich państw mongolsko-tureckich dysponujących wielkimi ilościami lekkiej konnicy, charakteryzowało się nagłymi, gwałtownymi najazdami, szerokimi manewrowymi działaniami, wykorzystaniem o wiele potężniejszych sił zbrojnych niż dysponował przeciwnik, prowadzeniem natarcia strategicznego na dużą głębokość (m.in. Dżingis-Chan, Timur).

Wynalezienie prochu i broni palnej wywarło, począwszy od XIV w., duży wpływ nie tylko na taktykę, ale i na strategię. Zamki rycerskie nie mogły się bronić przed artylerią. Należało utworzyć system bardzo silnych fortec. Fortece umożliwiały gromadzenie zapasów środków materiałowych, a ponadto stanowiły bazy wypadowe dla wtargnięcia w granice sąsiednich państw. Strategia wojenna tego okresu sprowadzała się do walki o fortece, do manewrowania armiami, celem przeszkodzenia przeciwnikowi w obleganiu fortec. Jednakże przecenianie znaczenia fortec doprowadziło do tego, że wielu zachodnioeuropejskich dowódców, aż do drugiej połowy XVIII wieku traciło po kilka miesięcy, a nawet lat na obleganie nieprzyjacielskich fortec.

W wiekach XVII i XVIII w Europie Zachodniej powstała i szeroko się rozwinęła tzw. Strategia Kordonowa, wymagająca równomiernego rozśrodkowania wojsk na teatrze działań wojennych celem osłony wielkiej ilości linii obrony, fortec i innych ważnych punktów strategicznych. Zachodnio-europejscy teoretycy wojskowi drugiej połowy

XVIII w. i początku XIX w. (G. Lloyd, G. Büllow) za główny cel strategii uważali nie zniszczenie siły żywej nieprzyjaciela, ale stopniowe wyczerpywanie go drogą metodycznego manewrowania na liniach komunikacyjnych przeciwnika poza obrębem pola walki i zagrożenia jego fortecami i składami stanowiącymi bazy walczących wojsk.

Koniec XVIII w. i początek XIX w., to okres kształtowania się epoki kapitalizmu przemysłowego z jego szybkim rozwojem techniki i przemysłu. Rewolucja francuska (1789-1794 r.) stworzyła nową strategię klasy rewolucyjnej. Strategii kordonowej państw koalicji antyfrancuskiej - naród francuski przeciwstawił strategię ześrodkowanych, zmasowanych, gwałtownych i nagłych uderzeń na decydujących kierunkach oraz śmiały manewr na kierunku głównego uderzenia. Doprowadzało to do osiągnięcia powodzenia nawet przy ogólnej równowadze sił na teatrze działań wojennych.

Strategia wojenna Napoleona charakteryzowała się uporczywym dążeniem do osiągnięcia zwycięstwa - w miarę możliwości - w wyniku jednej generalnej bitwy, w celu zdecydowanego rozgromienia sił zbrojnych nieprzyjaciela. Napoleon pierwszy zastosował słuszną pod względem taktycznym i strategicznym metodę użycia ogromnych mas wojsk.

Doświadczenia wojen XIX stulecia stały się podstawą do dalszego rozwoju teorii strategii wojennej. Wielki wpływ na rozwój strategii wywarli tacy teoretycy wojenni jak m.in. H. Jomini, C. Clausewitz, J. Leval oraz G.A. Leer. Tego ostatniego teoretyka opracowanie pt. *Strategia*, stanowiło najpoważniejszą pracę drugiej połowy XIX w. w Rosji.

Szybki wzrost sił wytwórczych w drugiej połowie XIX w. umożliwił zastosowanie w działaniach wojennych takich ważnych środków technicznych jak: kolej żelazna, telegraf, broń szybkostrzelna. Przed nauką stanął problem opracowania strategii wojennej odpowiadającej związanym ze zmianą warunków prowadzenia wojny.

Najbardziej zdecydowanym wyrazicielem agresywnej strategii wojennej tego okresu był szef niemieckiego sztabu generalnego A. Schlieffen. Rozwijając ideę zdecydowanego rozgromienia przeciwnika pierwszym uderzeniem silnego rzutu strategicznego i głębokiego oskrzydlenia (jednostronnego lub obustronnego) zgrupowania nieprzyjaciela, za główne zadanie strategii wojennej Schlieffen uważał ustalenie armiom i korpusom marszrut i celów przesuwania się do rejonów generalnej bitwy.

Powstanie i rozwój podczas pierwszej wojny światowej nowych środków rażenia - lotnictwa bombowego, czołgów i bojowych środków trujących, doskonalenie broni automatycznej i artylerii, a na morzu okrętów podwodnych - zmusiło naukę wojenną do rewizji założeń sztuki wojennej, w tym i strategii.

Doświadczenie I wojny światowej wykazało bankructwo przedwojennych założeń strategicznych głoszących błyskawiczny charakter współczesnych wojen, możliwości decydowania jednej-dwu generalnych bitew o przebiegu wojny.

Przewlekłość wojny i wzrost rozmachu walki zbrojnej wymagały od strategii wojennej opracowania planów kolejnych kampanii wojennych i dowodzenia wspólnymi operacjami kilku frontów (grup armii).

Po pierwszej wojnie światowej dość dużą popularność zyskała strategiczna teoria samodzielnej wojny powietrznej stworzona przez włoskiego teoretyka Douheta, który dowodził możliwość szybkiego osiągnięcia zwycięstwa głównie przy pomocy lotnictwa bombowego. Drugi kierunek w strategii charakteryzował się dążeniem do osiągnięcia szybkiego i łatwego zwycięstwa przy pomocy niedużych armii pancernych, dysponujących wielką siłą uderzeniową i wysoką manewrowością.

Za podstawę strategii wojennej Niemiec faszystowskich w okresie przedwojennym posłużyła „teoria wojny totalnej” sformułowana przez E. Ludendorffa i teoria wojny „błyskawicznej”. Z tego też względu w

okresie wojny natarcie strategiczne uważane było przez Niemców za podstawowy i decydujący rodzaj działań strategicznych.

Rozwój sprzętu powietrzno-desantowego w latach powojennych spowodował powstanie teorii lansującej prowadzenie wojny przy pomocy wojsk powietrzno-desantowych wspieranych bronią raketową i lotnictwem bombowym. Strategia wykonywania bardzo głębokich zmasowanych uderzeń na tyły atakowanego kraju jednocześnie na wielkich przestrzeniach, opierała się przede wszystkim na wojskach powietrzno-desantowych, lotnictwie i broni raketowej.

W odróżnieniu od tej koncepcji angielski teoretyk Liddell Hart lansuje strategię działań pośrednich, tj. strategii wyczerpania nieprzyjaciela za pomocą wszystkich dostępnych sposobów i środków, strategii uchylania się od decydujących bitew, wyczekiwania i wykorzystania pomyłek i błędów przeciwnika, uchylania się od uderzeń czołowych, strategii pośredniego oddziaływania na zaplecze i zdolności nieprzyjaciela drogą wysadzania w powietrze obiektów, wewnętrznej demoralizacji armii, oddziaływania ekonomicznego, wprowadzania w błąd nieprzyjaciela itd.

Poszczególne działy sztuki wojennej tworzą sztukę wojenną, z drugiej zaś strony różnią się między sobą. Do zasadniczych czynników (wyróżników) można zaliczyć:

- skala działań;
- przedmiot badań;
- sposób podejścia do rozwiązywania problemów;
- wewnętrzna struktura;
- okres funkcjonowania.

Pierwszym wyróżnikiem jest skala działań. Strategia dotyczy całości sił zbrojnych i ich użycia w wojnie. Sztuka operacyjna rozpatruje zagadnienia użycia i działania najwyższych ogniw organizacyjnych rodzajów sił zbrojnych - korpusów, okręgów wojskowych. Taktyka z

kolei, zajmuje się sposobami działania najniższych jednostek organizacyjnych rodzajów wojsk - pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych.

Przedmiotem badań w strategii jest operacja strategiczna (kampania), w sztuce operacyjnej - operacja rozumiana jako zespół walk, bitew, uderzeń ogniowych i manewrów toczonych lub wykonywanych na lądzie, w powietrzu i na morzu przez związki operacyjne. Przedmiotem badań w taktyce jest walka, bój.

Różnice pomiędzy działaniami sztuki wojennej tkwiące w sposobach podejścia do rozwiązywania problemów są szczególnie widoczne w relacjach między celami i środkami. W taktyce punktem wyjścia są siły i środki jakimi się dysponuje. Stosownie do ich wielkości i możliwości, określa się możliwe cele i zadania. W sztuce operacyjnej jest odwrotnie. Punkt wyjścia stanowią cele i zadania, które należy wykonać. Do danego celu i zadania dobiera się niezbędne siły i środki, tworząc odpowiednie zgrupowania. Dlatego też związki operacyjne, w odróżnieniu od szczebli taktycznych, nie mają stałego składu ani jednokowej struktury.

Podejście strategiczne z kolei łączy w sobie właściwości myślenia zarówno operacyjnego jak i taktycznego.

Jeśli chodzi o wewnętrzną strukturę, to strategia jest w zasadzie jednolita dla całych sił zbrojnych, sztuka operacyjna - uwzględnia odrębność poszczególnych rodzajów sił zbrojnych; wojsk lądowych, sił powietrznych i marynarki wojennej. Natomiast taktyka jest zróżnicowana wewnętrznie, dzieli się na taktykę rodzajów sił zbrojnych, te zaś na taktykę ogólną i taktykę rodzajów wojsk. Można też ze względu na struktury organizacyjne mówić o taktyce pojedynczego żołnierza, pododdziału, oddziału, związku taktycznego.

Kolejnym czynnikiem odróżniającym strategię, sztukę operacyjną i taktykę jest okres funkcjonowania. Strategia i sztuka operacyjna funk-

cjonuje w okresie pokoju, zagrożenia i wojny. W okresie pokoju obejmuje strefę planistyczną ale również i organizacyjną w zakresie przygotowania terytorium kraju do obrony.

W odróżnieniu od taktyki, strategia i sztuka operacyjna zajmuje się ponadto problematyką strategicznego (operacyjnego) i mobilizacyjnego rozwijania sił zbrojnych.

Niezależnie od skali działań, niezbędnym warunkiem uzyskania, utrzymania i wykorzystania przewagi ilościowej i jakościowej nad przeciwnikiem, by przy jak najmniejszych stratach własnych osiągnąć cel walki, operacji jest stosowanie zasad sztuki wojennej. W zależności od skali działań można mówić o taktycznych, operacyjnych lub strategicznych aspektach zasad sztuki wojennej.

1.3. Podstawowe kategorie sztuki wojennej

Wraz ze zmianą warunków polityczno-militarnych oraz rozwojem środków walki zbrojnej, a więc i sztuki wojennej powstają nowe pojęcia, a niektóre z nich zmieniają swoje znaczenie. Aby swobodnie poruszać się w problematyce taktycznej, operacyjnej i strategicznej oraz mieć pewność jednoznacznego rozumienia różnych kategorii pojęciowych należy w pierwszej kolejności rozpatrzyć kwestię terminologiczną.

Najbardziej ogólną kategorią w sztuce wojennej jest wojna. W klasycznym ujęciu C. Clausewitza *wojna jest aktem przemocy, mającym na celu zmuszenie przeciwnika do spełnienia naszej woli*.

Obok tej definicji powstało wiele innych, w których nawiązuje się do tej klasycznej, przy czym niezmiennie pozostaje stwierdzenie, że wojna to kontynuacja polityki środkami opartymi na przemocy.⁵

⁵ C. Clausewitz, *O wojnie*, Księga 1-5, BWW, Warszawa 1958, s. 15.

Według międzynarodowego prawa wojennego wojna jest konfliktem zbrojnym między państwami lub klasami społecznymi; narodowościami. Wojnę należy traktować jako sumę działań różnorodnych podmiotów zmierzających do osiągnięcia określonego celu. Działania te nazywamy **działaniami wojennymi**.

W wąskim rozumieniu działania wojenne można zawęzić wyłącznie do działania sił zbrojnych. Takie ujmowanie działań wojennych nie odpowiada już współczesnym warunkom. W ostatnim okresie czasu coraz wyraźniej podkreśla się rolę niezbrojnych (pozazbrojnych) środków przemocy w osiągnięciu celów wojny.

Niezbrojne działania wojenne to wszystkie przedsięwzięcia prowadzone w toku wojny przez walczące strony przeciwko sobie za pomocą innych środków niż materialne. Do tego typu zaliczać możemy wszelkie działania ekonomiczne, dyplomatyczne, ideologiczne, ekologiczne, naukowo-techniczne i inne, które mogą być nie tylko przedsięwzięciami wspierającymi działania zbrojne. Z tego też względu działania wojenne można podzielić na **działania zbrojne i niezbrojne**.

W dalszych rozważaniach w sferze zainteresowania autora pozostaną wyłącznie zbrojne działania wojenne.

Zbrojne działania wojenne, to taki rodzaj działań wojennych, których podmiotem są siły zbrojne; to wszelkie działania, zachowania się wojsk w toku wojny. Podstawową formą zbrojnych działań wojennych jest **walka zbrojna** - czyli bezpośrednie starcie zbrojne dwóch przeciwstawnych stron.

Zależnie od charakteru celu, poziomu decyzyjnego oraz skali zjawiska można zbrojne działania wojenne podzielić na: strategiczne, operacyjne i taktyczne. Wojska lądowe, jako część sił zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, mogą uczestniczyć (brać udział) w działaniach strategicznych oraz prowadzić działania operacyjne i taktyczne.

Za punkt wyjścia do dalszej typologii działań zbrojnych można przyjąć najbardziej oczywiste spostrzeżenia mówiące, że żołnierz na polu walki zawsze albo się bije, albo maszeruje, albo wreszcie odpoczywa (śpi i czuwa). Te najprostsze rodzaje zachowań mają swoje odniesienie w kategoriach pojęciowych na wszystkich szczeblach sztuki wojennej.

Na szczeblach taktycznych najogólniejszą kategorią są **działania taktyczne** (lub **działania bojowe** - te dwa pojęcia mogą być używane zamiennie) rozumiane jako wszelkie działania pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych na polu walki. Z punktu widzenia wspomnianego wyżej kryterium działania taktyczne (bojowe) można podzielić na **walkę, przemieszczanie wojsk i rozmieszczanie wojsk w terenie**.

Walka (bój) - to starcie zbrojne z przeciwnikiem w skali taktycznej. Obejmuje sekwencje bojów sił głównych oraz działań taktycznych (bojowych) niższego szczebla - wzajemnie sprzężonych co do celu, miejsca i czasu. Istotą walki jest zorganizowane w czasie i przestrzeni bezpośrednie oddziaływanie na przeciwnika: fizyczne, psychologiczne, radioelektroniczne lub informacyjne. Podstawowymi rodzajami walki są obrona i natarcie. Ze względu na sposób wykonania zadań wyróżnia się także rajd, wycofanie, działania desantowe, specjalne oraz nieregularne.

Bój jest podstawową częścią składową walki. Jest to intensywne skupienie w czasie i przestrzeni starcia w skali taktycznej głównych sił przeciwstawnych stron. Ze względu na cele wyróżnia się dwa podstawowe rodzaje boju: obronny i zaczepny, w tym bój spotkaniowy.

Przemieszczanie to wszelkie ruchy wojsk w skali taktycznej. Ma na celu utworzenie w innym rejonie zamierzonego ugrupowania bojowego lub koncentrację sił i środków. Obejmuje marsze wojsk oraz ich przewozy transportem kolejowym, powietrznym i wodnym.

Rozmieszczenie - to stacjonowanie wojsk w garnizonach oraz pobyt w rejonach ześrodkowania (wyjściowych, odpoczynku) z zachowaniem odpowiedniego stopnia (poziomu) gotowości bojowej.

W sztuce operacyjnej istnieją podobne, co do swojej istoty, kategorie pojęciowe, przy czym działaniom taktycznym (bojowym) odpowiadają działania operacyjne, walce - operacja, bojom - bitwa, przemieszczaniu - przegrupowanie operacyjne, rozmieszczaniu wojsk - pogotowie operacyjne.

Najogólniejszą kategorią są **działania operacyjne**. Są to wszelkie działania związków operacyjnych i taktyczno-operacyjnych (korpusu, grupy operacyjnej) podczas wojny. Obejmują operacje, w tym bitwy, przegrupowania operacyjne oraz pogotowia operacyjne.

Operacja to starcie zbrojne z przeciwnikiem w skali operacyjnej. Stanowi zespół bitew oraz działań operacyjnych i taktycznych (bojowych) niższego szczebla - wzajemnie sprzężonych co do celu, miejsca i czasu. Ze względu na cele operacje mogą być obronne, zaczepne, odwrotowe, rajdowe i specjalne. Ze względu na szczebel organizacyjny - korpusne lub grupy operacyjnej. Niekiedy na samodzielny kierunek lub podczas rajdu, operację może prowadzić również związek taktyczny. Operacja może obejmować jedną lub kilka bitew.

Bitwa jest podstawową częścią operacji i stanowi skupienie w czasie i przestrzeni, starcie sił głównych przeciwstawnych związków operacyjnych lub - operacyjno-taktycznych. Bitwy mogą być obronne lub zaczepne, w tym spotkaniowe.

Przegrupowanie operacyjne to zmiana dotychczasowego ugrupowania lub obszaru rozmieszczenia związku operacyjnego. Najogólniej rzecz biorąc można wyróżnić: przegrupowania dokonywane w granicach już zajmowanego obszaru (np. przegrupowanie sił z kierunków biernych w rejon głównego wysiłku) i przegrupowania do innego obszaru, na inny kierunek (np. na rubież wejścia do bitwy w toku rozwi-

jania operacji zaczepnej). Szczególnym rodzajem przegrupowania jest rozwinięcie operacyjne, czyli przyjęcie ugrupowania do pierwszej operacji.

Pogotowie operacyjne to różnorodne działania mające na celu podwyższanie, utrzymywanie i odtwarzanie zdolności oraz gotowości bojowej.

W okresie poprzedzającym konflikt zbrojny może obejmować: utrzymywanie stałej gotowości bojowej w miejscu stałej dyslokacji, osiąganie wyższych stanów gotowości bojowej i rozwijanie mobilizacyjne. W czasie działań wojennych, pobyt w rejonach ześrodkowania (wyjściowych, odtwarzania zdolności bojowej itp.) lub osłonę operacyjną na kierunkach biernych.

W strategii najogólniejszą kategorią są **działania strategiczne**, rozumiane jako wszelkie działania i zachowania się całości sił zbrojnych, zgrupowań strategicznych, a niekiedy operacyjnych w toku wojny.

Dokonując typologii działań strategicznych zauważamy, że wiele kategorii strategicznych ma werbalne określenia podobne do kategorii operacyjnych. Dlatego spotykamy się z takimi m.in. parami pojęć, jak: bitwa strategiczna i bitwa operacyjna, przegrupowanie strategiczne i przegrupowanie operacyjne, rozwinięcie strategiczne i rozwinięcie operacyjne.

Ten dualizm między strategią i sztuką operacyjną ma pewne uzasadnienia historyczne (po prostu rodząca się sztuka operacyjna przyjmowała wiele pojęć strategicznych i wydaje się, że ma również dodatkowe umotywowanie w obecnych polskich uwarunkowaniach).

Bitwa strategiczna jest skoncentrowanym w czasie i przestrzeni bezpośrednim starciem sił głównych zgrupowań strategicznych przeciwstawnych stron (państw). Bitwy strategiczne mogą być obronne lub zaczepne.

Przegrupowanie strategiczne to wszelkie przesunięcia wojsk w skali strategicznej. Szczególnym przypadkiem przegrupowania strate-

gicznego jest strategiczne rozwinięcie sił zbrojnych tj. przyjęcie ugrupowania strategicznego do pierwszej kampanii.

Pogotowie strategiczne - są to realizowane w wymiarze strategicznym przedsięwzięcia całości lub części sił zbrojnych analogiczne w swojej istocie z przedsięwzięciami pogotowia operacyjnego.

O tym jakiego rodzaju jest dana walka czy operacja, przesądza charakter działań sił głównych (większości sił) prowadzącego ją zgrupowania. Jeżeli większość sił danego związku operacyjnego (zgrupowania) broni się, to jego operację nazwiemy obronną, jeśli naciera - zaczepną. Część sił może w tym samym czasie prowadzić całkiem inne działania. W tym sensie elementem składowym np. operacji obronnej mogą być działania zaczepne lub odwrotowe (wycofanie) niższego rzędu (szczebla).

Głównym kryterium pozwalającym określić rodzaj operacji jest oczywiście jej cel.

Cel każdego działań zbrojnych ma jakby trzy wymiary, trzy elementy. Pierwszy - odnosi się do wojsk własnych (nie dać się pobić), drugi - do wojsk przeciwnika (pobić lub zniwelować ich przewagę), a trzeci - do terenu (przestrzeni).

Cel każdego działań zbrojnych, a więc i każdej walki i operacji, zawiera zawsze jedno odniesienie do wojsk własnych: nie dać się pobić. Jeżeli ponadto zakłada on maksymalizację pozostałych czynników: pobić przeciwnika na jego terytorium i zająć je, to mamy do czynienia z operacją zaczepną. Jeżeli zaś cel zakłada pobicie przeciwnika lub zlikwidowanie jego przewagi w wyniku działań prowadzonych na jego terytorium, to wówczas działania takie noszą charakter operacji rajdowej (rajdu operacyjnego). Natomiast, gdy cel zakłada zniwelowanie przewagi przeciwnika lub pobicie go przez prowadzenie działań na obszarze zajmowanym przez własne wojska, to jest to operacja obronna. Gdy natomiast cel ma jedynie wartość - nie dać się pobić (bez za-

kładania pobicia przeciwnika i bez utrzymania własnego terytorium), czyli istotą działań jest czasowe uchylenie się od starcia zbrojnego, mamy do czynienia z odwrotem (operacja odwrotowa, wycofanie).

Celem każdego starcia zbrojnego jest zwycięstwo nad przeciwnikiem. Osiąga się go przez umiejętne łączenie w jeden spójny system takich elementarnych czynników walki zbrojnej, jak rażenie, ruch i informacja oraz będących ich syntezą takich czynników jak manewr, uderzenie i opór.

Rażenie - to destrukcyjne bezpośrednie fizyczne lub psychiczne oddziaływanie na siły i środki przeciwnika. Podstawowym rodzajem rażenia jest ogień. Uzupełniającą rolę w walce spełnia rażenie elektro-niczne i psychologiczne.

W rażeniu ogniowym wyróżnia się: ogień pododdziałów piechoty i czołgów, wsparcie ogniowe wojsk (bezpośrednie i ogólne) oraz ogień przeciwlotniczy.

Ruch - to wszelkie przesunięcia sił i środków. Najważniejszą formą ruchu na polu walki jest manewr, będący zaplanowanym przemieszczeniem wojsk bezpośrednio przed lub po starciu, w celu zajęcia dogodnego położenia i uzyskania oraz wykorzystania przewagi strategicznej. Wyróżnia się następujące rodzaje manewru: podejście, oskrzydlenie, obejście, przenikanie i odejście.

Uderzenie to połączenie rażenia z ruchem i zajęciem terenu, natomiast **opór** to połączenie rażenia z utrzymaniem terenu.

Informacja jest niematerialnym czynnikiem zespalałym pozostałe czynniki walki zbrojnej w zharmonizowaną całość starcia zbrojnego. Funkcja ta przejawia się w dowodzeniu. Ponadto, przez rozpoznanie, maskowanie, walkę radioelektroniczną jest informacja również czynnikiem bezpośredniego oddziaływania na przeciwnika.

1.4. Uwarunkowania i właściwości rozwoju polskiej sztuki wojennej

W tysiącletniej historii Polski znajdujemy wyjątkowe bogactwo doświadczeń obronnych i duży dorobek sztuki wojennej. Przez całe wieki kształtowały się charakterystyczne cechy polskiej sztuki wojennej. Polska sztuka wojenna jest odrębna od innych, co potwierdza analiza wielu charakterystycznych czynników. Jednym z najważniejszych jest to, że Polacy od zarania swojej państwowości musieli przeciwstawiać się silniejszemu (liczniejszemu) przeciwnikowi. Przesądziło to głównie o specyfice polskiej szkoły walki zbrojnej.

Tysiącletnie dzieje Polski to historia ciągłej walki, zmagania całego narodu o przetrwanie, o zachowanie bytu narodowego i państwowego.

Pierwsi Piastowie wobec liczebnej i technicznej przewagi przeciwnika w pierwszej kolejności zadbali o przygotowanie terytorium kraju. W tym celu budowali różnego typu umocnienia. Wojska unikały bitew w otwartym polu, choć nieliczne, ale ruchliwe, swoje uderzenia poprzedzały manewrem połączonym z fortem (zasadkami, pozornym odwrotem). Stosując tę taktykę osiągalni cel strategiczny, którym zazwyczaj było zaniechanie agresji przez przeciwnika.

Za czasów Jagiellonów rozwijała się sztuka wojenna jakościowo nowa, stanowiąca korzystną syntezę dawnych polskich sposobów z przeszczepionymi na nasz grunt elementami wschodniej strategii i taktyki. Cechowała się ona przede wszystkim dużą elastycznością.

Szczególne osiągnięcia sztuki wojennej przypadają na XVI i XVII wiek. Strategia w tym okresie (jako przodująca w Europie) odznaczała się różnorodnością taktycznych form walki oraz dążnością do zniszczenia wojsk przeciwnika, a nie opanowania jego terenu. Długotrwałe kampanie były przygotowywane z metodyczną starannością, w których ściśle określono cele oraz wszechstronnie zabezpieczono działania bo-

jowe. Taktyka polska tamtych czasów pozbawiona była wszelkiego szablonu i dostosowywała się każdorazowo do warunków chwili. Wódz nie był nigdy krępowany formami i mógł każdorazowo użyć swych sił stosownie do terenu i okoliczności.

Podobnie jak za czasów Piastów, Polacy często stosowali metodę wojny podjazdowej, z wszystkimi jej cechami tj. unikaniem otwartych starć, manewrowością, zaskoczeniem, nieszablonowym działaniem.

W XVIII wieku doszło do upadku militarnego i utraty państwowości.

Po uzyskaniu niepodległości mimo skumulowania właściwości kilku szkół europejskich w wojnie z Rosją w 1920 roku w strategicznym i operacyjnym myśleniu górę wzięły tradycyjne wartości polskiej sztuki wojennej. Działania bojowe w tej wojnie (w odróżnieniu od I wojny światowej) były wybitnie manewrowe, a śmiałość, brawura i determinacja przesądzały o ich powodzeniu.

W okresie międzywojennym charakterystyczną cechą polskiej strategii wojennej było zauroczenie manewrem, który miał stanowić panaceum na wszystkie posunięcia przeciwnika. Okazało się to fatalne, a nawet zgubne w praktycznej konfrontacji z silnym, doskonale uzbrojonym nieprzyjacielem w II wojnie światowej.

Marsze w zupełności zniszczyły większość naszego wojska bez walki.⁶ Wrzesień 1939 roku wykazał, że manewr, bez spełnienia podstawowych warunków staje się sztuką dla sztuki.

Późno i w małym stopniu w formułowaniu narodowej strategii obronnej uwzględniono opracowanie gen. dyw. Tadeusza Kutrzeby i płk. Stefana Mossora *Studium planu strategicznego Polski przeciw Niemcom*.

Z chwilą zakończenia II wojny światowej myśl wojskowa ukształtowana została na podstawie doświadczeń tej wojny.

⁶ Por. J. Modelski, *Wojskowe przyczyny klęski wrześniowej*, „Zeszyty Historyczne”, Paryż 1991, Zeszyt 5, s. 131-132.

Faktycznie do czasu rozpadu Układu Warszawskiego polska sztuka wojenna praktycznie nie istniała. W praktyce i literaturze dominowała sztuka wojenna Układu Warszawskiego, bazująca na teorii i praktyce Związku Radzieckiego.

W pierwszych latach powojennych dominowały zwłaszcza doświadczenia Armii Radzieckiej oraz 1 i 2 armii WP. W latach 1945-1949 ukształtowały się podstawowe poglądy na zasady prowadzenia działań taktycznych. Przewidywano, że działania bojowe charakteryzować będzie ruchliwość, manewrowość i duży rozmach przestrzenny. Do zasadniczych rodzajów działań zaliczono natarcie i obronę, wskazując, że tylko natarcie może doprowadzić do zniszczenia sił przeciwnika lub wzięcia go do niewoli. Cel natarcia osiągnąć w wyniku uderzenia na całą głębokość obrony nieprzyjaciela, zniszczenia go potężnym ogniem artylerii i innych środków oraz zdecydowanego ruchu naprzód. W celu zapewnienia ciągłości natarcia na całą głębokość obrony nieprzyjaciela, zakładano głębokie urzutowanie wojsk (w pułku i dywizji - dwa rzuty, w korpusie i armii - nawet trzy rzuty piechoty). Ponadto od dywizji wzwyż wydzielano odwód ogólny, niezależnie od drugiego (trzeciego) rzutu. W ugrupowanie przeciwnika wysyłano szybkie oddziały wydzielone lub pościgowe.

W działaniach obronnych przewidywano stosowanie dwóch rodzajów obrony: stałej i ruchomej. Z tym jednak, że większe znaczenie nadawano obronie stałej, rozbudowanej w głęboko urzutowanej.

Obronę ruchomą z reguły zakładano prowadzić w ramach armii i frontu. Korpus i dywizja mogły ją prowadzić samodzielnie na odosobnionych kierunkach.

Na początku i w pierwszej połowie lat 50. nastąpiły istotne zmiany w środkach walki zbrojnej i towarzyszące im zmiany w strukturach organizacyjnych wojsk.

Do połowy lat pięćdziesiątych sztuka operacyjna z kolei rozwijała się na gruncie doświadczeń wyniesionych z II wojny światowej oraz udoskonalonych i nowych środków walki.

Podobnie jak w latach wojny, przełamanie obrony planowano dokonywać zgrupowaniami uderzeniowymi na wąskich odcinkach. W związku ze wzrostem możliwości bojowych wojsk, szerokość odcinków przełamania nieznacznie wzrosła. Frontowi wydzielano do dwóch odcinków przełamania o ogólnej szerokości nie przekraczającej 50 km, armii - jeden o szerokości do 20 km.

W ugrupowaniu operacyjnym nowy element - rzut desantu powietrznego oraz grupy szybkie⁷. Szerokość pasa działań zaczepnych frontu wynosiła 200-300 km, a armii 40-50 km i więcej.

Rozmach frontowych i armijnych operacji zaczepnych niewiele się zwiększył od czasów II wojny światowej. Zadanie bliższe armii sięgało na głębokość 40-50 km, a jego celem było przełamanie taktycznej strefy obrony przeciwnika. Przełamanie obrony GA (150-200 km) było zadaniem bliższym frontu, a zarazem zadaniem dalszym armii. Zadaniem dalszym frontu było rozwinięcie powodzenia, rozbicie podchodzących odwodów strategicznych i opanowanie rubieży na głębokość 300-350 km.

Wzrastające możliwości ogniowe i manewrowe wojsk doprowadziły również do wzrostu szerokości pasów i głębokości obrony związków operacyjnych. Armia broniła się w pasie 50-70 km, a na kierunkach drugorzędnych do 150 km i więcej. Głębokość obrony frontu na ważniejszych kierunkach wynosiła 200-250 km, armii 45-60 km.

Obrona dzieliła się na strefę taktyczną i operacyjną. Strefa taktyczna rozbudowana była w postaci dwóch pasów, na których broniły się korpusy pierwszego rzutu armii. Operacyjna strefa obrony składała się

⁷ Grupa szybka frontu (GSzF) w składzie armia zmechanizowana lub 1-2 dywizje zmechanizowane (pancerne).

z 1-2 armijnych pasów obrony i kilku frontowych rubieży obronnych obsadzonych przez drugie rzuty (odwody) armii i frontów. Jednak główne siły obsadzały taktyczną strefę obrony.⁸

Po tym czasie nastąpiła wiodąca rola wojsk pancernych i zmechanizowanych w walce, dążność do maksymalnego wykorzystania siły uderzenia i wysokich zdolności manewrowych tych wojsk, ściśle współdziałających z lotnictwem i umiejętnie korzystających z właściwości innych rodzajów wojsk. Pojawił się nowy rodzaj zabezpieczenia działań bojowych - obrona przed bronią masowego rażenia (obrona przeciwatomowa).

Od 1956 r. następował nie ilościowy, ale jakościowy rozwój wszystkich rodzajów wojsk lądowych. Podstawowym sprzętem bojowym dywizji pancernych i zmechanizowanych stał się czołg T-34-85, a następnie T-54 oraz transportery opancerzone BTR-152. Wojska lądowe przeszły na strukturę obowiązującą do lat osiemdziesiątych, pułk, dywizja, armia, front.

Przewidywano, że w przyszłych działaniach zbrojnych obie strony będą dążyły do zastosowania najbardziej radykalnych sposobów prowadzenia wojny, używając środków jądrowych przede wszystkim po to, aby w możliwie najkrótszym czasie całkowicie zniszczyć przeciwnika lub doprowadzić go do kapitulacji. Broń raketowo-jądrowa została wprowadzona nie tylko do wyposażenia związków operacyjnych, lecz także taktycznych. Powstawanie rejonów (stref) zniszczonych i porażonych umożliwiało rozwinięcie na szeroką skalę, w szybkim tempie, zdecydowanych o wybitnie manewrowym charakterze, działań zaczepnych przez wysoce ruchliwe wojska pancerne i zmechanizowane. Działania zaczepne należało więc prowadzić w ślad za uderzeniami broni jądrowej. Odcinki (pasy) natarcia znacznie zwiększano, skrócono

⁸ H. Herman, W. Chrzanowski, D. Strasburger, *Sztuka wojenna Wojska Polskiego w latach 1945-1990*, AON, Warszawa 1996, s. 126.

ogniowe przygotowanie ataku, w pierwszym rzucie nacierały oddziały (związki taktyczne) zmechanizowane, wojska pancerne w drugim rzucie z zadaniem rozwinięcia powodzenia po przełamaniu pierwszej pozycji obrony nieprzyjaciela na kierunku wykonanych własnych uderzeń jądrowych.

W strukturze obrony nastąpiła dalsza rozbudowa fortyfikacyjna oraz większe wykorzystanie naturalnych ukryć terenowych i maskowanie. Zwiększone zostały odległości między transzejami, pozycjami i pasami. Do wszystkich elementów ugrupowania bojowego budowano schrony przeciwoatomowe z hermetycznymi zamknięciami, instalowano w nich urządzenia filtrowentylacyjne.

Na przełomie lat 50. i 60. dla osiągnięcia celów operacji zaczepnej armii i frontów, najważniejsze znaczenie miały zmasowane uderzenia jądrowe rakiet o średnim zasięgu i lotnictwa dalekiego działania. Głównym zadaniem związków operacyjnych było dokończenie rozbijania zgrupowań przeciwnika przy wykorzystaniu środków rakietowo-jądrowych o zasięgu operacyjno-taktycznym i taktycznym.

Operację zaczepną planowano rozpoczynać jednocześnie na kilku kierunkach, aby doprowadzić do rozcłonkowania zgrupowania przeciwnika i rozbicia go częściami. Szerokość pasa natarcia armii wynosiła 60-80 km. Kierunek głównego uderzenia określono przede wszystkim rejonami, na które wykonywano zmasowane uderzenie jądrowe, a także kierunkami natarcia najbardziej manewrowych związków taktycznych. Strefy skażeń zalecano obchodzić, natomiast pokonanie ich traktowano jako ostateczność.

Również istota obrony opierała się na uderzeniach jądrowych i działaniach manewrowych wojsk z jednoczesnym utrzymaniem oddzielnych i najbardziej ważnych rejonów. Zaniechano zwartej obrony pozycyjnej, w rezultacie szerokość pasów obrony i jej głębokość

znacznie wzrosły. Odrzucenie w tym okresie obrony w skali strategicznej, nie wyeliminowało jej jednak w skali operacyjnej i taktycznej.

Na głównym kierunku działań przewidywano dla armii pas obrony o szerokości 100-150 km i głębokości 100-150 km. Drugi rzut i odwody armii broniły w głębi operacyjnej 1-2 rubieże armijne odległe od siebie o 60-80 km.

W zależności od rozwoju wydarzeń na TDW, zakładano też możliwość prowadzenia działań bez użycia broni jądrowej.

Kolejny, jakościowy rozwój wojsk lądowych i teorii sztuki wojennej przypadł na lata siedemdziesiąte. Perspektywa prowadzenia wojny środkami konwencjonalnymi spowodowała konieczność wykazania troski o zwiększenie siły uderzeniowej oddziałów (związków) pancernych i zmechanizowanych. W tym celu zwiększono liczbę czołgów w dywizjach zmechanizowanych i pancernych z jednoczesną zamianą starszych typów na nowe, wprowadzono transportery gąsienicowe.

Ze zmianami strukturalno-organizacyjnymi podjęte zostały przedsięwzięcia w celu dostosowania sposobów prowadzenia działań bojowych do współczesnych i perspektywicznych wymagań pola walki. Uwzględniono prowadzenie działań wojennych środkami konwencjonalnymi, a także przy użyciu środków masowego rażenia. Wypracowano koncepcję użycia powietrzno-lądowych zespołów uderzeniowych, opracowano nowe zasady działania pododdziałów pancernych i zmechanizowanych podczas przełamывania obrony nieprzyjaciela. W działaniach zaczepnych główna rola przypadła dywizjom pancernym. Miały one stanowić zasadniczą siłę zgrupowań uderzeniowych i działać na decydujących kierunkach natarcia.

W mniejszym stopniu zmieniły się w tym czasie poglądy na organizację i prowadzenie działań obronnych. Nasycenie wojsk środkami przeciwpancernymi, a także pancernymi, stworzyło warunki do pod-

wyższania aktywności obrony, łączącej silne uderzenie ogniowe z manewrem (kontrataki i przeciwuuderzenia).

Na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych armia ogólnowojskowa (skład bojowych nie był stały) była związkiem operacyjnym wojsk lądowych. Skład bojowy określał dowódca frontu w zależności od celu operacji, treści zadań i miejsca armii w ugrupowaniu operacyjnym frontu, składu i możliwego charakteru działań nieprzyjaciela oraz warunków danego kierunku operacyjnego. W latach 80. w skład armii ogólnowojskowej wchodziły 4-6 związków taktycznych z tego 2-3 dywizje zmechanizowane i 1-3 dywizja pancerna.

Armia ogólnowojskowa mogła realizować cel operacji w ramach operacji zaczepnej frontu lub samodzielnie.

Armia przełamywała obronę na odcinku o szerokości 8-12 km i na głębokość całej strefy taktycznej przeciwnika. Przełamanie zarówno z użyciem jak i bez użycia broni jądrowej planowano prowadzić z marszu. Zadanie armii było dwustopniowe. Zadaniem bliższym armii było zniszczenie środków napadu jądrowego nieprzyjaciela, rozbiciu lub okrążeniu i zniszczeniu zgrupowania wojsk pierwszego rzutu przeciwnika (KA), opanowania rejonów i rubieży na głębokość 100-150 km. Zadanie dalsze armii polegało na zniszczeniu nowo wykrytych środków napadu jądrowego, likwidacji określonego zgrupowania wojsk, opanowanie rejonów i rubieży zapewniających osiągnięcie celów operacji (100-150 km). Głębokość całej operacji zaczepnej wynosiła 250-300 km.

W toku prowadzenia operacji zaczepnej ważną rolę spełniała operacyjna grupa manewrowa (OGM). Stanowiła ją najczęściej DPanc (DZ) wzmocniona 2-3 dywizjonami artylerii, 1-2 eskadrami śmigłowców transportowych, artylerią samobieżną, wojskami inżynieryjnymi, środkami walki elektronicznej, dowodzenia i łączności oraz pododdziałami tyłów. OGM mogła się oderwać na głębokość 80-100 km od sił głównych armii, a ogólna głębokość jej zadania mogła wynosić

200-300 km przy średnim tempie działań do 80 km na dobę. Wynika z tego, że miała działać na głębokość całej operacji armijnej.

Armia mogła prowadzić operację obronną w toku frontowej operacji zaczepnej lub obronnej oraz samodzielnie, na odizolowanym kierunku operacyjnym.

Zadanie armii w operacji obronnej sprowadzało się do zadania nieprzyjacielowi maksymalnych strat i załamania jego natarcia przed przednim skrajem obrony, utrzymania bronionych rejonów i rubieży oraz stworzenia warunków przejścia armii do działań zaczepnych. Wychodząc z możliwości bojowych armii przejmowano szerokość pasa obrony do 150 km i głębokości 100-120 km.

W wypadku włamania się nieprzyjaciela w taktyczną strefę obrony wykonywano przeciwuderzenie i odtwarzano przedni skraj. Natomiast w przypadku przełamania taktycznej strefy obrony, wysiłek armii był skupiony na utrzymaniu armijnej rubieży obrony, by w ten sposób stworzyć warunki dla wykonania przeciwuderzenia siłami frontu.

W zakresie rozbudowy systemu obrony rozbudowywano trzy pasy obrony.

Główny pas obrony (nazywany pierwszą taktyczną rubieżą obrony) o głębokości 20-25 km broniony był przez dywizje pierwszego rzutu operacyjnego armii.

Za głównym pasem obrony w odległości 40-50 km od przedniego skraju, planowano tworzyć drugi pas obrony (nazywany pierwszą armijną rubieżą obrony). Głębokość tego pasa mogła wynosić 15-20 km i obsadzać go miały zawczasu lub w toku operacji obronnej wojska drugiego rzutu i odwody armii lub wycofujące się wojska pierwszego rzutu armii.

Za drugim pasem obrony w odległości 80-100 km od przedniego skraju planowano rozbudować trzeci pas (tzw. drugą armijną rubież obrony) o głębokości 15-20 km. Rubież tę miały obsadzać odwody lub

wycofujące się wojska z poprzednich rubieży. Między pasami obrony tworzono rubieże i pozycje ryglowe.

U schyłku XX wieku Polska znalazła się w środku zupełnie nowego układu geopolitycznego i militarnego. W tych radykalnie zmienionych warunkach konieczne stało się wypracowanie dla Polski nowej strategii działania w obronie państwa.

Strategia nie może być sztywnym, niezmiennym schematem działania. W warunkach ograniczonej przestrzeni terytorium Polski wg poglądów J. Marczaka i J. Pawłowskiego⁹ najkorzystniejsza wydaje się strategia obronno-zaczejna, zespajająca działania wysoko kwalifikowanych wojsk operacyjnych z wysiłkami obrony terytorialnej; strategia zakładająca powszechny opór zbrojny w formie działań regularnych i nieregularnych, połączony z powszechnym oporem niezbrojnym całego społeczeństwa.

Ponadto strategia, która będzie musiała być zgodna z tendencjami światowymi. Uwzględni nowe elementy, między innymi takie, jak udział sił zbrojnych w pokojowym rozwiązywaniu konfliktów między-narodowych czy kryzysów politycznych.

★

Na ewolucję sztuki wojennej wpływają zarówno czynniki ze sfery nadrzędnej, tj. polityczno-militarnej i strategicznej; determinowane przeobrażeniami politycznymi i doktrynalnymi, jak i ze sfery podrzędnej, a więc taktyczno-technicznej, w której ważną rolę odgrywa rozwój środków walki.

Niezmiennie dużą rolę spełnia również wszechstronnie i gruntownie wykształcona kadra. Mam tu na myśli kadrę sił zbrojnych, jak i kadrę

⁹ J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski przełomu XX-XXI wieku*, Bellona, Warszawa 1995, s. 236.

aparatu administracyjno-politycznego. Przy czym opanowanie wiedzy z zakresu sztuki wojennej i nabycie umiejętności w praktycznym zastosowaniu jej założeń jest sprawą niezmiernie trudną i złożoną. Sam bowiem talent i nawet najlepsze praktyka bez rzetelnego przygotowania teoretycznego nie wystarczą. Z tego też względu problematyka sztuki wojennej wymaga długotrwałych, głębokich i ciągłych studiów w murach uczelni i po jej ukończeniu - samodzielnie przy równoczesnym zdobywaniu praktycznych umiejętności.

2. WOJSKA LĄDOWE W SYSTEMIE OBRONNYM RP (STRUKTURA I ZADANIA)

Obronność - to jedna z podstawowych funkcji państwa, polegająca na przeciwdziałaniu i przeciwstawieniu się zagrożeniom wojennym w celu zapewnienia bezpiecznego życia narodu oraz zagwarantowania suwerennego bytu państwowego w istniejących granicach i przyjętym systemie ustrojowym.

Podstawowym warunkiem suwerenności kraju jest posiadanie własnego potencjału obronnego umożliwiającego budowę systemu obronnego państwa.

Na trwałość bezpieczeństwa i skuteczność systemu obronnego państwa wpływa jeszcze wiele innych czynników obiektywnych i subiektywnych, przede wszystkim wielkość i kształt społeczno-ustrojowy państwa, jego położenie geograficzne i polityczne, skład narodowościowy i klasowy, poziom oświaty i kultury, zasoby bogactw naturalnych i stan rozwoju gospodarki, stopień rozwoju infrastruktury itd. Niewątpliwie ważnym elementem obronności państwa są sojusze polityczno-wojskowe, zwłaszcza gdy sojusznik dysponuje siłą i autorytetem międzynarodowym.

Generalnie należy stwierdzić, że obronność, sposób jej rozwiązywania jest swoistą wykładnią polityki państwa - formą jej przejawiania się w wypełnieniu podstawowej, społecznej i narodowej funkcji, tj. zagwarantowaniu bezpieczeństwa.

W ogólnej polityce państwa sprawy obronne zajmują naczelne miejsce. Znajdują one odbicie w doktrynie wojennej, w której zawarte są w skoncentrowanej formie nie tylko główne założenia strategiczne, operacyjne i taktyczne, ale przede wszystkim tendencje polityczne, poglądy na temat środków i sposobów rozwiązywania spraw obronnych w szerokim ujęciu.

Proces kształtowania się doktryny wojennej w Polsce przebiegał różnie, w różnych okresach, a jej założenia nie zawsze odpowiadały potrzebom państwa i jego sił zbrojnych.

W okresie międzywojennym harmonijne wykorzystanie w konflikcie zbrojnym wszystkich rodzajów sił zbrojnych i rodzajów wojsk leżało u podstaw strategii dowództwa polskiego. Najważniejszą jednak rolę w walce zbrojnej spełniać miały siły lądowe. Wpływało na to lądowe położenie geograficzne i strategiczne państwa. Nie doceniano w pełni znaczenia dużych związków pancernych i zmotoryzowanych, a także potrzeby wydzielenia lotnictwa z wojsk lądowych i przekształcenia go, wzorem innych armii, w samodzielny rodzaj sił zbrojnych, kierowany centralnie i użyty w sposób zmasowany.

Polskie siły zbrojne we wrześniu 1939 roku składały się z wojsk lądowych i marynarki wojennej. Siły lądowe stanowiły ok. 95% ogółu sił zbrojnych. Lotnictwo i obrona przeciwlotnicza stanowiły integralną część obu rodzajów sił zbrojnych. Dominowały wojska lądowe, w skład których wchodziły: bronie główne - piechota, kawaleria, artyleria (w tym przeciwlotnicza, tzw. bronie techniczne - lotnictwo, broń pancerna (oddziały czołgów, samochodów i pociągów pancernych), saperzy i łączność oraz bronie pomocnicze - żandarmeria i tabory.

W strukturze organizacyjnej Wojska Polskiego dominowała piechota, a udział broni technicznych, szczególnie lotnictwa i broni pancernej, był wyjątkowo niski. Słabo rozbudowane były służby (uzbrojenia, intendentury, uzupełnień, zdrowia, weterynarii, budownictwa, sprawiedliwości i duszpasterstwa, obsługujące wszystkie ogniw wojska).

Piechota uważana była za najtańszy rodzaj wojsk, a równocześnie za najbardziej przydatny i wszechstronny na polu walki we wszystkich formach działań. W regulaminie piechoty z 1933 r. czytamy: *Piechota sprowadza w walce rozstrzygnięcie. Jest ona jedyną bronią, która*

może przeprowadzić walkę od początku do końca, w każdym terenie i o każdej porze. Praca wszystkich innych rodzajów wojsk polega na ułatwieniu piechocie wywalczenia zwycięstwa.

Aby związki piechoty mogły wykonać zadania bojowe (o charakterze operacyjnym, zaczepnym lub obronnym), przewidziano dla nich organiczne lub przydzielone inne rodzaje wojsk (artylerię, czołgi, środki obrony przeciwpancernej i obrony przeciwlotniczej, saperów, pododdziały łączności, wojsk chemicznych itp.). Wykonując otrzymane zadanie piechota powinna była ściśle współdziałać z wojskami działającymi na jej korzyść, głównie z artylerią wsparcia, lotnictwem, oddziałami czołgów, związkami kawalerii itd.).

Piechota (po mobilizacji sformowana była z trzydziestu dywizji piechoty, w każdej po trzy pułki piechoty, pułk artylerii lekkiej, dyon artylerii ciężkiej i in. oraz dziewięć dywizji rezerwowych i czternaście brygad Obrony Narodowej, a także dwa pułki strzelców morskich i inne oddziały Lądowej Obrony Wybrzeża, grupa forteczna na Śląsku, oddziały obozu warownego Grodno i inne oddziały).

Kawaleria - sformowana była w jedenaście brygad - początkowo cztery brygady czteropułkowe (Pomorska, Wołyńska, Suwalska i Nowogródzka) i siedem brygad trzypułkowych. Po podporządkowaniu 1 pułku kawalerii KOP Kresowej Brygadzie Kawalerii czteropułkowych brygad było pięć.

Artyleria - jej struktura organizacyjna nie przewidywała samodzielnie działających jednostek. Artyleria wchodziła w skład jednostek i związków rodzajów wojsk. Artyleria piechoty to dziewięćdziesiąt trzy pułki artylerii lekkiej, trzydzieści dyonów artylerii ciężkiej, jedenaście dyonów artylerii konnej, dwa dyony artylerii zmotoryzowanej, dziewięćdziesiąt trzy plutony artylerii w pułkach piechoty.

Broń pancerna - składała się z samodzielnych jednostek pancernomotorowych oraz z oddziałów pancernych dywizyjnych i pozadywizyj-

nych. W chwili wybuchu wojny istniała 10 Brygada Kawalerii Zmotoryzowanej oraz Warszawska Brygada Pancerno-Motorowa w stadium formowania. Pozostała broń pancerna sformowana była w osiemnaście kompanii czołgów przy dywizjach piechoty oraz szwadrony czołgów rozpoznawczych w brygadach kawalerii. Terytorium państwa podzielone było (pod względem wojskowym) na dziesięć okręgów korpusów. Podział ten był niezależny od cywilnego podziału administracyjnego. Na obszarze każdego okręgu stacjonowały przeważnie trzy dywizje piechoty, brygada kawalerii, pułk artylerii ciężkiej i oddziały broni specjalnych. Ogólnie biorąc związki taktyczne były rozmieszczone równomiernie na terytorium całej Rzeczypospolitej.

Zgodnie z planem „Zachód” oraz w toku przebiegu działań Wojsko Polskie sformowane było w armie i grupy operacyjne. Mimo, że Wojsko Polskie w tym okresie pod względem stanów liczebnych zaliczane do największych armii w Europie, było ono jednak nieproporcjonalnie duże w stosunku do obszarów państwa, jego możliwości ekonomicznych, a także liczby mieszkańców. Siły zbrojne były w pewnym sensie atutem w prowadzonej przez Polskę międzywojennej polityce zagranicznej.

2.1. System obronny RP

Funkcje obronności, skonkretyzowane w polityce bezpieczeństwa oraz w strategii obronności, państwo spełnia za pomocą specjalnie utworzonego systemu obronnego, opartego na narodowym i gospodarczym potencjale oraz uwzględniającego geopolityczne i geostrategiczne położenie kraju.

Kierując się polską racją stanu władze naczelne RP w dniu 2.11.1992 r. przyjęły dwa dokumenty doktrynalne określające zasady polityki bezpieczeństwa narodowego. Są to:

1. *Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa* - sygnowane przez Prezydenta RP i określające podstawowe zasady polityki naszego kraju w dziedzinie bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego.

2. *Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej* - dokument rozwijający i precyzujący zasady polskiej polityki bezpieczeństwa.

W pierwszym dokumencie podkreśla się, że bezpieczeństwo państwa obejmuje sferę polityczną i militarną oraz aspekty gospodarcze, ekologiczne, społeczne i etniczne. We wszystkich tych dziedzinach polska polityka bezpieczeństwa jest zgodna z prawem międzynarodowym. Rzeczpospolita Polska traktuje granice jako nienaruszalne i nie ma żadnych roszczeń terytorialnych wobec sąsiadów. W razie agresji Polska zdecydowanie będzie bronić granic, suwerenności i niepodległości.

Drugi dokument rozwija i precyzuje zasady polityki Rzeczypospolitej Polskiej w dziedzinie zewnętrznego i wewnętrznego bezpieczeństwa oraz określa założenia strategii obronnej RP, a w tym określa cel strategiczny obrony RP, strukturę systemu obronnego państwa oraz główne zadania realizowane przez jego poszczególne elementy.

Celem strategicznym obrony RP jest zapewnienie suwerenności, niepodległości i integralności terytorialnej państwa, bezpieczeństwa i swobody działania instytucji państwowych oraz pokojowych warunków życia i rozwoju społeczeństwa.

System obronny państwa to skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów organizacyjnych, ludzkich i materiałowych wzajemnie powiązanych i działających na rzecz obrony państwa.

Funkcjonowanie systemu obronnego państwa polega na realizacji różnorodnych zadań i przedsięwzięć obronnych przez wszystkie ogniwa przygotowujące państwo do działania w okresie wzrostu zagrożenia i bezpieczeństwa i na czas wojny.

Podstawowymi założeniami funkcjonowania poszczególnych elementów i ogniw systemu obronnego państwa są:

- kompleksowość i spójność rozwiązywania zagadnień ogólnopoli-tycznych, społeczno-gospodarczych i militarnych w ramach przygotowań obronnych;

- możliwość skutecznego przeciwstawienia się wszelkim zagrożeniom godzącym w bezpieczeństwo narodowe;

- efektywna integracja potencjału militarnego z odpowiednio przygotowaną administracją i gospodarką narodową oraz zorganizowanym i przygotowanym do obrony społeczeństwem.

W strukturze funkcjonalnej systemu obronnego państwa wyróżniamy trzy elementy składowe:

- 1) układ militarny, który stanowią siły zbrojne;

- 2) układ pozamilitarny, który tworzą pozamilitarne ogniwa: ochrony państwa, gospodarczo-obronne i ochrony ludności. Pozamilitarne ogniwa ochrony ludności tworzą obronę cywilną kraju;

- 3) system kierowania obronnością obejmuje wszystkie organa władzy: administracji państwowej, samorządowej oraz dowództwa wojskowe zgodnie z kompetencjami i zadaniami obronnymi przypisanymi im w obowiązujących aktach prawnych.

2.2. Układ militarny

Siły zbrojne obok układu pozamilitarnego i systemu kierowania obronnością są głównymi elementami systemu obronnego.

Siły zbrojne to - uzbrojeni żołnierze zorganizowani w różne pod względem rodzaju i wielkości jednostki wojskowe wydzielone przez państwo do zabezpieczenia jego interesów i prowadzenia walki zbrojnej. Każde siły zbrojne mają jednolitą strukturę organizacyjną i system uzupełniania (rekrutacji), scentralizowane dowodzenie oraz ściśle okre-

ślone zasady służby wojskowej, życia i szkolenia żołnierzy. Dzielą się zwykle na rodzaje sił zbrojnych, w skład których wchodzi oddziały oraz związki operacyjne i taktyczne obejmujące różne rodzaje wojsk i rodzaje służb.

Właściwa organizacja sił zbrojnych polega na takim podziale sił i środków oraz podziale na związki, oddziały i formacje, by dysponować odpowiednim składem i połączeniem różnego rodzaju uzbrojenia, które stwarza warunki do najlepszego szkolenia, mobilizacji, prowadzenia walki i uzupełniania strat. Oznacza to zarazem konieczność zestawienia przygotowań do wojny oraz sposobu jej prowadzenia z możliwościami państwa rozumianymi w najszerszym tego słowa znaczeniu.

Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej w okresie pokoju utrzymywane są w gotowości do przeciwstawienia się każdej agresji przez sprawne mobilizacyjne i operacyjne rozwinięcie oraz natychmiastowe przejście do działań wojennych. Potencjał bojowy sił zbrojnych w czasie pokoju jest dostosowany do potrzeb operacyjno-strategicznych i możliwości ekonomicznych państwa. Stan liczebny sił zbrojnych i ich podstawowego uzbrojenia jest zgodny z zobowiązaniami międzynarodowymi oraz umożliwia szybkie rozwinięcie mobilizacyjne i operacyjne. Stopień ukończenia związków taktycznych i oddziałów oraz system ich uzupełniania różnicuje się stosownie do zadań przewidywanych na czas wojny. Podczas ogłoszenia mobilizacji i na czas wojny w podporządkowanie sił zbrojnych wchodzi Straż Graniczna. Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej dzielą się na trzy rodzaje: Wojska Lądowe, Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej, Marynarka Wojenna.

Głównym i największym liczebnie rodzaje Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej są Wojska Lądowe. Składają się one z: wojsk operacyjnych i wojsk obrony terytorialnej.

Wojska operacyjne przeznaczone są do prowadzenia działań zbrojnych w celu odparcia agresji przeciwnika. Swoje zadania wyko-

nują w ścisłym współdziałaniu z wojskami obrony terytorialnej i układem pozamilitarnym. Do ich głównych zadań należy:

- 1) zabezpieczenie nienaruszalności i obrona granicy państwowej;
- 2) niedopuszczenie do wysadzenia na terytorium kraju desantów powietrznych i morskich oraz grup dywersyjno-rozpoznawczych, a w wypadku ich wysadzenia - rozbicie i zniszczenie;
- 3) prowadzenie operacji mających na celu rozbicie przeciwnika i odzyskanie utraconego terytorium.

Wojska obrony terytorialnej przeznaczone są do zabezpieczenia prowadzenia operacji obronnej na obszarze kraju przez wojska operacyjne. Swoje zadania wykonują w ścisłym współdziałaniu z wojskami operacyjnymi i pozamilitarnymi ogniwami ochrony państwa. Do ich głównych zadań należy:

- 1) zabezpieczenie mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych;
- 2) wsparcie wojsk operacyjnych w działaniach obronnych na obszarze kraju;
- 3) zwalczanie desantów powietrznych i grup dywersyjno-rozpoznawczych;
- 4) ochrona i obrona ważnych obiektów na obszarze kraju (linii kolejowych, zakładów zbrojeniowych, lotnisk, mostów, wiaduktów, urządzeń hydrologicznych i innych).

Wojska Lądowe są zorganizowane w cztery okręgi wojskowe (warszawski, pomorski, śląski i krakowski). W strukturach okręgów wojskowych występują wojska operacyjne i obrony terytorialnej, zorganizowane w związki taktyczne i oddziały.

Okręgi wojskowe jako podstawowe ogniwa układu militarnego są zobowiązane do organizowania i prowadzenia operacji obronnych w swoich strefach odpowiedzialności. Zadania te wykonuje w ścisłym współdziałaniu z ogniwami pozamilitarnymi rozmieszczonymi na obszarze ich odpowiedzialności. W czasie wojny okręgi wojskowe, na

które przeciwnik nie dokonał agresji, ze swego składu wydzielają związki operacyjne i taktyczne do wsparcia działań bojowych na innych kierunkach operacyjnych. Działania związków operacyjnych (korpusów) Wojsk Lądowych wspierane lotnictwem i współdziałające z wojskami obrony powietrznej, Marynarką Wojenną, siłami obrony terytorialnej oraz ogniwami pozamilitarnymi prowadzone będą w ramach lądowej operacji obronnej.

W ramach tej operacji mogą być wykonywane następujące zadania:

- odpieranie uderzeń powietrznych na zgrupowanie wojsk lądowych;
- obniżanie potencjału przygotowujących się do natarcia lądowych zgrupowań przeciwnika głównie przez wykonanie uderzeń ogniowych;
- utrzymanie bronionego obszaru oraz rozbijanie przeciwnika, który włamał się w głąb ugrupowania wojsk własnych;
- zwalczanie desantów przeciwnika;
- prowadzenie działań nieregularnych.

Zadania te będą wykonywane w trakcie pierwszych operacji obronnych związków operacyjnych pierwszego rzutu strategicznego, przeciwdzierzenia strategicznego, kolejnych operacji obronnych oraz operacji odwodów przeciwdesantowych, a także działań nieregularnych.

Aby osiągnąć cele lądowej operacji obronnej, tworzony jest system obrony, który obejmuje:

- zgrupowanie sił lądowych;
- podsystem rażenia ogniowego;
- infrastrukturę obszaru obrony;
- podsystem informacyjny;
- podsystem wsparcia i zabezpieczenia.

Najważniejszym elementem systemu obrony jest zgrupowanie sił lądowych, które tworzą siły i środki wszystkich rodzajów wojsk odpowiednio podzielone, zgrupowane i rozmieszczone na obszarze kraju zgodnie z zamiarem ich użycia.

2.3. Wojska lądowe

W systemie obronnym państwa istotną rolę odgrywają siły zbrojne. Siły zbrojne tworzone były równolegle z powstaniem państw.

Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej tworzą **wojska lądowe, wojska lotnicze i obrony powietrznej oraz marynarka wojenna.**

Wojska lądowe organizacyjnie składają się ze związków operacyjnych, związków operacyjno-taktycznych, związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów.

Ogólnowojskowe związki taktyczne (oddziały, pododdziały) występują jako: zmechanizowane (zmotoryzowane, piechoty), pancerne (czołgów), desantowoszturmowe, powietrznodesantowe, obrony wybrzeża i piechoty górskiej. Ponadto wyróżnia się związki taktyczne (oddziały, pododdziały) rakietowe, artylerii, obrony przeciwlotniczej, rozpoznawcze i walki radioelektronicznej, inżynieryjne, obrony przeciwochemicznej, łączności, zaopatrzenia, remontowe, medyczne, komunikacyjne, topogeodezyjne i meteorologiczne. Wchodzą one w skład wojsk operacyjnych lub obrony terytorialnej. W składzie wojsk lądowych występuje również lotnictwo wojsk lądowych.

Wojska lądowe są najstarszym rodzajem sił zbrojnych. Dopiero w kolejnych etapach rozwoju historycznego pojawiły się siły morskie, powietrzne i kosmiczne.

Wojska lądowe pierwotnie składały się z piechoty (u ludów osiadłych) albo z jazdy (u ludów koczowniczych). Piechota i jazda były więc pierwszymi podstawowymi rodzajami wojsk lądowych.

2.3.1. Piechota

Pierwotnie przemieszczała się i walczyła wyłącznie pieszo. Z jednorodnej początkowo piechoty z biegiem czasu wyodrębniły się jej dwa rodzaje: ciężka i lekka (w Grecji - hoplici i peltaści). Piechota lekkozbrojna spełniała funkcje rozpoznawcze, osłonowe (ubezpieczenie), miała za zadanie nawiązać walkę i stworzyć dogodne warunki do uderzenia piechoty ciężkiej i następnie wspierać ją w toku bitwy.

W średniowieczu rola piechoty wyraźnie zmalała, ograniczając się w większości do funkcji wspomagających na rzecz ciężkozbrojnej jazdy rycerskiej. W miarę zmian społecznych, a zwłaszcza powstania klas wolnych chłopów stanowiących bazę rekrutacyjną dla piechoty - poczynając już od XIV w. - zaczyna ponownie wzrastać. Następuje jej jednak podział na muszkieterów i pikinierów, powstaje także jej nowy rodzaj - piechota konna (dragoni); przemieszczająca się konno, walcząca pieszo.

Nowe elementy do rozwoju piechoty wprowadza pojawienie się broni maszynowej. Wzrasta znaczenie wykorzystania terenu i maskowanie.

Tak więc przez wiele wieków pojęcie „piechota” było jednoznaczne i rozumiano przez nie ten rodzaj wojsk, który przemieszcza się i walczy pieszo bronią białą, a później również palną. Tak było jednak do pierwszej wojny światowej. Od niej rozpoczął się przyspieszony proces doskonalenia uzbrojenia wszystkich rodzajów wojsk, w tym również piechoty. Ten przyspieszony rozwój spowodował wyodrębnienie się w piechocie nowych specjalności: erkaemistów, cekaemistów, moździerzystów. Jednocześnie do jednostek piechoty coraz niższego szczebla włączano grupy żołnierzy innych rodzajów wojsk i służb, na przykład artylerzystów, saperów i łącznościowców. Była to więc inna, nowa jakościowo piechota. Jednakże i ta bez ścisłego współdziałania z pozostałymi rodzajami wojsk i służbami nie mogła liczyć na powodzenie w natarciu czy też obronie.

Wraz z motoryzacją wojsk lądowych rozpoczyna się nowa era w rozwoju piechoty. Pojawia się piechota zmotoryzowana (przesuwająca się na samochodach, która wchodziła w skład dywizji zmotoryzowanych i pancernych), a następnie jej udoskonalona odmiana - piechota zmechanizowana. Piechota zmotoryzowana - to swoista replika dawnych dragonów. Piechota zmechanizowana dysponująca transporterami opancerzonymi, a zwłaszcza bojowymi wozami piechoty, może przemieszczać się i walczyć na wozach bojowych.

Wojska zmechanizowane stanowią obecnie podstawową siłę wojsk lądowych. Charakteryzują się dużą siłą ognia, wysoką manewrowością, ruchliwością i odpornością na ogień. Mogą być wykorzystywane do wykonywania wszystkich podstawowych zadań we wszystkich rodzajach współczesnych działań bojowych (operacjach). Są one przeznaczone: w natarciu - do rozbicia lub zniszczenia zgrupowań przeciwnika, opanowania ważnych rejonów, rubieży i obiektów, forsowania przeszkód wodnych, prowadzenia pościgu za wycofującym się przeciwnikiem; w obronie - do utrzymania zajmowanych rejonów, rubieży i pozycji, do odparcia uderzeń przeciwnika i rozbicia (zniszczenia) jego nacierających wojsk. Wojska zmechanizowane prowadzą również bitwy i walki spotkaniowe oraz działają w obronie wybrzeża, a także w składzie desantów morskich i powietrznych.

W grupie zadań wykonywanych przez pododdziały, oddziały zmechanizowane dominują ich dynamiczne formy, walka w terenie niedostępnym dla czołgów, udział w formacjach sił szybkiego reagowania, taktycznych desantach powietrznych, kontyngentach sił pokojowych ONZ czy też prowadzeniu działań nieregularnych.

Najważniejszymi ogniwami organizacyjnymi na szczeblu taktycznym są brygady i dywizje zmechanizowane. Składają się one z pododdziałów i oddziałów różnych rodzajów wojsk. Jednak ich trzonem są wojska zmechanizowane i pancerne.

W każdej jednolicie zbudowanej dywizji zmechanizowanej są trzy brygady - dwie zmechanizowane i jedna pancerna.

Obecnie klasycznie rozumiana piechota prawie już nie występuje. Istnieją natomiast różne jej odmiany, jak piechota: morska, górską, terytorialną. Z piechoty wywodzą się też najnowsze rodzaje wojsk, takie jak wojska powietrzno-desantowe czy powietrznoszturmowe.

2.3.2. Jazda (konnica, kawaleria)

Zakończyła ostatecznie swoją karierę bojową na polach bitew II wojny światowej.

W starożytności była ona mniej licznym od piechoty i pomocniczym w stosunku do niej rodzajem wojsk. W średniowieczu uformowała się ciężkozbrojna jazda rycerska, która stała się podstawowym rodzajem we wszystkich państwach europejskich. Faktycznie z chwilą odrodzenia piechoty w XIV i XV wieku rozpoczyna się okres powolnego schyłku znaczenia jazdy rycerskiej. Na jej miejsce zaczęły pojawiać się różnorodne rodzaje kawalerii. Jednak w miarę doskonalenia broni palnej (broń gwintowana, potem maszynowa) zmodernizowana kawaleria traciła znaczenie w rozstrzyganiu bitew.

Ostatecznie kawaleria, jako broń szybka, została wyparta w okresie międzywojennym przez nowo powstający rodzaj wojsk - wojska pancerne.

2.3.3. Wojska pancerne

Swe znaczenie posiadają dzięki wysokim walorom bojowym czołgów, które łączą tak trudne zdawałoby się do godzenia cechu jak ruchliwość, odporność na zniszczenie i siła ognia.

Czołg jako środek walki pojawił się stosunkowo późno, zważywszy iż pierwszy samochód czterokołowy z szybkobieżnym silnikiem benzy-

nowym Daimler zbudował w roku 1883, a pierwszy pojazd drogowy o napędzie spalinowym powstał w Szwajcarii już w 1800 roku.

Intensywne badania nad uzbrojonym pojazdem opancerzonym jako pierwszy doprowadzili do udanego rezultatu Anglicy w 1915 roku.

We wrześniu 1915 roku został zaprezentowany model drewniany o nazwie „Big Willie”, z przewidywanym uzbrojeniem w dwa działa 6-funtowe (57 mm) i dwa karabiny maszynowe; jego ciężar miał wynosić 22 tony; załoga - 1 oficer i 8 żołnierzy.

Od lutego 1916 roku pierwszy czołg poddany został próbom poligonowym i angielskie Ministerstwo Wojny zamówiło 100 egzemplarzy.

15 września 1916 roku 49 angielskich czołgów rusza na pozycje niemieckie pod Flers nad Sommą, otwierając nową kartę w historii działań bojowych i właściwie w historii sztuki wojennej.

Początkowo czołgi przeznaczone były głównie do bezpośredniego wsparcia piechoty. Tendencja taka utrzymywała się w niektórych państwach aż do II wojny światowej. Jednocześnie w okresie międzywojennym pojawiły się nowatorskie koncepcje wykorzystania związków pancernych, jako wojsk szybkich, do działania w głębi ugrupowania i na tyłach przeciwnika. Twórcami tych koncepcji byli Anglicy (Fuller), lecz w praktyce zrealizowali je Niemcy, tworząc związki lekkich, ale ruchliwych czołgów. W 1935 roku rozpoczęto tworzenie w Niemczech pierwszych trzech dywizji pancernych. Jednostki pancerne wyposażone były w dwa podstawowe typy czołgów - lekki i średni, uzbrojone odpowiednio w 37 i 35 mm armatę.

W Anglii dopiero po długich sporach w końcu 1938 roku powstała pierwsza dywizja pancerna - „Mechanized Mobile Division”.

W Polsce okresu międzywojennego rozwój broni pancernej następował bardzo powoli. Podstawową przyczyną był słaby przemysł i brak śmiałej koncepcji zastosowania czołgów w wojnie. Zaczątkiem

polskich wojsk pancernych był utworzony w 1919 r. na terenie Francji polski pułk czołgów. Łącznie do 1939 roku wyprodukowano 800 tankietek.

Podczas II wojny światowej czołgi występowały małymi pododdziałami, jako czołgi bezpośredniego wsparcia piechoty, bądź w wielkich jednostkach typu dywizje, korpusy i armie pancerne, jako przebojowa siła manewrowa, wykonujące samodzielne zadania taktyczne i operacyjne, zwłaszcza w głębi ugrupowania przeciwnika.

Po drugiej wojnie światowej znaczenie wojsk pancernych jeszcze bardziej wzrosło. Choć ich mocna pozycja została zachwiana w IV wojnie izraelsko-arabskiej w 1973 roku przez lekkie, o dużym zasięgu i celne raketowe systemy przeciwpancerne. Od tej pory następuje coraz silniejsza integracja wojsk pancernych i zmechanizowanych i tworzenie mieszanych nie tylko związków, ale również oddziałów.

Największą jednostką pancerną w WP jest 11 DKPanc, w składzie dwóch brygad pancernych i jednej brygady zmechanizowanej. Jest to jedyna dywizja pancerna w Polsce. W pozostałych dywizjach zmechanizowanych (jednolicie zbudowanych) są trzy brygady - dwie zmechanizowane i jedna pancerna. Skład bojowy brygady pancerniej (trzy bataliony czołgów, batalion zmechanizowany i batalion zmotoryzowany) ma na stanie 90 czołgów. Brygada pancerna predysponowana jest do zwrotów zaczepnych w obronie i potęgowania uderzenia w natarciu.

W zależności od rodzaju prowadzonej operacji miejsca w ugrupowaniu operacyjnym, właściwości terenu, przewidywanej siły przeciwnika i sposobu jego działania różny będzie charakter wykonywanych zadań.

2.3.4. Wojska raketowe i artyleria

Artyleria, jak i piechota czy kawaleria, należy do najstarszych rodzajów wojsk. W starożytnych armiach Grecji i Rzymu tzw. artylerię przedogniową tworzyły różnego rodzaju urządzenia do wyrzucania pocisków (machiny miotające lub rzutowe).

Wielki skok jakościowy w artylerii nastąpił w XIV wieku, po opanowaniu produkcji prochu strzelniczego. Wyprodukowanie dział obłężniczych - ciężkie krótkolufowe bombardy odlewane z brązu lub skuwane ze sztab kutego żelaza, wzmocnione obręczami. Początkowo strzelano z bombard kulami kamiennymi, później - żelaznymi. Były to jednak okazjonalne egzemplarze, których użycie nie wchodziło bezpośrednio w zakres działania wojsk.

W miarę udoskonaleń prochu i opanowywania umiejętności jego zastosowania arsenał broni pola bitwy powiększył się o działa polowe.

Dalszy postęp w rozwoju artylerii dotyczył sposobu ładowania dział. Na polach bitew pojawiły się nowe wzory dział ładowania od tyłu, tzw. foglerze. Były to małe działka odcylcowe strzelające kulami ołowianymi, używane w końcu XV i w XVI wieku. Stosowano je przede wszystkim w obronie zamków i murów miejskich.

Zauważyć jednak należy, że do XV wieku artyleria nie była oddzielnym rodzajem wojsk.

Wyraźny postęp w rozwoju artylerii nastąpił w okresie Odrodzenia. W XVI wieku ciężkie bombardy i śrubnice zaczęto zastępować działami z długimi lufami bezkomorowymi, o kalibrach nie przekraczających 200 mm. Wówczas to artyleria wyodrębnia się jako samodzielny rodzaj wojsk.

W późniejszym okresie powstają działa nowych wzorów - kartau-ny, kartacze, szarfnece, kolubryny oraz komorowe działa krótkolufowe, szrotownice i lekkie wielolufowe działa polowe.

Szczególne rozwój artylerii nastąpił w XIX i XX wieku. Niewąt-

pliwie królowała ona na polach bitew I i II wojny światowej. W czasie I wojny światowej pojawiły się również jednostki artylerii przeciwpancernej i przeciwlotniczej, a w II wojnie światowej - artylerii rakietowej. W okresie powojennym zaczęto przystosowywać artylerię do strzelania pociskami atomowymi. W tym też czasie ukształtowały się nowoczesnie rozumiane wojska rakietowe.

Obecnie wojska rakietowe są przeznaczone do niszczenia broni masowego rażenia, głównych zgrupowań wojsk, lotnictwa na lotniskach, systemów rozpoznawczo-uderzeniowych, środków przeciwlotniczych i przeciwrakietowych, stanowisk dowodzenia oraz logistyki i innych ważnych obiektów przeciwnika w jego ugrupowaniu. Na kierunku nadmorskim wojska rakietowe niszczą rejony bazowania sił morskich oraz okręty bojowe i statki przeciwnika. Artyleria jest przeznaczona do niszczenia i obezwładniania środków masowego rażenia, artylerii, czołgów, bojowych wozów piechoty, przeciwpancernych i innych środków ogniowych, śmigłowców na lądowiskach, siły żywej, stanowisk dowodzenia, środków obrony przeciwlotniczej, środków walki radioelektronicznej i burzenia obiektów fortyfikacyjnych przeciwnika oraz minowania narzutowego, oświetlenia terenu i stawiania zasłon dymnych.

Zadania te będą realizowane w ramach wsparcia ogniowego wojsk (bezpośredniego bądź ogólnego) lub wykonywane samodzielnie (selektywne lub zmasowane) uderzenia ogniowe z zamiarem osiągnięcia określonych celów operacyjnych.

2.3.5. Wojska obrony przeciwlotniczej

Są zasadniczym elementem systemu obrony przeciwlotniczej, będąc jednocześnie jednym z rodzajów wojsk sił zbrojnych.

Pojawienie się na początku naszego stulecia nowego środka walki - lotnictwa spowodowało potrzebę zorganizowanego i skutecznego prze-

ciwstawienia się jemu. Tak więc wojska OPL rozwinęły się wraz ze wzrostem zagrożenia z powietrza.

Początkowo, działalność poznawcza OPL ukierunkowana była na poszukiwanie - wśród istniejącego uzbrojenia artyleryjskiego - sprzętu mogącego skutecznie przeciwstawić się lotnictwu. W 1916 roku skryształizowały się pierwsze zasadnicze formy organizacyjne OPL, normujące procesy dowodzenia. Dowodzenie pododdziałami artylerii plot realizowali dowódcy zgrupowań artylerii lub piechoty, którym przydzielano baterie plot.

W latach dwudziestych w Polsce artyleria przeciwlotnicza weszła w skład systemu OPL obok sieci obserwacyjno-meldunkowej, lotnictwa myśliwskiego, balonów zaporowych i reflektorów przeciwlotniczych. Dysponowane wówczas środki walki OPL dzielono na: armaty przeciwlotnicze, przeciwlotnicze karabiny maszynowe, sprzęt pomiarowy, pomocnicze środki OPL (balony i reflektory).

Wyraźny skok jakościowy w rozwoju tych wojsk spowodowało pojawienie się technicznych środków wykrywania i śledzenia celów powietrznych.

W drugiej połowie lat 50. wprowadzone zostają do uzbrojenia naszych wojsk 57 mm zestawy S-60, które wraz ze stacjami RLS i przelicznikami elektromechanicznymi stanowiły istotny krok w rozwoju OPL naszych sił zbrojnych.

Kolejny etap rozwoju - to rakietyzacja wojsk obrony przeciwlotniczej oraz automatyzacja procesów rozpoznania i dowodzenia.

Organizacja wojsk OPL ulega ciągłym zmianom, przede wszystkim na skutek: rozwoju techniki i sposobów działania przeciwnika powietrznego, zmian w organizacji i zasadach działania osłanianych wojsk oraz doskonalenia uzbrojenia wojsk OPL.

W warunkach współczesnego, a zwłaszcza przyszłościowego powietrzno-lądowego pola walki wojska obrony przeciwlotniczej stają się

jednym z podstawowych środków walki o charakterze ogólnowojskowym, a nie tylko zabezpieczającym. Walka z przeciwnikiem powietrznym przestaje już być tylko wspomaganie, czy też osłoną innych sił. Staje się integralnym składnikiem bezpośredniego zwalczania przeciwnika. Stąd też uzasadnione jest odejście od dotychczasowej, tradycyjnej nazwy wojsk obrony przeciwlotniczej od nazwy wojska przeciwlotnicze.¹⁰

2.3.6. Lotnictwo wojsk lądowych

Jest jednocześnie rodzajem sił powietrznych.

LWL to rodzaj przeznaczony do bezpośredniego zabezpieczenia działań związków taktycznych i operacyjnych wojsk lądowych w zakresie wsparcia ogniowego, rozpoznania powietrznego, przerzutu grup specjalnych (w tym poprawiania ognia artylerii i rakiet), rozpoznania inżynieryjnego, rozpoznania skażeń promieniotwórczych i skażeń chemicznych, stawiania zapór min i zasłon dymnych, wysadzania małych desantów powietrznych bez ciężkiego sprzętu oraz dowodzenia i łączności. Lotnictwo wojsk lądowych wyposażone jest w śmigłowce i lekkie samoloty.¹¹

Lotnictwo wojskowe swą bojową karierę rozpoczęło w wojnie włosko-tureckiej w 1911-1912 roku, rozpoczynając od zadań rozpoznawczych i łącznikowych. W I wojnie światowej wykonywało już również zadania ogniowe. Jeszcze podczas II wojny światowej pod pojęciem „lotnictwo wojsk (sił) lądowych” rozumiano przede wszystkim lotnictwo wojskowe podporządkowane dowódcom wojsk lądowych - organizacyjnie bądź operacyjnie.

Praktyka II wojny światowej wykazała ogromną rolę lotnictwa operacyjnego i taktycznego ściśle współdziałającego z wojskami lądowymi.

¹⁰ St. Koziej, *Teoria sztuki wojennej*, Bellona, Warszawa 1993, s. 61.

¹¹ *Leksykon wiedzy wojskowej*, Warszawa 1979.

mi. Skonstruowanie i wprowadzenie na wyposażenie wojska śmigłowców po drugiej wojnie światowej stało się przyczynkiem do ukształtowania się lotnictwa wojsk lądowych.

Należy zaznaczyć, że już w czasie drugiej wojny światowej przeprowadzono pierwsze próby użycia śmigłowców na polu walki. W działaniach bojowych śmigłowce wykorzystywano szerzej w czasie wojny narodowowyzwoleńczej na Malajach (1948-1960). Obowiązujące zasady masowego użycia śmigłowców zostały zweryfikowane i udoskonalone w wojnach lokalnych: w Korei, Algierii i Wietnamie.

Faktycznie od końca 1951 r. śmigłowce stały się jednym z ważniejszych środków taktycznych. W tym też czasie rozwój wyposażenia śmigłowców umożliwił powstanie nowego typu broni - śmigłowca bojowego wspierającego ogień wojska lądowe. Doświadczenia z wojen w Korei i Algierii odegrały istotną rolę w rozwoju działań powietrzno-manewrowych w siłach zbrojnych Stanów Zjednoczonych. Koncepcje użycia śmigłowców na polu walki opracowali Amerykanie od 1961 roku. A, od 1968 r. śmigłowce wykorzystywano masowo niemal we wszystkich działaniach bojowych prowadzonych przez wojska lądowe. W latach siedemdziesiątych w wielu państwach NATO rozwinięto i systematycznie udoskonalano nowy rodzaj wojsk - lotnictwo wojsk lądowych.

2.3.7. Wojska walki radioelektronicznej

Są najmłodszym rodzajem wojsk. Dysponują środkami rozpoznania radioelektronicznego i zakłócania. Zapewniają możliwości walki o przewagę w sferze informacji, co ma szczególne znaczenie w sferze informacji, co ma szczególne znaczenie w sferze postępującej elektronizacji i automatyzacji procesów informacyjnych oraz coraz powszechniejszego wprowadzania broni precyzyjnej.

Historia funkcjonujących w WP jednostek WRE sięga lat pięćdziesiątych (w 1951 r. sformowano pierwszą jednostkę radioelektroniczną). W latach 1952-1953 utworzono system namierzania radiowego. Z kolei pierwszą jednostkę zakłóceń radiowych formowano w latach 1956-1958.

W obowiązującej strukturze organizacyjnej wojsk lądowych występują pułki, bataliony i kompanie rozpoznania i zakłóceń radioelektronicznych.

Wojska te przeznaczone są do wykonywania następujących zadań: wykrycia i rozpoznania, obezwładniania zakłóceniami radioelektronicznymi technicznych środków i systemów dowodzenia wojskami, kierowania środkami walki, rozpoznania i walki radioelektronicznej przeciwnika oraz zapewnienia efektywnego wykorzystania analogicznych środków i systemów wojsk własnych.

2.3.8. Wojska rozpoznawcze

U zarania dziejów sztuki wojennej informacje o przeciwniku i środowisku walki w wymiarze strategicznym pozyskiwano głównie za pomocą rozpoznania agenturalnego, natomiast rozpoznanie taktyczne prowadzili na ogół sami dowódcy, poprzez bezpośrednie obserwowanie całego pola bitwy. Stopniowo również w sali taktycznej, a następnie operacyjnej zaczęto organizować i wykorzystywać wyspecjalizowane siły i środki rozpoznania: najpierw naziemnego, potem powietrznego, radioelektronicznego i wreszcie kosmicznego. Następową też specjalizacją sił rozpoznawczych (rozpoznanie artyleryjskie, inżynieryjne itp.).¹²

Zasadniczym zadaniem realizowanym przez wojska rozpoznawcze będzie zawsze wykrycie i określenie położenia środków przenoszenia broni masowego (precyzyjnego) rażenia.

¹² St. Koziej, *Teoria sztuki wojennej*, Bellona, Warszawa 1993, s. 62.

mi. Skonstruowanie i wprowadzenie na wyposażenie wojska śmigłowców po drugiej wojnie światowej stało się przyczynkiem do ukształtowania się lotnictwa wojsk lądowych.

Należy zaznaczyć, że już w czasie drugiej wojny światowej przeprowadzono pierwsze próby użycia śmigłowców na polu walki. W działaniach bojowych śmigłowce wykorzystywano szerzej w czasie wojny narodowowyzwoleńczej na Malajach (1948-1960). Obowiązujące zasady masowego użycia śmigłowców zostały zweryfikowane i udoskonalone w wojnach lokalnych: w Korei, Algierii i Wietnamie.

Faktycznie od końca 1951 r. śmigłowce stały się jednym z ważniejszych środków taktycznych. W tym też czasie rozwój wyposażenia śmigłowców umożliwił powstanie nowego typu broni - śmigłowca bojowego wspierającego ogniem wojska lądowe. Doświadczenia z wojen w Korei i Algierii odegrały istotną rolę w rozwoju działań powietrzno-manewrowych w siłach zbrojnych Stanów Zjednoczonych. Koncepcje użycia śmigłowców na polu walki opracowali Amerykanie od 1961 roku. A, od 1968 r. śmigłowce wykorzystywano masowo niemal we wszystkich działaniach bojowych prowadzonych przez wojska lądowe. W latach siedemdziesiątych w wielu państwach NATO rozwinęto i systematycznie udoskonalano nowy rodzaj wojsk - lotnictwo wojsk lądowych.

2.3.7. Wojska walki radioelektronicznej

Są najmłodszym rodzajem wojsk. Dysponują środkami rozpoznania radioelektronicznego i zakłócania. Zapewniają możliwości walki o przewagę w sferze informacji, co ma szczególne znaczenie w sferze informacji, co ma szczególne znaczenie w sferze postępującej elektronizacji i automatyzacji procesów informacyjnych oraz coraz powszechniejszego wprowadzania broni precyzyjnej.

Historia funkcjonujących w WP jednostek WRE sięga lat pięćdziesiątych (w 1951 r. sformowano pierwszą jednostkę radioelektroniczną). W latach 1952-1953 utworzono system namierzania radiowego. Z kolei pierwszą jednostkę zakłóceń radiowych formowano w latach 1956-1958.

W obowiązującej strukturze organizacyjnej wojsk lądowych występują pułki, bataliony i kompanie rozpoznania i zakłóceń radioelektronicznych.

Wojska te przeznaczone są do wykonywania następujących zadań: wykrycia i rozpoznania, obezwładniania zakłóceniami radioelektronicznymi technicznych środków i systemów dowodzenia wojskami, kierowania środkami walki, rozpoznania i walki radioelektronicznej przeciwnika oraz zapewnienia efektywnego wykorzystania analogicznych środków i systemów wojsk własnych.

2.3.8. Wojska rozpoznawcze

U zarania dziejów sztuki wojennej informacje o przeciwniku i środowisku walki w wymiarze strategicznym pozyskiwano głównie za pomocą rozpoznania agenturalnego, natomiast rozpoznanie taktyczne prowadzili na ogół sami dowódcy, poprzez bezpośrednie obserwowanie całego pola bitwy. Stopniowo również w sali taktycznej, a następnie operacyjnej zaczęto organizować i wykorzystywać wyspecjalizowane siły i środki rozpoznania: najpierw naziemnego, potem powietrznego, radioelektronicznego i wreszcie kosmicznego. Następowala też specjalizacja sił rozpoznawczych (rozpoznanie artyleryjskie, inżynieryjne itp.).¹²

Zasadniczym zadaniem realizowanym przez wojska rozpoznawcze będzie zawsze wykrycie i określenie położenia środków przenoszenia broni masowego (precyzyjnego) rażenia.

¹² St. Koziej, *Teoria sztuki wojennej*, Bellona, Warszawa 1993, s. 62.

Do innych zadań zaliczyć należy:

- ustalenie rejonów ześrodkowania wojsk przeciwnika i charakteru działań bojowych;
- wykrycie i ciągle śledzenie odwodów;
- ustalenie składu i ugrupowania bojowego (operacyjnego) wojsk przeciwnika oraz możliwości i sposoby ich użycia;
- wykrycie rozmieszczenia zasadniczych środków i systemów rażenia;
- ustalenie charakteru terenu, rodzaju umocnień inżynierskich oraz stanu przeszkód;
- rozpoznanie rozmieszczenia węzłów łączności stanowisk dowodzenia, elementów systemów rozpoznania i WRE;
- śledzenie za działalnością lotnictwa przeciwnika;
- ustalenie wyników ogniowego oddziaływania na przeciwnika na wojska własne;
- określenie stref skażeń promieniotwórczych i chemicznych oraz założeń biologicznych;
- śledzenie zmian w uzbrojeniu i wyposażeniu wojsk przeciwnika oraz taktyce i sztuce operacyjnej;
- inne.

Wojska te składają się z pododdziałów i oddziałów rozpoznania, działań specjalnych i psychologicznych. Na szczeblach taktycznych będą występować te pierwsze.

2.3.9. Wojska łączności

Zapewniają techniczną bazę procesom informacyjnym.

W starożytności i średniowieczu łączność utrzymywano za pomocą prostych sygnałów i znaków (dźwiękowych, świetlnych) oraz gońców. W XIX wieku rozpoczęła się ekspansja technicznych środków łączności: telegraf elektryczny, łączność przewodowa i radiowa. Wtedy też

powstały pierwsze pododdziały wojsk łączności. Jako wyodrębniony rodzaj wojsk ukształtowały się w I wojnie światowej, gdy liczebność i różnorodność sił, środków i elementów ugrupowania bojowego oraz duży rozmach przestrzenny działań uczynił dowodzenie procesem niezwykle złożonym.

Znaczący wpływ na rozwój wojsk łączności wywarły: pojawienie się wozów dowodzenia, automatyzacja, komputeryzacja oraz integracja rozpoznania, dowodzenia i łączności.

Wojska łączności przeistaczają się stopniowo w zintegrowane pododdziały i oddziały dowodzenia, dysponujące nie tylko środkami przesyłania informacji, ale także i przetwarzania (zautomatyzowane systemy dowodzenia).¹³

2.3.10. Wojska inżynieryjne

To rodzaj wojsk przeznaczony do inżynieryjnego zabezpieczenia działań zbrojnych.

Początkowo „sztuka inżynierska” związana była z budową zamków „umocnień i twierdz”. Jest rzeczą bezsporną, że w Polsce już za czasów Mieszka I istniały zespoły do wykonywania różnych prac, które dzisiaj nazywamy inżynieryjnymi, jak sypanie grobel, wznoszenie ostrokołów, kopanie rowów czy budowa kładek i mostów przez rowy i fosy, a później wznoszenie murów obronnych, budowa baszt, zamków i innych umocnień.

Rozwój sztuki wojennej - głównie artylerii, sposobów zdobywania warownych miast i zamków zrodził potrzebę robót oblężniczych, naprawy dróg, budowy mostów, a także prac minerskich głównie dla wysadzenia murów i bram. W ten sposób wykształcił się rodzaj

¹³ Tamże, s. 36.

„inżyniera wojskowego”, którego reprezentantami w wojsku są „szancmistrze”, „szancchłopi”.

Inżynieria w dalszym ciągu wchodziła w skład artylerii i nie tworzyła osobnego korpusu. Inżynierowie byli zarazem artylerzystami, fortyfikatorami, minerami, budowniczymi, ponotonierami, kartografami. Siłę roboczą dawała piechota, dragonia i czeladź obozowa.

Rozpoczęte pod koniec XVIII wieku reformy wojskowe przynoszą pewne zmiany organizacyjne w armii. Utworzona uprzednio w 1764 roku przez Komisję Skarbową stała jednostka inżynieryjna pod nazwą Korpusu Pontonierów, zostaje w 1775 r. sformowana w osobny Korpus Inżynierów w liczbie 12 oficerów wchodzących jednak organizacyjnie w skład artylerii. Następnie uchwałą sejmu czteroletniego w dn. 22.10.1788 roku zostaje powołany Korpus Inżynierów Koronnych i Litewskich. Właśnie ww. datę należy uważać jako datę powstania samodzielnego rodzaju wojska jakim są po dzień dzisiejszy wojska inżynieryjne. Szczególny ich rozwój nastąpił w czasie II wojny światowej, kiedy wzrastająca złożoność zadań, duży rozmach działań i siła ognia wymagały różnych specjalności inżynieryjnych.

Obecnie do najważniejszych zadań tego rodzaju wojsk należą:

- rozpoznanie inżynieryjne terenu i przeciwnika;
- rozbudowa fortyfikacyjna terenu;
- budowa zapór inżynieryjnych i wykonywania niszczeń;
- wykonywanie przedsięwzięć w ramach maskowania wojsk i obiektów;
- przygotowanie i utrzymanie (osłona techniczna) dróg;
- urządzanie i utrzymywanie przepraw;
- wykonywanie (torowanie) przejść w zaporach, przez przeszkody naturalne i rejonów zniszczeń;
- rozminowanie terenu i obiektów;

- wykonywanie prac (przedsięwzięć) inżynierskich w ramach likwidacji skutków uderzeń przeciwnika.

Wojska inżynierskie zapewniają więc swobodę manewru i ochronę wojskom własnym przed rażącym działaniem środków walki, osłabiają możliwości manewrowe i ogniowe przeciwnika.

W wojskach inżynierskich występują pododdziały, oddziały i związki taktyczne saperów, pontonowe, desantowo-przeprawowe, budowy mostów, maszyn inżynierskich, inżyniersko-drogowe, minowania, rozminowania i inne.

Do wykonywania zadań zabezpieczenia inżynierskiego z oddziałów i pododdziałów wojsk inżynierskich tworzy się ugrupowanie wojsk inżynierskich.

2.3.11. Wojska obrony przeciwchemicznej

Spełniają główną rolę w zapewnieniu obrony przed środkami masowego rażenia.

Obrona przeciwchemiczna ukształtowała się w okresie I wojny światowej. Jej powstanie było odpowiedzią na masowe użycie gazów bojowych na polu walki, najpierw przez wojska niemieckie, a następnie również przez armie innych państw biorących udział w wojnie. Nosiło w tym okresie nazwę „obrona przeciwgazowa”.

W okresie międzywojennym, w poszczególnych armiach kształtowano odpowiednie systemy obrony przeciwchemicznej dostosowane do istniejącego wtedy zagrożenia. Zadania specjalistyczne wykonywały odpowiednio przygotowane i wyposażone pododdziały oraz oddziały wojsk obrony przeciwchemicznej.

W latach drugiej wojny światowej w ukształtowanych systemach obrony przeciwchemicznej nie nastąpiły radykalne zmiany. W strukturach organizacyjnych wojsk wielu armii znajdowały się pododdziały

obrony przeciwchemicznej przygotowane do rozpoznawania i likwidowania skażeń chemicznych. Ponieważ broni chemicznej nie używano, oddziały (pododdziały) wojsk obrony przeciwchemicznej często wykorzystywano do wykonywania zadań zastępczych, np. do wykonywania zasłon dymnych.

W miarę upływu lat zmieniała się ich struktura. Powiększyła się liczba pododdziałów wykonujących zadania zadymiania i rażenia przeciwnika przy pomocy miotaczy ognia, zmniejszyła się natomiast liczba pododdziałów przeznaczonych do realizacji zadań z zakresu ochrony przed skażeniami. Po drugiej wojnie światowej obrona przeciwchemiczna pozostała w większości armii ważną częścią składową zabezpieczenia bojowego działań.

Lata pięćdziesiąte i sześćdziesiąte przynoszą nowe zmiany. Obrona przeciwchemiczna staje się częścią składową tworzonego w naszych siłach zbrojnych nowego rodzaju zabezpieczenia bojowego działań - obrony przed bronią masowego rażenia. Ten rodzaj zabezpieczenia powstał wcześniej w armiach NATO pod nazwą - obrony CBR lub ABC. Utworzenie obrony przed bronią masowego rażenia było odpowiedzią na rosnące wciąż zagrożenie dla wojsk ze strony broni jądrowej, chemicznej i biologicznej. Od 1985 r. obok obrony przed bronią masowego rażenia pojawia się nowe pojęcie „zabezpieczenie chemiczne”, które przetrwało do 1 czerwca 1990 r. W tym dniu ukazał się rozkaz ministra obrony narodowej, zgodnie z którym termin „zabezpieczenie chemiczne” zastąpiono terminem „obrona przeciwchemiczna”, a „wojska chemiczne” przemianowano na „wojska obrony przeciwchemicznej”. Na decyzję połączenia obydwu rodzajów zabezpieczenia („obrony przed bronią masowego rażenia” i „obrony przeciwchemicznej”) w jeden miała też niewątpliwie wpływ chęć dostosowania rozwiązań własnych, do rozwiązań obowiązujących w NATO.

Wojska obrony przeciwchemicznej wykonują zadania obrony prze-

ciwchemicznej najbardziej złożone, wymagające użycia specjalistycznego sprzętu i odpowiednio przygotowanych żołnierzy. Realizują one również zadania nie związane z obroną przeciwcchemiczną, z zakresu maskowania dymem wojsk i obiektów oraz rażenia przeciwnika środkami zapalającymi, biorą także udział w lokalizacji i gaszeniu pożarów.

Specjalistycznym oddziałem przeznaczonym do realizacji zadań obrony przeciwcchemicznej na szczeblu centralnym jest pułk obrony przeciwcchemicznej, a w OW (korpusie) - batalion obrony przeciwcchemicznej.

2.3.12. Siły i środki zabezpieczenia logistycznego

Przeznaczone są do zapewnienia materiałowych i technicznych potrzeb sprawnego funkcjonowania wojsk przez pełne i terminowe zaopatrywanie ich w uzbrojenie, sprzęt wojskowy, środki bojowe i materiałowe oraz świadczenie usług gospodarczo-bytowych, zabezpieczenie medyczne, techniczne i komunikacyjne wojsk, przy szerokim wyzyskaniu stacjonarnej (terenowej) infrastruktury logistycznej.

Składają się one z wyspecjalizowanych (w większości mobilizowanych) jednostek transportowo-zaopatrzeniowych, medycznych, technicznych i komunikacyjnych.

2.3.13. Wojska topograficzne

Są przeznaczone do zaopatrywania w mapy topograficzne i specjalne wojsk oraz zapewnienia im danych geodezyjnych i informacji o zmianach terenu. Stanowią je oddziały (pododdziały) służby topograficznej (topogeodezyjne, fotogrametryczno-kartograficzne, drukarnie polowe, składnice topograficzne i składnice map) oraz pododdziały służby topograficznej wchodzące w skład związków taktycznych i oddziałów wojsk raketowych i artylerii.

2.3.14. Wojska meteorologiczne (hydrometeorologiczne)

Są przeznaczone do meteorologicznego (hydrometeorologicznego) zabezpieczenia wojsk przygotowujących się do walki i prowadzących są. Należą do nich oddziały i pododdziały meteorologiczne związków taktycznych i oddziałów rakiet, rakiet przeciwlotniczych artylerii przeciwlotniczej oraz pododdziały meteorologiczne lotnictwa wojsk lądowych.

*

Mimo istnienia w Europie wielu źródeł potencjalnych konfliktów międzynarodowych, Polska pod względem militarnym jest obecnie względnie bezpieczna, głównie dzięki stabilizacji politycznej w Europie Zachodniej i postępującym procesom integracyjnym. Jednak historia i współczesne doświadczenia polityczne dowodzą, że siła zbrojna jest najskuteczniejszym narzędziem w polityce bezpieczeństwa państwa. O pozycji państwa na arenie międzynarodowej, o jego „mocy przetargowej” w rozwiązywaniu konfliktów międzynarodowych nadal decyduje potencjał wojskowy. Potencjał wojskowy (obronny) jest więc podstawowym atrybutem suwerenności Rzeczypospolitej Polskiej.

Wojsko musi więc odpowiadać epoce i zagrożeniom, jakim będzie musiało stawić czoła. Stosownie do wynikających stąd potrzeb należy przewidzieć strukturę, wewnętrzne proporcje, uzbrojenie i wyposażenie sił zbrojnych. Zasadnicze rodzaje uzbrojenia przyznane Polsce (w ramach CFE 1) pozwalają na utrzymanie jedynie nowocześnie zorganizowanej armii o wszechstronnych możliwościach. Armii wysoce mobilnej, szybkiej, o dużej sile i skuteczności ognia.

3. WOJSKA ZMECHANIZOWANE I PANCERNE W WALCE

Siły zbrojne są podstawowym elementem w strukturze funkcjonalnej systemu obronnego państwa.

Siły zbrojne to - uzbrojeni żołnierze zorganizowani w różne pod względem rodzaju i wielkości jednostki wojskowe wydzielone przez państwo do zabezpieczenia jego interesów i prowadzenia walki zbrojnej. Każde siły zbrojne mają jednolitą strukturę organizacyjną i system uzupełniania (rekrutacji), scentralizowane dowodzenie oraz ściśle określone zasady życia, służby wojskowej i szkolenia żołnierzy. Dzielą się zwykle na rodzaje sił zbrojnych, w skład których wchodzi oddziały oraz związki taktyczne i operacyjne obejmujące różne rodzaje wojsk i rodzaje służb.¹⁴

Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej w okresie pokoju utrzymywane są w gotowości przeciwstawienia się każdej agresji przez sprawne mobilizacyjne i operacyjne rozwinięcie oraz natychmiastowe przejście do działań wojennych. Potencjał bojowy sił zbrojnych w czasie pokoju jest dostosowany do potrzeb operacyjno-strategicznych i możliwości ekonomicznych państwa. Stan liczebny sił zbrojnych i ich podstawowego uzbrojenia jest zgodny z zobowiązaniami międzynarodowymi oraz umożliwia szybkie rozwinięcie mobilizacyjne i operacyjne. Stopień ukończenia związków taktycznych i oddziałów oraz system ich uzupełniania jest zróżnicowany, stosownie do zadań przewidywanych na czas wojny. Podczas ogłoszenia mobilizacji i na czas wojny w podporządkowanie sił zbrojnych wchodzi Straż Graniczna. Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej dzielą się na trzy rodzaje: Wojska Lądowe, Siły Powietrzne i Obrony Powietrznej, Marynarka Wojenna.

¹⁴ *Leksykon Wiedzy Wojskowej*, MON, Warszawa 1979, s. 395.

3.1. Charakterystyka walki ogólnowojskowej

3.1.1. Pojęcie i cechy walki

Z pełnym przekonaniem można stwierdzić, że jedynie w walce i boju wojska zmechanizowane i pancerne mogą wykazać się szerokimi, a jednocześnie dużymi możliwościami bojowymi w walce z wojskami przeciwnika.

Walka jest zasadniczą formą działań taktycznych wojsk, to zorganizowane starcie związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów z przeciwnikiem, wyrażające się w uzgodnionych co do celu, miejsca i czasu uderzeniach, ogniu i manewrze w celu rozbicia ugrupowania bojowego przeciwnika, zniszczenia jego sił i środków.

Działania taktyczne, oprócz walki (w tym bojów) obejmują, przemieszczanie i rozmieszczanie wojsk.

Swe możliwości bojowe wojska zmechanizowane i pancerne mogą wykazać dzięki temu, że walkę charakteryzuje zorganizowane, zdecydowane, szybkie i aktywne działanie wojsk, masowe użycie czołgów, wozów bojowych piechoty, transporterów opancerzonych i innego sprzętu technicznego, stosowanie na szeroką skalę desantów, oddziałów wydzielonych i rajdowych oraz zgrupowań (grup) desantowoszturmowych.

Walka wymaga ścisłego współdziałania i umiejętnego wykorzystania efektów prowadzonych działań przez wszystkie rodzaje wojsk.

Obejmuje ona sekwencję bojów sił głównych, wzajemnie sprzężonych co do celu, miejsca i czasu. Bój zaś to intensywne, skupione w czasie i przestrzeni, starcie w skali taktycznej głównych sił przeciwnych stron.

Elementarnymi czynnikami walki są: rażenie, ruch i informacja.

Rażenie to destrukcyjne oddziaływanie na siły i środki przeciwnika. Podstawowym czynnikiem rażenia jest ogień. Wyróżnia się: ogień

pododdziałów piechoty i czołgów, wsparcie ogniowe wojsk oraz ogień przeciwlotniczy.

Ogień pododdziałów piechoty i czołgów odgrywa główną rolę w walce (boju). Jest podstawowym i najbardziej skutecznym rodzajem ognia w bezpośrednim starciu z przeciwnikiem. Powinien być prowadzony w powiązaniu z ogniem środków wsparcia bezpośredniego, zaporami inżynieryjnymi oraz właściwościami terenu i manewrem pododdziałów.¹⁵ Uzupełniającą rolę w walce spełnia rażenie elektroniczne i psychologiczne, które powinno być powiązane z rażeniem ogniowym.

Ruch to wszelkie przemieszczenia sił i środków. **Manewr** - forma ruchu wojsk na polu walki - to zorganizowane ich przemieszczenie w celu zajęcia dogodniejszego położenia w stosunku do przeciwnika oraz uzyskania i właściwego wykorzystania przewagi sytuacyjnej.

Rozróżnia się następujące rodzaje manewru: podejście, oskrzydlenie (jedno- i dwustronne), obejście, przenikanie i odejście. Szczególnym rodzajem manewru jest luzowanie.

Informacja jest elementem zespalałym czynnik działań taktycznych w jedną zharmonizowaną całość.

Walka charakteryzuje się szeregiem specyficznych właściwości z których najważniejsze to: duża dynamika, częste i gwałtowne zmiany sytuacji, różnorodność sposobów prowadzenia działań taktycznych, chaos informacyjny, jednoczesne prowadzenie działań w dwóch-trzech środowiskach.

Środki walki znajdujące się na wyposażeniu związków taktycznych (oddziałów, pododdziałów) umożliwiają prowadzenie zdecydowanych, głębokich i manewrowych działań bojowych. Mogą one być prowadzone w dzień i w nocy, we wszystkich porach roku, w różnorodnych warunkach atmosferycznych i terenowych.

¹⁵ *Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych. Część I (związek taktyczny, oddział)*, Warszawa 1994, s. 9.

Podstawowym warunkiem skuteczności działań taktycznych jest ich kompleksowe zabezpieczenie. Obejmuje ono: zabezpieczenie bojowe, zabezpieczenie logistyczne oraz uzupełnianie wojsk.

Istotnym warunkiem uzyskania, utrzymania i wykorzystania przewagi ilościowej i jakościowej (w tym sytuacyjnej) nad przeciwnikiem, aby z jak najmniejszymi stratami osiągnąć cel walki, w możliwie najkrótszym czasie jest stosowanie zasad sztuki wojennej. Do zasad sztuki wojennej zalicza się: celowość działania, zachowanie zdolności bojowej wojsk, ekonomię sił, zaskoczenie, aktywność (inicjatywę) i manewrowość.

3.1.2. Pole walki w przyszłej wojnie

Przewiduje się, że walki będą „nielinearne”, manewrowe przy zaniku jasno zarysowanej linii styczności bojowej. Działania bojowe z ustabilizowaną linią frontu będą krótkotrwałe, raczej w początkowym okresie wojny. Tworzenie silnych zgrupowań wojsk (i środków ognio- wych) dysponujących dużą siłą rażenia, nieuchronnie prowadzić będzie do głębokich uderzeń wykonywanych przez obie walczące strony i zaniku granic między rejonami bezpośredniej walki, a rejonami tyłów, tj. między frontem a zapleczem. Wysiłek powietrznych i lądowych jednostek bojowych, rozpoznania, planowania oraz walki radioelektro- nicznej skierowany będzie zarówno przeciw czołowym jak i tyłowym rejonom obu stron. Nastąpi zespolenie działań lądowych i powietrz- nych, co w znaczny sposób wpłynie na czas i sposób osiągania celów podejmowanych działań taktycznych. Będzie to więc klasyczne po- wietrzno-lądowe pole bitwy, w którym trzeci (powietrzny) wymiar będzie istotnym elementem działań bojowych (operacyjnych). Oznacza to, że walka ogólnowojskowa będzie obejmować starcia zbrojne na ziemi i w powietrzu, przy czym te pierwsze pozostaną podstawowymi.

U progu XXI wieku można przewidywać, że obok czołgów, bojowych wozów piechoty i transporterów opancerzonych, śmigłowce staną się jednym z podstawowych środków walki o charakterze ogólnowojskowym. Śmigłowiec będzie swego rodzaju powietrznym wozem bojowym, uzbrojonym na ogół w działko, wyrzutnię przeciwpancernych pocisków kierowanych, zasobniki niekierowane (a może nawet kierowanych) pocisków raketowych i mogącym zabrać żołnierzy w składzie około drużyny piechoty.¹⁶

Powietrzno-lądowy charakter działań bojowych będzie zacierać granicę podziału na obronę i natarcie. Przeplatanie się obu podstawowych rodzajów walki będzie częstym i powszechnym zjawiskiem pola walki. Bardzo często będą przybierać formy bojów (bitew) spotkaniowych zarówno na ziemi, jak i w powietrzu. Rubież styczności wojsk będzie trudniejsza do jednoznacznego określenia.

Podczas działań obronnych nie będzie zakładało się uporczywego utrzymywania zajmowanego obszaru. Obrona będzie nosiła cechy obrony manewrowej prowadzonej na wszystkich szczeblach organizacyjnych wojsk lądowych. Czynniki oporu będzie nierozzerwalnie związane ze zwrotami zaczepnymi wykonywanymi nawet niewielkimi siłami. Istotną rolę w tym względzie mogą odegrać powietrzno-lądowe zgromadzenia do realizacji zadań ofensywnych. Manewr stanie się jednym z podstawowych czynników decydujących o trwałości obrony. Wzrastające możliwości manewrowe środków walki i ich oddziaływanie sprawią, że do wykonania określonych zadań będzie można przewidywać mniejszą ilość sił i środków. Zaistnieje możliwość szybkiego stworzenia przewagi w wybranym miejscu i czasie oraz przeciwdziałania niekorzystnym skutkom, jakie mogą nastąpić w wyniku prowadzenia dynamicznych działań bojowych. Niwelowanie przewagi nad przeciwni-

¹⁶ Z. Ścibiorek, *Działania taktyczne wojsk lądowych*, AON, Warszawa 1995, s. 233.

kiem będzie możliwe poprzez ciągły ruch, rozumiany niejednokrotnie jako manewr oraz pulsacyjność działań bojowych.

W przyszłych, wysoce manewrowych działaniach bojowych, istotną rolę odgrywać będą działania prowadzone w ugrupowaniu i na tyłach przeciwnika. Największe możliwości będą więc miały powietrzno-lądowe zgrupowania, które gwarantują szybkie dotarcie do określonego obiektu. Wymogom tego typu działań sprostają doraźnie organizowane oddziały wydzielone i rajdowe, desanty śmigłowcowe oraz oddziały (zgrupowania) i grupy desantowoszturmowe.

Przyszłościowym rodzajem wojsk w wojskach lądowych będą wojska powietrznozmechanizowane. Mówiąc najogólniej - to wojska zmechanizowane „podniesione” w powietrze. Podstawowym środkiem bojowym w takich wojskach - będącym odpowiednikiem bojowego wozu piechoty w wojskach zmechanizowanych - będzie śmigłowiec desantowo-bojowy (desantowo-szturmowy), silnie uzbrojony i zdolny do przewożenia kilku lub kilkunastoosobowej załogi (strzelców powietrznych). W formacjach powietrznozmechanizowanych oprócz pododdziałów powietrznoszturmowych na śmigłowcach desantowo-bojowych znajdują się (będą znajdować się) pododdziały śmigłowców szturmowych (w tym przeciwpancernych), spełniające rolę artylerii powietrznej, pododdziały śmigłowców myśliwskich, rozpoznania, dowodzenia i łączności, walki radioelektronicznej, transportowych itp. - przeznaczonych do zabezpieczenie działań bojowych.¹⁷ Śmigłowiec więc będzie w istotny sposób decydował o obliczu pola walki wojsk lądowych. Obok czołgów i bojowych wozów piechoty śmigłowce stawać się będą trzecim podstawowym środkiem walki o charakterze ogólnowojskowym.

¹⁷ S. Koziej, *Podstawowe problemy działań powietrzno-lądowych*, AON, Warszawa 1993, s. 13.

3.2. Wojska lądowe

W systemie obronnym państwa istotną rolę odgrywają Siły Zbrojne RP. Głównym i największym liczebnie rodzajem Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej są wojska lądowe.

Stanowią one zasadniczy trzon sił zbrojnych przeznaczony do prowadzenia działań bojowych na obszarze kraju i spełniają decydującą rolę w odparciu agresji na lądzie. Wojska lądowe składają się z wojsk operacyjnych i wojsk obrony terytorialnej.

Wojska operacyjne przeznaczone są do prowadzenia działań zbrojnych w celu odparcia agresji przeciwnika. Swoje zadania wykonują w ścisłym współdziałaniu z wojskami obrony terytorialnej i układem pozamilitarnym.

Do ich głównych zadań należy:

- zabezpieczenie nienaruszalności i obrona granicy państwowej;
- niedopuszczenie do wysadzenia na terytorium kraju desantów powietrznych i morskich oraz grup dywersyjno-rozpoznawczych, a w wypadku ich wysadzenia - rozbicie i zniszczenie;
- prowadzenie operacji mających na celu rozbicie przeciwnika i odzyskanie utraconego terytorium.

Wojska lądowe są zorganizowane w cztery okręgi wojskowe (warszawski, pomorski, śląski, krakowski). W strukturach okręgów wojskowych występują wojska operacyjne i obrony terytorialnej.

W zależności od wykonywanych zadań związki taktyczne, oddziały i pododdziały mogą być podzielone na następujące grupy:

- jednostki bojowe;
- jednostki wsparcia;
- jednostki dowodzenia;
- jednostki zabezpieczenia logistycznego.

Jednostki bojowe stanowią główną siłę wojsk lądowych. Szczególną rolę odgrywają związki taktyczne, oddziały i pododdziały wojsk zmechanizowanych i pancernych. Stanowią one podstawę ugrupowania operacyjnego i bojowego, ponieważ prowadzą bezpośrednią walkę z przeciwnikiem. Jednostki te odznaczają się dużą siłą ognia oraz manewrowością. Posiadają więc zdolność wykonywania różnorodnych zadań bojowych, skomplikowanych w warunkach pola walki.

W wojskach lądowych występują w zasadzie jednego rodzaju ogólnowojskowe związki taktyczne, tj. dywizje zmechanizowane. Wyjątek stanowi 11 DKPanc, która jest jedynym związkiem pancernym w siłach zbrojnych, DKP czy też DOW.

Dywizja zmechanizowana stanowi podstawowy związek taktyczny wojsk lądowych, mający możliwość prowadzenia działań bojowych zarówno w składzie związku operacyjnego jak i samodzielnie.

Dywizje zmechanizowane składają się z dwóch brygad zmechanizowanych i brygady pancernej oraz pododdziałów i oddziałów dywizyjnych. Dywizja pancerna ma inną strukturę¹⁸.

Brygada zmechanizowana (pancerna) jest najmniejszym związkiem taktycznym, składa się z samodzielnych batalionów. Brygada jest zdolna do wykonywania zadań bojowych w składzie dywizji lub samodzielnie.

Batalion jest podstawowym pododdziałem ogólnowojskowym brygady zmechanizowanej i pancernej. Przeznaczony jest do wykonywania podstawowych zadań taktycznych na współczesnym polu walki. Na jego bazie tworzy się zasadnicze elementy ugrupowania bojowego i marszowego brygady. Występują bataliony zmechanizowane, bataliony czołgów i bataliony piechoty zmotoryzowanej.

Najwyższym elementarnym i jednorodnym (składającym się w zasadzie z jednego typu sił i środków danego rodzaju wojsk) pododdzia-

¹⁸ W skład 11 DKPanc wchodzi dwie brygady pancerne i brygada zmechanizowana oraz oddziały i pododdziały jak w dywizji zmechanizowanej.

lem ogólnowojskowym jest kompania (zmechanizowana, zmotoryzowana lub czołgów), wyposażona w 10 wozów bojowych. Z tym, że kompania czołgów - posiada 10 czołgów, kompania zmechanizowana - 10 BWP, a kompania zmotoryzowana około 10 transporterów opancerzonych lub samochodów.

Wojska lądowe organizacyjnie składają się ze związków operacyjnych, związków operacyjno-taktycznych, związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów.

Ogólnowojskowe związki taktyczne (oddziały, pododdziały) występują jako: zmechanizowane (zmotoryzowane, piechoty), pancerne (czołgów), desantowoszturmowe, powietrznodesantowe, obrony wybrzeża i piechoty górskiej. Ponadto wyróżnia się związki taktyczne (oddziały, pododdziały) raketowe, artylerii, obrony przeciwlotniczej, rozpoznawcze i walki radioelektronicznej, inżynieryjne, obrony przeciwchemicznej, łączności, zaopatrzenia, remontowe, medyczne, komunikacyjne, topogeodezyjne i meteorologiczne. Wchodzą one w skład wojsk operacyjnych lub obrony terytorialnej. W składzie wojsk lądowych występuje również lotnictwo wojsk lądowych.¹⁹

Wojska lądowe są najstarszym rodzajem sił zbrojnych. Dopiero w kolejnych etapach rozwoju historycznego pojawiły się siły morskie, powietrzne. Pierwotnie składały się z piechoty (u ludów koczowniczych). Piechota i jazda były więc pierwszymi podstawowymi rodzajami wojsk lądowych.

Intensywny rozwój wojsk lądowych datuje się od czasu lat czterdziestych bieżącego stulecia, kiedy to na szeroką skalę wprowadzono do uzbrojenia armii lądowej pojazdy pancerne i broń raketową. W tym czasie także znacznie wzbogacono arsenał piechoty (działa bezodrzutowe, szybkostrzelna broń maszynowa). Należy nadmienić, że do

¹⁹ *Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych. Część I (związek taktyczny, oddział)*, Sztab Gen. 1422/94, Warszawa 1994, s. 5.

chwili rozpoczęcia drugiej wojny światowej, broń niewiele różniła się od używanej na polach bitew poprzedniej wojny. Bardzo często wojska lądowe używały uzbrojenia skonstruowanego jeszcze przed wybuchem pierwszej wojny (np. działa artyleryjskie czy broń ręczna).

Po drugiej wojnie światowej, a szczególnie po 1960 roku, następuje okres nasycania wojsk nowymi środkami bojowymi, np. pododdziały piechoty wyposażono w transportery opancerzone, indywidualną broń przeciwpancerną lub przeciwlotniczą. Masowe wyposażenie wojsk lądowych w nowoczesny sprzęt, artylerię samobieżną, śmigłowce bojowe, transportery, działa samobieżne uzbrojone w kierowane ppk i kierowane przeciwlotnicze pociski rakietowe, nadało nowy charakter pancernym i zmechanizowanym związkom taktycznym, oddziałom, pododdziałom. Ciągły wzrost ich udziału w wojskach wpłynął na zmianę sposobów działań bojowych. Trzy-cztery razy w porównaniu z II Wojną Światową wzrosły możliwości manewrowe wojsk, dziesiątki razy zwiększyła się ich siła uderzeniowa, polepszyła się osłona stanu osobowego.

3.2.1. Rozwój piechoty

Wojsko zaczyna pojawiać się wraz z rozwojem państwa. Ponieważ rekrutowało się ono głównie z pospolitego ruszenia ludności zatrudnionej w produkcji rolnej lub hodowli, warunkowało to powstawanie podstawowych rodzajów wojsk, jak np. piechoty w Egipcie czy jazdy w Persji.

Na przełomie VI-V w. p.n.e. trzon armii spartańskiej stanowiła ciężkozbrojna piechota - hoplici, walcząca w szyku falangi. Obok niej występowała też rekrutująca się z mieszkańców gór piechota lekkozbrojna, uzbrojona w proce, łuki i oszczepy służące do rzucania. Jazda pojawiła się w V w. p.n.e. po wojnach perskich i początkowo rekrutowała się z najemników.

W okresie długotrwałej wojny peloponeskiej (431-404 p.n.e.), kiedy wolnych obywateli trzeba było zastępować żołnierzami najemnymi, opłacanymi i uzbrajanymi przez państwo, pojawił się nowy rodzaj piechoty - peltaści. Ponieważ uzbrojenie hoplitów było za drogie, najemników wyposażono we włócznie, oszczepy, miecze, lekką tarczę okrągłą (peltę - stąd nazwa) i zamiast pancerza - kaftan. Tak powstała piechota średniozbrojna, ruchliwsza od hoplitów i tańsza.

Wprowadzenie lenna w 737 r. - zasady nadawania ziemi w zamian za obowiązek pełnienia służby wojskowej konno z odpowiednią liczbą zbrojnych ludzi - stało się podstawą powstania jazdy rycerskiej. Ponieważ lenno czy beneficjum (dobroziejstwo) prowadziło do uzależnienia od pana feudalnego wolnego chłopą, znikła z kolei baza rekrutacyjna dla piechoty. W ten sposób rycerstwo stało się głównym, a często jedynym rodzajem wojska.

Na przełomie XI i XII wieku po ostatecznym ukształtowaniu się feudalnego systemu produkcji zanikło postopolite ruszenie chłopów, a wraz z nim zanikała coraz bardziej piechota jako rodzaj wojska (z wyjątkiem Anglii). Piechurzy występowali głównie w drużynach rycerskich jako siła pomocnicza. Podstawowym, a często jedynym, rodzajem wojska staje się ciężka jazda rycerska.

Zapoczątkowany w XIV wieku rozwój gospodarczy sprzyjał powstawaniu wojsk zaciężnych. Piechota z powrotem stanowiła podstawowy rodzaj wojska. Zaczęła odnosić zwycięstwa nad wojskami rycerskimi. Początkowo przeważała broń kłująca (piki, halabardy), później - po skonstruowaniu przez Hiszpanów muszketu lontowego w 1521 r. i jego upowszechnieniu po bitwie pod Pawią w 1525 r., coraz większą rolę zaczęli odgrywać muszkieterzy. Ponieważ nie byli oni przygotowani do walki wręcz, nadal musieli towarzyszyć im pikinierzy.

Tak więc, z chwilą wprowadzenia broni palnej, piechota uległa podziałowi na pikinierów i muszkietierów. W Turcji powstała jedna z najlepszych formacji pieszych - janczarowie.

W miarę wzrostu szybkostrzelności muszkietu (w XVI w. 1 strzał salwowy na godzinę, w XVII w. 1 strzał na 15 minut) uległa spłyceciu głębokość szyków bojowych. Artyleria wraz z inżynierią przez prawie cały okres opierały się na organizacji cechowej i stanowiły wsparcie piechoty.

Piechota szwajcarska w XV w. uzbrojona głównie w piki i hala-bardy, tworzyła duże czworoboki zwane batalią. Batalia była odporna na ataki jazdy, miała też dużą siłę przełamującą, ale ulegała broni palnej.

Bardziej nowoczesnym był węgierski szyk bojowy zastosowany przez Karola V pod Wiedniem w 1532 r. przeciwko Turkom. Przed szykiem ustawiona była artyleria, za nią muszkietrzy, a następnie wielkie batalie pikinierów liczące po 8-10 tysięcy żołnierzy na przemian z jazdą. Rozstawienie artylerii i muszkietierów na bokach i z tyłu, umożliwiała obronę okrężną. Piechota hiszpańska w XVI w. wypracowała szyk łączący muszkietierów z pikinierami. Podstawową jednostką bojową była brygada, licząca 3-4 tysiące żołnierzy, która dzieliła się na 4 tercje ustawione w szachownicę. W każdej tercji zwarty czworobok pikinierów otaczały 1-2 szeregi muszkietierów. Pierwsi prowadzili walkę ogniową na odległość, drudzy atakowali wręcz lub odpierali ataki.

Twórcą ugrupowania brygady niderlandzkiej na przełomie XVI/XVII w. był Maurycy Orański (1567-1625), autor pierwszego regulaminu musztry. Muszkietrzy zostali oddzieleni od pikinierów, lecz zachowano zasadę współdziałania. Brygada składała się z 6 batalionów ustawionych w szachownicę. W batalionie pikinierzy zajmowali centrum, a muszkietrzy skrzydła.

Wybitny wódz, król Szwecji Gustaw Adolf chcąc rozwinąć siłę ogniową piechoty, zredukował głębokość jej ugrupowania do 6 szeregów, a rozszerzył front. Stopniowo wprowadził na uzbrojenie lekkie muszkiety bez forkietu (podpórki) i usprawnił system ładowania, poprzez wcześniejsze wyrabianie gotowych ładunków papierowych.

W XVI wieku pojawiła się w Polsce obok piechoty cudzoziemskiej (niemieckiej), piechota wybraniecka. W XVII wieku zwiększył się zaciąg oddziałów piechoty typu zachodniego, który zaczął stopniowo wypierać dawny typ piechoty polskiej. W porównaniu z jazdą piechota była liczebnie mniejsza, u schyłku XVII w. dorównywała wraz z dragonią jeździe.

W epoce wojsk zaciężnych ukształtowała się także nowoczesna struktura organizacyjna, która z pewnymi zmianami przetrwała do naszych czasów. Przyjął się wówczas podział wojska na kompanie, bataliony, pułki, brygady, dywizje i armie. Z tego okresu pochodzi też większość stopni podoficerskich (kapral, sierżant), oficerskich (chorąży, porucznik, kapitan, wachmistrz, major, podpułkownik, pułkownik) i generalskich (generał major, generał porucznik, generał artylerii, generał prowiantmagister, marszałek).

W I połowie XVIII wieku upowszechnił się system przymusowej rekrutacji oraz związany z nim system wyszkolenia i wychowania oparty na tresurze. W ten sposób uznana została za powszechnie obowiązującą taktyka linearna, uwarunkowana zmianami charakteru wojska i uzbrojenia.

Zastąpienie muszkietu karabinem skałkowym (szybkostrzelność wzrosła w porównaniu z muszkietem 15-30 razy) pozwoliło na spłykanie szyków bojowych piechoty i spotęgowanie ognia. Wprowadzenie bagnetu i osadzenie go na lufie karabinu tak, ażeby nie przeszkadzał w strzelaniu, pozwoliło wyeliminować pikę i pikinierów. W XVIII w. piechota składała się już z samych strzelców. Ustawiano

ich w 2-3 zwarte szeregi wyszkolone w prowadzeniu na zmianę ognia salwowego.

Natarcie w szyku linearnym polegało na powolnym przesuwaniu się długich, kilku kilometrowych linii rozwiniętych regimentów (zwykle 2 w odległości 600 m), z doskonałym równaniem i kryciem. Dla oddania strzału szyk zatrzymywał się w odległości ok. 200 kroków od nieprzyjaciela, na komendę oddawał salwę i z wysuniętymi do przodu bagnetami nacierał. Atak na bagnety prowadzony był linią zwartą, z najbliższej odległości, krokiem szybkim, bez rozpędu. Dla odparcia ataku jazdy formowano czworoboki, strzelano z bliskiej odległości i wysuwano zwarty mur bagnetów. Artylerię w dalszym ciągu ustawiano przed piechotą lub w przerwach, gdyż z zasady prowadzono tylko ogień bezpośredni, skuteczny na odległość do 300 m. Jazdy używano do zabezpieczenia skrzydeł.

Zwycięska rewolucja francuska (1789 r.) zrezygnowała z szyku linearnego. Nowy żołnierz, słabo wyszkolony, nie potrafił walczyć w zwartym szyku rozwiniętym, rozsypywał się więc przed nieprzyjacielem. Nacierał jednak dalej w szyku rozproszonym, czyli tyralierze. Dopiero pod osłoną tyraliery można było podprowadzić pod nieprzyjaciela kolumny, które kruszyły jego szeregi. Tak narodziła się taktyka kolumnowo-tyralierska, jako sposób szykowania piechoty do walki.

Żołnierze epoki napoleońskiej walczyli jeszcze osiemnastowiecznymi karabinami skałkowymi ładowanymi od przodu i wrażliwymi na wilgotność powietrza, o zasięgu skutecznego ognia do 300m.

Okolo 1825 r. zaczął wchodzić na uzbrojenie karabin kapiszonowy. W 1835 r. niemiecki technik Mikołaj Dreise skonstruował karabin gwintowany ładowany od tyłu, który jako pierwszy tego typu wszedł na uzbrojenie wojska. Szybkostrzelność wzrosła do 5 strzałów na minutę, a zasięg skutecznego ognia do 600 m. Poza tym z karabinu odtylcowego można było prowadzić ogień z każdej pozycji.

Generalną próbą nowoczesnych metod przygotowania i prowadzenia wojny oraz zastosowania nowych form i środków walki była wojna francusko-niemiecka w latach 1870-1871. W wojnie tej zmieniono przestarzałą już nieprzydatną taktykę kolumnowo-tyralierską na taktykę tyralierską. Wydano zakaz używania kolumn w ataku, natomiast nakazano nacierać w tyralierze, skokami, łącząc ruch z ogniem.

Tak więc, z chwilą wprowadzenia iglicowych karabinów gwintowanych (co zwiększyło siłę ognia piechoty) zaniechano stosowania szyków kolumnowych.

W końcu XIX w. na uzbrojenie weszły karabiny magazynkowe i automatyczne. Pierwszy powszechnie zastosowany karabin powtarzalny wynaleziony został w Ameryce w 1867 r. przez Henry Winchestera. Rozpoczął on epokę karabinów magazynkowych. Następny etap stanowiły udane próby automatyzacji broni. Po licznych próbach w 1883 r. amerykański inżynier Hiram Maxim skonstruował pierwszy karabin maszynowy, który ciągle udoskonalony, służy do dzisiaj większości armii świata. Armie otrzymywały na uzbrojenie różne granatniki, moździerze, miny, granaty ręczne.

Podczas pierwszej wojny światowej wzrastała rola piechoty - stanowiąc 70-75 procent wojsk lądowych. Kawaleria odgrywała coraz mniejszą rolę.

Wzrost siły ognia i stałe wzmacnianie obrony zmusiły do odrzucenia zasad natarcia w gęstej tyralierze i w płytkim ugrupowaniu bojowym. Od 1915 roku stosowano natarcia falami tyralier. W 1916 r. wprowadzono nowe zasady przełamывania obrony polowej w postaci natarcia metodycznego, w którym główną rolę spełniał ogień artylerii.

W okresie międzywojennym w Armii Czerwonej utworzono pierwsze w świecie (1932 r.) korpusy zmechanizowane jako związki szybkie składające się z czołgów (500), piechoty zmotoryzowanej (200 samochodów), artylerii i saperów. Związki piechoty i kawalerii wzmocniono

bronią maszynową, artylerią i bronią pancerną. Należy przyznać pod wpływem wojny domowej w Hiszpanii, w ZSRR zlikwidowano przejściowo (1938-1940) korpusy zmechanizowane.

W Wojsku Polskim nadal utrzymywano zbyt dużą ilość piechoty i kawalerii. Piechota nie miała wcale dział przeciwpancernych, a dywizje nie dysponowały organiczną artylerią ciężką, artylerią przeciwlotniczą ani czołgami.

W 1936 r. ustalono 6-letni plan modernizacji wojska. Zgodnie z założeniami tego planu w pierwszej kolejności zamierzano wzmocnić siłę ogniową pułków i dywizji piechoty przez zwiększenie w nich ilości broni maszynowej, granatników, karabinów ppanc i dział polowych do poziomu przodujących armii europejskich. W kawalerii przewidywano wzrost siły ogniowej o 50 procent. W brygadach kawalerii zamierzano formować po dwa szwadrony czołgów rozpoznawczych i samochodów pancernych.

We wrześniu 1939 roku w strukturze organizacyjnej Wojska Polskiego dominowała piechota, a udział broni technicznych, szczególnie lotnictwa i broni pancernej, był wyjątkowo niski.²⁰ Piechota (po mobilizacji) sformowana była w trzydzieści dywizji piechoty, w każdej po trzy pułki piechoty, pułk artylerii lekkiej, dywizjon artylerii ciężkiej i in. oraz dziewięć dywizji rezerwowych i czternaście brygad Obrony Narodowej, a także dwa pułki strzelców morskich i inne oddziały Lądowej Obrony Wybrzeża, grupa forteczna na Śląsku, oddziały obozu warownego Grodno i inne oddziały.

Na podstawie doświadczeń I wojny światowej Niemcy przypisywali wojskom szybkim dużą rolę. Wojska szybkie stanowiły główną siłę uderzeniową wojsk lądowych Wehrmachtu.

²⁰ Piechota stanowiła - 49,4%, a kawaleria - 10,2% całości sił zbrojnych.

W skład tzw. wojsk szybkich wchodziły oddziały i związki pancerne, zmotoryzowane i lekkie.²¹ W 1939 roku w składzie wojsk szybkich Wehrmachtu były: trzy Korpusy wojsk szybkich, dwa samodzielne brygady pancerne, sześć dywizji pancernych, cztery dywizje zmotoryzowane²², cztery dywizje lekkie.

O ile w czasie pierwszej wojny światowej piechota stanowiła 70 procent wszystkich wojsk lądowych, to podczas drugiej wojny światowej już tylko 45-55 procent.

Podczas drugiej wojny światowej pojawiły się pierwsze ciężarówki do przewożenia wojska, a później do tego samego celu użyto gąsienicowych transporterów opancerzonych. Jednak dopiero pod koniec lat pięćdziesiątych przejście na transportery opancerzone stało się czynnikiem przełomowym i piechota stała się również tak mobilna, co siły pancerne.

Po piechocie zmotoryzowanej (przesuwającej się na samochodach), pojawia się jej udoskonalona odmiana - piechota zmechanizowana. Piechota zmotoryzowana - to swoista replika dawnych dragonów. Piechota zmechanizowana dysponująca transporterami opancerzonymi, a zwłaszcza bojowymi wozami piechoty, może przemieszczać się i walczyć na wozach bojowych.

Współczesny bojowy wóz piechoty (BWP) jest całkowicie opancerzony, ma dużą zdolność pokonywania terenu, najczęściej pływający, na którym oprócz załogi (kierowca, operator uzbrojenia pokładowego) znajduje się kilkusobowy desant. Każdy z żołnierzy desantu ma możliwość aktywnego uczestnictwa w walce prowadząc ogień z broni indywidualnej przez specjalne otwory w burtach pojazdu. Konstrukcja

²¹ Korpusy zmechanizowane utrzymywały określenie wojsk szybkich w oficjalnej nomenklaturze Wehrmachtu do 1.04.1943 r., później otrzymały właściwą nazwę związków pancernych i zmechanizowanych.

²² Na ogólną ilość 38 dywizji piechoty.

BWP zapewnia wygodne i skryte spieszenie desantu oraz łatwe wsiadanie do pojazdu. Silne uzbrojenie pokładowe pojazdu pozwala na rozszerzenie zakresu rażenia celów i zwiększenie donośności ognia oraz zapewnia wsparcie spieszzonego desantu.

Bojowe wozy piechoty swoimi właściwościami zbliżone są do czołgów, a niekiedy nawet je przewyższają (z wyjątkiem osłony pancernej i uzbrojenia), np. prędkości maksymalne, pływalność.

Współcześnie piechota stanowi trzon oddziałów i związków zmechanizowanych, zmotoryzowanych i powietrznodesantowych oraz wchodzi organicznie w skład oddziałów i związków pancernych. Klasyczna piechota liniowa, działająca pieszo, występuje w nielicznych armiach.

Jednak fundamentalna rola żołnierza piechoty niewiele się zmieniła w ostatnich stuleciach. Do jego zadań wciąż należy zajmowanie i utrzymywanie terenu, panowanie i kontrola nad zajęтыми stanowiskami oraz przeprowadzenie bliskiego rozpoznania. I podczas gdy ciężar boju nadal skupia się na piechocie, nastąpiły kolosalne zmiany w sposobie walki. Może najbardziej znaczącą z nich jest wyposażenie techniczne piechoty, na które potężny wpływ miały postęp nauki i techniki. Obecnie nowoczesny żołnierz piechoty nie idzie do boju na piechotę, gdyż wozy bojowe i śmigłowce są najpowszechniejszymi środkami transportu pododdziału piechoty.

Tak jak kiedyś piechota, dzisiaj wojska zmechanizowane stanowią podstawową siłę uderzeniową wojsk lądowych i odgrywają decydującą rolę na polu bitwy (walki).

3.2.2. Rozwój wojsk pancernych

Wojska pancerne - swe znaczenie zawdzięczają wysokim walorom bojowych czołgów, które łączą tak trudne zdawałoby się do godzenia cechy jak ruchliwość, odporność na zniszczenie i siłę ognia.

Czołg jako środek walki pojawił się stosunkowo późno, zważywszy iż pierwszy samochód czterokołowy z szybkobieżnym silnikiem benzynowym Daimler zbudował w roku 1883, a pierwszy pojazd drogowy o napędzie spalinowym powstał w Szwajcarii już w 1800 roku.

Dopiero w okresie pierwszej wojny światowej, obawiając się przewlekłych działań pozycyjnych, zarówno w Anglii, jak i we Francji zaczęto rozważać możliwości stworzenia wojsk bardzo ruchliwych, o wielkiej sile ofensywnej. Zadaniu temu mogłyby podolać właśnie wojska zmotoryzowane i pancerne. Kawaleria bowiem była skutecznie eliminowana przez siłę nowoczesnego ognia artylerii i broni maszynowej.

Intensywne badania nad uzbrojonym pojazdem opancerzonym, jako pierwsi doprowadzili do udanego rezultatu Anglicy w 1915 roku. We wrześniu 1915 roku został zaprezentowany model drewniany o nazwie „Big Willie”, z przewidywanym uzbrojeniem w dwa działa 6-funtowe (57 mm) i dwa karabiny maszynowe; jego ciężar miał wynosić 22 tony; załoga - 1 oficer i 8 żołnierzy. Od lutego 1916 roku pierwszy czołg poddany został próbom poligonowym i angielskie Ministerstwo Wojny zamówiło 100 egzemplarzy. 15 września 1916 roku 49 angielskich czołgów rusza na pozycje niemieckie pod Flers nad Sommą, otwierając nową kartę w historii sztuki wojennej.

Teorię użycia wojsk zmechanizowanych i pancernych najwcześniej opracował angielski gen. Fuller w wydanej już w 1919 roku książce pt. *Czołgi w Wielkiej Wojnie 1914-1918*. We Francji też w 1919 r. gen. Estienne przewidywał specjalne zadania dla czołgów o charakterze operacyjnym.

Początkowo czołgi przeznaczone były głównie do bezpośredniego wsparcia piechoty. Tendencja taka utrzymywała się w niektórych państwach aż do II wojny światowej. Jednocześnie w okresie międzywojennym pojawiły się nowatorskie koncepcje wykorzystania związków pancernych, jako wojsk szybkich, do działania w głębi ugrupowania i na tyłach przeciwnika²³. Twórcami tych koncepcji byli Anglicy (m.in. Fuller), lecz w praktyce zrealizowali je Niemcy, tworząc związki lekkich, ale ruchliwych czołgów. W 1935 roku rozpoczęto tworzenie w Niemczech pierwszych trzech dywizji pancernych.²⁴ W 1936 r. została napisana przez gen. Guderiana książka pt. *Uwaga! Czołgi!*, która miała na celu pozyskać dla wojsk pancernych szerszą opinię oficerską i społeczną. Jednostki pancerne wyposażone były w dwa podstawowe typy czołgów - lekki i średni, uzbrojone odpowiednio w 37 i 35 mm armatę.

Niemieckie dywizje pancerne były trzonem wojsk szybkich, które wyróżniały się dużą ruchliwością i zdolnością do manewru oraz siłą ognia.

We Francji, wychodząc z koncepcji gen. Estienne'a, późniejszy gen. Ch. de Gaulle, w książce z 1934 r. pt. *Ku armii zawodowej*, przedstawił właściwości manewrowe sprzętu mechanicznego. Proponował on tworzyć korpusy wojsk pancernych złożone z sześciu dywizji pancernych, dywizji lekkiej, elementów odwodu ogólnego i odpowiednich służb, a całość zdolną do poruszania się w dowolnym terenie.

W Anglii dopiero po długich sporach w końcu 1938 roku powstała pierwsza dywizja pancerna - „Mechanized Mobile Division”.

W Polsce do 1936 r. zarówno organizacja, jak i przewidywane użycie czołgów, oparte było w zasadzie na doświadczeniach z I wojny światowej oraz na wzorach francuskich. Przewidywały one użycie czołgów i samochodów pancernych do rozpoznania, ubezpieczenia i

²³ Twórcą tej teorii był gen. M. Tuchaczewski.

²⁴ W 1939 r. Niemcy w składzie wojsk szybkich posiadali 6 dywizji pancernych.

utrzymania łączności oraz towarzyszenia piechocie i kawalerii, a także do ścisłego działania na ich korzyść w każdym rodzaju walki.

W tym okresie, zarówno czołgi, jak i samochody pancerne, uważane były za jeden z pomocniczych rodzajów wojsk lądowych. Pogląd ten w latach 1936-1939 uległ pewnej modyfikacji. W pierwszej połowie lat trzydziestych polska broń pancerna ukształtowała się w jeden rodzaj wojsk. Począwszy zaś od 1935 r. obok czołgów towarzyszących, widziano potrzebę pilnego tworzenia kilku jednostek pancerno-motorowych, zdolnych do prowadzenia skutecznej walki ze związkami pancernymi i zmechanizowanymi ewentualnych przeciwników.

Ogólnie rzecz biorąc, bezpośrednio przed wojną 1939 r. przewidywano trzy zasadnicze sposoby użycia polskich wojsk pancernych i zmotoryzowanych w walce zbrojnej:

1) w ramach związków taktycznych - w składzie DP (przydzielane im jako czołgi rozpoznawcze i towarzyszące) oraz w składzie BK (organiczne czołgi rozpoznawcze i samochody pancerne);

2) jako dyspozycyjne oddziały czołgów i pociągów pancernych przewidziane do wzmocnienia poszczególnych armii zależnie od zadań i potrzeb;

3) związki zmotoryzowane przewidziane do odwodu Naczelnego Dowództwa lub przydzielone armii wykonującej główne zadanie w ramach frontu.

Generalnie należy stwierdzić, że rozwój broni pancерnej następował bardzo powoli. Podstawową przyczyną był słaby przemysł i brak śmiałej koncepcji zastosowania czołgów w wojnie. Do 1939 roku wyprodukowano 800 tankietek.

Podczas II wojny światowej prawie we wszystkich walczących armiach podstawową jednostką czołgów bezpośredniego wsparcia piechoty był pułk lub brygada liczące od 40 do 200 czołgów. Jednocześnie pojawiły się pancerne związki taktyczne (dywizje i korpusy) i opera-

cyjne (armie i grupy pancerne), wykonujące samodzielne zadania taktyczne i operacyjne, zwłaszcza w głębi ugrupowania przeciwnika.

Po drugiej wojnie światowej znacznie wojsk pancernych jeszcze bardziej wzrosło. Chociaż ich mocna pozycja została zachwiana w IV wojnie izraelsko-arabskiej w 1973 roku przez lekkie, o dużym zasięgu i celne raketowe systemy przeciwpancerne.

Od tej pory następuje coraz silniejsza integracja wojsk pancernych i zmechanizowanych i tworzenie mieszanych nie tylko związków, ale również oddziałów.

Współcześnie wojska pancerne stanowią główną siłę uderzeniową wojsk lądowych, dysponują najbardziej nowoczesnymi czołgami, są zdolne do działania w różnych warunkach terenowych i atmosferycznych.

Współczesne wojska lądowe wyposażone w nowoczesne wozy bojowe o wysokich parametrach techniczno-bojowych stają się coraz bardziej ruchliwe, dysponują większą siłą ognia, są mocniej opancerzone i jednocześnie coraz bardziej odporne na skutki broni masowego rażenia.

3.3. Działanie wojsk zmechanizowanych i pancernych w pierwszym i drugim rzucie oraz w odwodzie

Wojska zmechanizowane i pancerne przeznaczone są do bezpośredniego zwalczania przeciwnika. Mogą we współdziałaniu z innymi rodzajami wojsk lub samodzielnie prowadzić długotrwałe działanie w różnym terenie, o każdej porze doby i w każdych warunkach.

Wojska zmechanizowane i pancerne wchodzące w skład związku taktycznego, oddziału, pododdziału w zależności od sytuacji mogą działać w ugrupowaniu marszowym, przedbojowym i bojowym.

W ugrupowaniu marszowym wojska zmechanizowane i pancerne mogą być w kolumnie sił głównych, tworzyć oddział wydzielony lub

ubezpieczenie marszowe. Tworząc ubezpieczenie marszowe mogą tworzyć trzon awangardy w sile wzmocnionego batalionu, a dla ubezpieczenia zagrożonych skrzydeł - szpice boczne, z tyłu - szpicę tylną w sile do wzmocnionej kompanii.

W ugrupowaniu bojowym mogą występować w składzie pierwszego, drugiego rzutu lub odwodu ogólnowojskowego czy też w składzie doraźnie tworzonych elementów ugrupowania bojowego (operacyjnego).

W składzie poszczególnych rzutów (elementów ugrupowania bojowego czy też operacyjnego) wojska zmechanizowane i pancerne wzmacniane są innymi rodzajami wojsk.

3.3.1. W obronie

Związek taktyczny (oddział, pododdział), w zależności od sytuacji operacyjno-taktycznej, przechodzi do obrony w styczności z przeciwnikiem lub bez niej. W zależności od zamiaru prowadzenia działań obronnych obrona może być pozycyjna (stała) lub manewrowa (ruchowa). Obrona manewrowa w zasadzie prowadzona jest na szczeblu operacyjnym. W zależności od czasu, jakim dysponują wojska na inżynierską rozbudowę terenu oraz organizację systemu ognia, rozróżnia się obronę zawczasu i doraźnie przygotowaną.

Związek taktyczny (oddział, pododdział) może się bronić w pierwszym lub drugim rzucie operacyjnym (bojowym), na głównym lub pomocniczym kierunku (w rejonie) obrony. Niekiedy może bronić się na samodzielny kierunek, działać na pozycji przedniej oraz jako oddział wydzielony w pasie przesłaniania lub być w odwodzie.

Dywizja (brygada) zmechanizowana może bronić się w pierwszym lub drugim rzucie korpusu (dywizji) bądź w odwodzie. Natomiast brygada pancerna (batalion czołgów) - z zasady w drugim rzucie dywizji (brygady), na kierunku jej głównego wysiłku i w stałej gotowości do

wykonania kontrataku lub zastąpienia tych oddziałów pierwszego rzutu, które utraciły zdolność bojową.

Jeżeli w drugim rzucie jest brygada pancerna (batalion czołgów) lub brygada (batalion) zmechanizowana na bojowych wozach piechoty, to powinny być one gotowe do zajęcia rubieży ogniowych całością sił lub pododdziałami. Może też znajdować się całością lub częścią sił w pierwszym rzucie, na głównym kierunku uderzenia przeciwnika.

Wojska zmechanizowane (pancerne) pierwszego rzutu są przeznaczone do zatrzymania (odparcia) natarcia przeciwnika i utrzymania zajmowanego pasa (rejonu, punktu) obrony lub opóźnienia natarcia, a w razie włamania się przeciwnika w głąb obrony - stworzenia warunków do wykonania zwrotu zaczepnego.

Najbardziej korzystną koncepcją rozegrania walki obronnej jest zatrzymanie natarcia przeciwnika przed pierwszą pozycją obronną, stąd konieczność wydzielania do pierwszego rzutu najwartościowszych związków taktycznych (oddziałów, pododdziałów) z odpowiednim skupieniem uwagi na głównym lub pomocniczym kierunku (w rejonie) obrony. Siły te otrzymują z reguły większe wzmocnienie i wsparcie ogniem artylerii. Ponadto na podejściach do obrony i bezpośrednio przed przednim skrajem, ześrodkowuje się zasadniczy wysilek środków ogniowych wyższego przełożonego. Na kierunkach (w rejonach) drugorzędnych, o znaczeniu pomocniczym może być używany batalion piechoty zmotoryzowanej.

Wojska pancerne (zmechanizowane) będące w drugim rzucie są przeznaczone do wykonania przeciwuderzenia (kontrataku), rozbicia zgrupowań uderzeniowych przeciwnika włamujących się w obronę lub utrzymania rubieży obronnych w głębi. W zależności od warunków obrony wyznacza się kilka kierunków wykonania zwrotu zaczepnego. Mogą również prowadzić walkę na rubieżach ogniowych (pośrednich),

likwidować desanty przeciwnika oraz wzmacniać lub zamieniać siły pierwszego rzutu, które poniosły duże straty.

Związek taktyczny będący w drugim rzucie rozmieszcza się w rejonie ześrodkowania lub zajmuje obronę na rubieży operacyjnej.

Wojska zmechanizowane (pancerne) tworzące odwód ogólnowojskowy przeznaczone są do prowadzenia obrony w głębi ugrupowania operacyjnego (bojowego), z zachowaniem gotowości do wykonania innych zadań wynikłych podczas prowadzenia bitwy (walki) obronnej.

3.3.2. Podczas prowadzenia obrony

Przebieg działań obronnych zależy w głównej mierze od tego, czy jest to obrona pozycyjna, czy manewrowa.

Stosownie do charakteru i skali zagrożenia, stawiane są zadania dla wojsk. Na to jakie będzie miejsce związku taktycznego (oddziału, pododdziału) w ugrupowaniu operacyjnym (bojowym) wpłynie koncepcja prowadzenia działań obronnych, jak również przynależność do struktur organizacyjnych szczebla nadrzędnego oraz przewidywana specyfika jego działania (uwzględniająca aktualny potencjał bojowy).

Przechodzenie do obrony może odbywać się w styczności z przeciwnikiem lub w warunkach jej braku.

Z reguły przyjmuje się, że do pierwszego rzutu wyznacza się większość sił dywizji (brygady) i to niezależnie od rodzaju prowadzonej walki obronnej. W dywizji bronić się będą mogły dwie-trzy brygady w pierwszym rzucie.

Trwałość obrony zależy w dużej mierze od stopnia ogniowego porażenia przeciwnika.

Porażenie ogniowe przeciwnika w obronie polega na kompleksowym oddziaływaniu ogniowym konwencjonalnymi środkami rażenia przez wykonanie uderzeń ogniowych na podejściach, przed przednim

skrajem i w głębi obrony. Rażenie ogniowe obejmuje: ogień pododdziałów piechoty i czołgów, wsparcie ogniowe wojsk oraz ogień przeciwlotniczy.

Ogień pododdziałów piechoty i czołgów wchodzi w skład systemu ognia oddziałów (pododdziałów) i odgrywa główną rolę w walce (boju). Jest podstawowym i najbardziej skutecznym rodzajem ognia w bezpośrednim starciu z przeciwnikiem.

Ogień broni strzeleckiej pododdziałów piechoty wykorzystuje się przede wszystkim do porażenia spieszonych piechoty przeciwnika i odcięcia jej od wozów bojowych; zniszczenia załóg opuszczających wozy bojowe; zwalczania lekko opancerzonych pojazdów (poprzez strzelanie w czułe miejsca, jak: szczeliny obserwacyjne, urządzenia celownicze); prowadzenia ognia do środków napadu powietrznego, zwłaszcza śmigłowców.

Główny wysiłek ognia broni strzeleckiej należy skupić na niszczeniu przeciwnika na dogodnych dla nas rubieżach terenowych, stosując ześrodkowania ogniowe, bądź ciągle strefy ognia na odległości do 1000 metrów.

Podczas obrony w mieście, w górach bądź w lesie na skutek ograniczanego pola obserwacji i ostrzału, szczególną rolę mogą odegrać środki walki na najbliższe odległości - pistolety i karabiny.

Ogień pododdziałów piechoty i czołgów powinien być prowadzony w powiązaniu z ogniem środków wsparcia bezpośredniego, zaporami inżynieryjnymi oraz właściwościami terenu i manewrem pododdziałów.²⁵

W rejonach obrony i punktach oporu czołgi, bojowe wozy piechoty i środki przeciwpancerne powinny swoim ogniem ze skrzydeł i z głębi osłaniać kierunki zagrożenia pancernego oraz naturalne i sztuczne zapory przeciwpancerne.

²⁵ *Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych. Cz. I (ZT, oddział)*, Warszawa 1994, s. 9,

Do niszczenia czołgów i innych wozów bojowych przeciwnika, które przerwały obronę, mogą być przygotowane zasadzki przeciwpancerne. Zasadzki tworzy się z pododdziałów czołgów, artylerii i miotaczy ognia, pododdziałów piechoty na bojowych wozach piechoty oraz śmigłowców bojowych.

Przy odpieraniu natarcia dużych zgromadzeń piechoty przeciwnika należy zorganizować silnie zagęszczoną strefę ognia broni strzeleckiej oraz system zapór przed przednim skrajem i w głębi obrony. Jeżeli jednym z elementów struktury obrony jest pas przesłaniania, to broniące go oddziały (pododdziały) piechoty, czołgów powstrzymują nacierającego przeciwnika, zadają mu jak największe straty, dążąc do wprowadzenia go w błąd co do rozmieszczenia przedniego skraju obrony. Działanie tych wojsk wspierane jest ogniem artylerii z tymczasowych stanowisk ogniowych i innymi środkami ogniowymi.

Po rozpoczęciu przez przeciwnika ogniowego przygotowania ataku, żołnierze kryją się w czołgach, bojowych wozach piechoty, transporterach, okopach i innych ukryciach - w gotowości do odparcia ataku nieprzyjaciela.

W miarę zbliżania się przeciwnika nasila się oddziaływanie ogniowe i osiąga się jego maksymalne natężenie w czasie ataku. Czołgi i bojowe wozy piechoty otwierają ogień na odległość zapewniającą maksymalną skuteczność rażenia czołgów i innych opancerzonych środków przeciwnika.

Środki przeciwlotnicze niszczą przeciwnika powietrznego, nie dopuszczając do wykonania przez niego uderzeń na broniące się wojska i inne obiekty.

Z chwilą rozpoczęcia przez przeciwnika ataku pododdziały, na sygnał swych dowódców, szybko opuszczają dotychczas zajmowane ukrycia. Obsadzają wcześniej przygotowane stanowiska, włączając się w ogólny system zwalczania nacierających wojsk. Niszczą atakujące

cele opancerzone, dążąc do odcięcia piechoty od czołgów (wozów bojowych). Pododdziały zwalczają atakującego przeciwnika dążąc do załamania jego natarcia przed przednim skrajem obrony i znajdującymi się tam zaporami inżynieryjnymi.

Po odparciu ataku przed przednim skrajem wojska nadal prowadzą walkę ogniową. Zwalczają wycofujące się lub zajmujące obronę wojska przeciwnika, przygotowując się jednocześnie do odparcia kolejnych ataków i usuwając skutki dotychczasowego oddziaływania. Niezwłocznie przystępują do odtworzenia naruszonego systemu ognia.

W razie włamania się zgrupowania przeciwnika w głąb obrony dąży się do zatrzymania go od czoła, uniemożliwienia rozprzestrzeniania się w stronę skrzydeł oraz niedopuszczenie do użycia odwodów podchodzących z głębi.

Próbowanie przeniesienia przez przeciwnika wysiłku na inny kierunek należy przeciwdziałać głównie przez szybki manewr ogniem. Na zagrożony kierunek wysyła się dodatkowe siły i środki z odcinków, gdzie ataki zostały odparte oraz z głębi obrony. Pododdziały piechoty, wykorzystując do tego rozbudowaną sieć rowów strzeleckich.

W utrzymaniu zajmowanych rubieży istotną rolę odgrywa uporczywość wojsk, która w połączeniu z ogniem i zaporami pozwala powstrzymać przeciwnika nawet wtedy, gdy początkowo uzyska on powodzenie. Odtworzenie zaś pierwotnego położenia jest możliwe tylko w wyniku zdecydowanego zwrotu zaczepnego. Będzie nim na szczeblu operacyjnym - przeciwuderzenie i kontratak - na szczeblu taktycznym.

Do wykonania przeciwuderzenia (kontrataku) niezbędny jest drugi rzut lub przynajmniej odwód.

3.3.3. W natarciu

Zgodnie z założeniami strategii obrony Polski przewiduje się prowadzenie obrony w wymiarze strategicznym lub operacyjnym. Niezależnie jednak od tego należy uznać, iż we współczesnej obronie na obszarze kraju będzie konieczność wykonywania zwrotów zaczepnych, one bowiem warunkują ostateczne rozbitcie przeciwnika i odzyskanie utraconego terytorium.

W ramach zwrotów zaczepnych wojska zmechanizowane i pancerne mogą prowadzić natarcie w ramach przeciwnatarcia lub przeciwuuderzenia.

Miejsce związku taktycznego, oddziału (pododdziału) w natarciu zależy m.in. od planowanych dla nich zadań bojowych. Ogólnowojskowy związek taktyczny, oddział (pododdział) może nacierać w pierwszym rzucie związku operacyjnego, związku taktycznego (oddziału), być w jego drugim rzucie lub odwodzie albo być oddziałem wydzielonym, rajdowym.

Ponadto pododdziały piechoty mogą tworzyć taktyczne desanty śmigłowcowe, zgrupowania i grupy desantowoszturmowe oraz być wyznaczone do takich doraźnie tworzonych elementów ugrupowania bojowego jak: oddziały obejścia, oddziały (grupy) szturmowe.

Wojska zmechanizowane (pancerne), nacierając w pierwszym rzucie na głównym kierunku uderzenia, spełniają podstawową rolę, polegającą na rozbiciu określonych sił przeciwnika, wykonaniu zadania bliższego i rozwinięciu natarcia w głąb ugrupowania przeciwnika maksymalnie szybkim tempie.

Rola związku taktycznego, oddziału (pododdziału) nacierającego na kierunku drugorzędnym, polega przede wszystkim na zapewnieniu dogodniejszych warunków siłom (zgrupowaniu uderzeniowemu) wykonującym główne uderzenie. Z reguły zadania te sprowadzają się do

poszerzenia wylomu w obronie przeciwnika podczas jej przełamywania, odpierania przeciwuderzeń (kontrataków), wiązania i rozbicia jego odwodów i wzbronienia im manewru na kierunku głównego uderzenia.

Wojska drugiego rzutu przeznaczone są do potęgowania wysiłków i rozwinięcia powodzenia pierwszego rzutu, z reguły na kierunku głównego uderzenia i wykonania wspólnie z nim zadania dalszego (dnia, następnego). W wypadku utraty zdolności bojowej związków taktycznych, oddziałów (pododdziałów) pierwszego rzutu mogą realizować ich zadanie. Ponadto drugi rzut używany jest do pogłębienia i poszerzenia odcinka przełamania, odparcia (rozbicia) przeciwuderzenia (kontrataku) przeciwnika i umocnienia opanowanej rubieży.

W toku natarcia, na skutek częstych zmian sytuacji, może zmieniać się miejsce i rola związku taktycznego, oddziału (pododdziału) wojsk zmechanizowanych (pancernych). Zmiany te mogą być zaplanowane zawczasu lub wynikać z rozwoju walki (bitwy).

Odwód ogólnowojskowy - przeznaczony jest do wykonania zadań przewidzianych dla drugiego rzutu oraz wykonania innych, doraźnych zadań wynikłych z nieoczekiwanego rozwoju sytuacji.

3.3.4. Podczas prowadzenia natarcia

Podczas natarcia rozbija się nieprzyjacielskie zgrupowania kolejno, porażając je ogniem i uderzeniami oddziałów (pododdziałów) zmechanizowanych i pancernych, przy zdecydowanym ześrodkowaniu wojsk i potęgowaniu ich wysiłków przede wszystkim na kierunku głównego uderzenia. Natarcie prowadzi się w szybkim tempie, przenosząc działania w głąb obrony, stosując oskrzydlenie i obejście na lądzie oraz z powietrza, rozcinając ugrupowanie bojowe przeciwnika i niszcząc je częściami.

Ze względu na wyjściowe położenie wojsk względem przeciwnika wyróżnia się dwa sposoby przejścia do natarcia: z marszu lub bezpośredniej styczności z przeciwnikiem. Do natarcia z marszu wojska przechodzą po podejściu z głębi, z zajmowaniem lub bez zajmowania rejonu wyjściowego. Ten sposób przejścia do natarcia polega na rozwinięciu wojsk w ugrupowanie bojowe i rozpoczęciu ataku bez zatrzymania się czołowych ZT, oddziałów (pododdziałów). Wymaga jednak szczegółowej i sprawnej organizacji rozwinięcia wojsk i wyjątkowo dokładnego współdziałania.

Aby zapewnić sprawne przejście do natarcia z marszu, związkowi taktycznemu (oddziałowi) wyznacza się drogi marszu, linię wyjściową (punkt wyjściowy), rubież rozwinięcia w kolumny batalionowe (kompanijne) i rubież ataku. Niekiedy wyznacza się dodatkowe rubieże (spieszania, bezpieczeństwa, przerwania ognia).

Wychodzenie wojsk z rejonu wyjściowego rozpoczyna się w ustalonym wcześniej czasie lub na sygnał dowódcy.

Wyjście sił głównych (w tym wojsk zmechanizowanych i pancernych) poprzedzone jest wyjściem oddziałów (pododdziałów) artylerii oraz części oddziałów (pododdziałów) przeciwlotniczych na stanowiska startowe i ogniowe. Odbywa się ono pod osłoną oddziałów wydzielonych, awangard lub wojsk działających w przodzie.

Z chwilą wyruszenia oddziałów (pododdziałów) pierwszego rzutu z rejonów wyjściowych rozpoczyna się ogniowe zabezpieczenie podejścia wojsk z głębi, które zwykle trwa do osiągnięcia przez pierwsze rzuty rubieży rozwinięcia w kolumny batalionowe. Dalsze rozwijanie się oddziałów i pododdziałów do rubieży ataku odbywa się pod osłoną ogniowego przygotowania ataku.

Siły główne rozwijając się z kolumn marszowych w ugrupowanie przedbojowe i bojowe osiągają rubież ataku. Wojska należy rozwijać po możliwie dużej liczbie dróg oraz dążyć do równoczesnego rozpoczę-

cia ataku przez siły pierwszego rzutu. Rubież ataku wyznacza się w takiej odległości, która umożliwia pododdziałom piechoty i czołgów skryte podejście do niej, zapewnia skuteczne prowadzenie ognia z podstawowych rodzajów broni i osiągnięcie bez zatrzymania się przedniego skraju obrony przeciwnika w ustalonym czasie („G”), zwykle w odległości do 600 m, a niekiedy dalej od przedniego skraju obrony przeciwnika.

Natarcie z bezpośredniej styczności z przeciwnikiem może odbywać się z położenia obronnego lub po zluzowaniu wojsk będących w styczności z przeciwnikiem.

Przechodząc do natarcia z bezpośredniej styczności z przeciwnikiem z położenia obronnego związkowi taktycznemu (oddziałom, pododdziałom piechoty) wyznacza się rejon wyjściowy (postawy wyjściowe) do natarcia. Rejon ten powinien zapewnić skryte rozmieszczenie (zgrupowania uderzeniowego) wojsk, jak najmniejszą wrażliwość na uderzenia ogniowe przeciwnika oraz umożliwić sprawne przejścia do działań zaczepnych.

Przedsięwzięcia związane z przegrupowaniem i zajęciem rejonu wyjściowego lub podstaw wyjściowych przez pododdział zmechanizowany (przez czołgi - rejonu wyczekiwania) powinny odbywać się w nocy lub w warunkach ograniczonej widoczności, z uwzględnieniem zasad maskowania.

Pododdział czołgów nacierający w pierwszym rzucie lub przydzielony do pododdziału zmechanizowanego i zajmujący rejon wyczekiwania rozpoczyna podchodzenie do rubieży ataku na komendę dowódcy.

Czołgi wydzielone do strzelania na wprost zajmują na komendę wyznaczone stanowiska ogniowe i zwalczają wskazane cele na przednim skraju oraz w głębi obrony przeciwnika.

W skład zgrupowania uderzeniowego wchodzi zasadnicze siły i środki wydzielone ze składu związku operacyjnego (niekiedy taktycz-

nego) tj. związki taktyczne pierwszego i drugiego rzutu, a ponadto wojska raketowe i artyleria, wojska obrony przeciwlotniczej, wojska inżynieryjne, oddziały (zgrupowania) desantowoszturmowe, środki walki radioelektronicznej, lotnictwo wydzielone do bezpośredniego wsparcia nacierających wojsk.

Oddziały i pododdziały, po podejściu z głębi (wykonaniu marszu) przyjmują ugrupowanie bojowe z chwilą osiągnięcia przez czołowe kompanie rubieży ataku, a w natarciu z położenia w bezpośredniej styczności z przeciwnikiem - po zakończeniu przegrupowania.

Pod osłoną ogniowego przygotowania ataku oddziały (pododdziały) czołgów i piechoty w ścisłym współdziałaniu rozpoczynają atak przedniego skraju obrony przeciwnika. Sposób prowadzenia ataku zależy od charakteru obrony przeciwnika, przyjętego przez niego układu ogniowego porażenia oraz warunków przejścia wojsk do natarcia i rodzaju terenu.

Natarcie na broniącego się przeciwnika odbywa się atakiem bez spieszania lub po spieszeniu.

Atak pododdziałów piechoty na wozach bojowych piechoty bez spieszania się stosuje się wówczas, gdy obrona przeciwnika została skutecznie porażona oraz nie w pełni została rozbudowana pod względem inżynieryjnym. Uwzględnia się również teren - jego pokrycie i ukształtowanie.

W takim przypadku czołgi (w tym czołgi wyposażone w trały przeciwminowe lub wyrzutnie ładunków wydłużonych) atakują w ślad za wybuchami pocisków własnej artylerii, a pododdziały zmechanizowane na wozach bojowych piechoty w linii bojowej za czołgami (w odległości ok. 100-200 m) lub samodzielnie. Za nimi (w trzeciej linii) przesuwa się samobieżne środki obrony przeciwlotniczej zwalczając przede wszystkim śmigłowce.

Natarcie pododdziałów zmechanizowanych po spieszeniu stosuje się podczas ataku na przeciwnika wcześniej przygotowanego do obrony oraz broniącego się w terenie trudno dostępnym.

W takim wypadku wozy bojowe piechoty (transportery opancerzone) przy podchodzeniu do rubieży spieszenia (wyznacza się jak najbliżej przedniego skraju obrony przeciwnika, zazwyczaj w miejscach osłoniętych przed ogniem jego broni maszynowej i ręcznych granatników przeciwpancernych) zwiększają prędkość i zbliżają się do czołgów. Po osiągnięciu tej rubieży piechota spiesza się i w ślad za czołgami, po ich koleinach i przez wykonane przejścia pokonuje pola minowe.

Po pokonaniu zapór inżynieryjnych piechota rozwinięta w tyralierę atakuje przedni skraj obrony przeciwnika. Pododdziały zmechanizowane atakują bezpośrednio za linią bojową czołgów zachowując bezpieczną odległość od wybuchów pocisków własnej artylerii. Wozy bojowe piechoty (transportery opancerzone) przemieszczają się wykorzystując ukrycia terenowe, za swoimi pododdziałami w odległości zapewniającej skuteczne wsparcie ogniem atakujących czołgów i piechoty, a niekiedy bezpośrednio w linii piechoty lub za nią mogą działać czołgi. Taka sytuacja zaistnieje w terenie trudno dostępnym dla wozów bojowych.

Po pokonaniu trudnodostępnego odcinka terenu, czołgi wyprzedzają piechotę, która ponownie zajmuje miejsca w wozach bojowych i kontynuuje natarcie.

Po spieszeniu się piechoty, w wozach bojowych piechoty (transporterach opancerzonych) pozostają działonowi - operatorzy (celowniczości broni pokładowej), kierowcy i pomocnicy dowódców plutonów.

Oddziały (pododdziały) zmechanizowane i czołgów mogą we współdziałaniu z oddziałami (pododdziałami) innych rodzajów wojsk

lub samodzielnie w szybkim tempie prowadzić długotrwałe działania w różnym terenie, o każdej porze doby i w każdych warunkach atmosferycznych.

Szybkie tempo natarcia oddziałów (pododdziałów) czołgów i zmechanizowanych prowadzonych na dużą głębokość możliwe jest jedynie pod warunkiem ciągłego wzmagania wysiłku. Spośród wielu czynników mających wpływ na utrzymanie takiego tempa działań, jednym z ważniejszych jest efektywne wykorzystanie drugich rzutów. Drugi rzut przesuwają się za pierwszym rzutem w gotowości do rozwinięcia powodzenia, rozszerzenia odcinka przełamania w stronę skrzydeł, odparcia przeciwwuderzeń (kontrataków), zamiany związków taktycznych (oddziałów, pododdziałów) pierwszego rzutu, a także do zniszczenia oddziałów (pododdziałów, grup) przeciwnika pozostałych na tyłach nacierających sił.

Do rubieży wejścia do bitwy (walki) drugi rzut podchodzi w ugrupowaniu przedbojowym z maksymalną prędkością. W momencie podejścia do rubieży wejścia do bitwy (walki) szybko rozwija się w ugrupowanie bojowe, prowadząc ogień ze wszystkich rodzajów broni, bez zatrzymania gwałtownie atakuje przeciwnika i wykonuje zadanie.

Drugi rzut wprowadza się w lukę między oddziały (pododdziały) pierwszego rzutu, zza ich skrzydła, a czasem przez przekraczanie ich ugrupowania bojowego.

W celu odparcia przeciwwuderzenia (kontrataku) przeciwnika, czołgi i bojowe wozy piechoty (transportery opancerzone) zajmują stanowiska ogniowe w najbliższych ukryciach, żołnierze pododdziałów - w wypadku, gdy znajdują się w bojowych wozach piechoty (transporterach opancerzonych) - spieszą się i zajmują stanowiska zapewniające dogodne warunki do zniszczenia przeciwnika we współdziałaniu z czołgami.

Nacierając w głębi obrony związek taktyczny (oddział) działaniem zgrupowań pancerno-zmechanizowanych na wybranych kierunkach,

oddziałów wydzielonych i rajdowych, desantów powietrznych i grup desantowoszturmowych oraz środków rażenia nie dopuszcza do zorganizowanego zajęcia przez przeciwnika obrony na kolejnych pozycjach (rubieżach). Pokonuje je z marszu na szerokim froncie. Działania prowadzi się nieprzerwanie, dążąc do utrzymania inicjatywy.

W toku natarcia oddziały (pododdziały) zmechanizowane z chwilą wyjścia nad przeszkodę wodną pokonują ją na wozach bojowych, środkach desantowo-przepławowych lub przez przyjęte przepawy pod osłoną ognia czołgów i artylerii.

Oddziały (pododdziały) czołgów pokonują przeszkodę wodną po mostach, w bród, na promach lub pod wodą.

Pokonanie przeszkody pod wodą jest jednak możliwe dopiero po opanowaniu przez piechotę przeciwnego brzegu i dokładnym jej rozpoznaniu.

Przepawa czołgów pod wodą może być z załogami lub bez załóg (przeciąganie). Do przepawy czołgów pod wodą wraz z załogami głębokość przeszkody wodnej nie może przekraczać 5 m, prędkość prądu nie może być większa niż 1,5 m/s, kąt nachylenia brzegu w miejscu wjazdu do wody do 20 stopni, kąt nachylenia brzegu w miejscu wyjazdu do 15 stopni. Dno z twardego lub piaszczystego gruntu.²⁶ Granicą górną szerokości przeszkody wodnej przy przepawie czołgów pod wodą z załogami jest 1000 m.

Przepawę czołgów pod wodą urządza się swoimi siłami i środkami przepławiające się oddziały (pododdziały) z udziałem pododdziałów wojsk inżynieryjnych.

Przepawę w bród - organizuje się wówczas, gdy głębokość przeszkody wodnej pozwala na jej pokonanie bez użycia środków

²⁶ *Instrukcja o forsowaniu przeszkód wodnych*, MON, Warszawa 1976, s. 17.

przeprawowych. Głębokość brodu w metrach przy prędkości prądu ponad 2 metry na sekundę wynosi dla:

- samochodów osobowych i ciężarowo-terenowych - 0,4-0,8;
- czołgów nie uszczelnionych i artylerii samobieżnej - 1,0;
- czołgów uszczelnionych - 2,3.

Przeprawa desantowa - przeznaczona jest do przeprawiania oddziałów, pododdziałów zmechanizowanych oraz artylerii na pływających transporterach opancerzonych, samobieżnych środkach.

W zimie przeprawa może być realizowana po lodzie, przy odpowiedniej grubości pokrywy lodowej (i temperaturze powietrza) umożliwiającej nośność różnych ciężarów.

Dla przeprawienia czołgów i dział pancernych (o ciężarze 40 t) po lodzie, grubość jego pokrywy powinna wynosić 50-70 cm, a do przeprawy pojazdów gąsienicowych i kołowych (o ciężarze 15 t) - około 40 cm.

Pododdziały w szyku pieszym (w zależności od rodzaju ugrupowania) mogą bezpiecznie przechodzić po lodzie o grubości do 20 cm. Przy niewystarczającej grubości lodu należy go wzmocnić poprzez położenie kolein z desek lub faszyn.

3.4. Działanie wojsk zmechanizowanych i pancernych na tyłach przeciwnika

Wprowadzenie do wyposażenia wojsk nowych środków walki zwiększa liczbę ważnych obiektów (celów) w głębi ugrupowania przeciwnika. Konieczność ich zniszczenia wymaga oddziaływania na całą jego głębokość ugrupowania bojowego (operacyjnego). Zachodzi więc konieczność przeniesienia działań bojowych w ugrupowanie i na tyły przeciwnika. Ogólnym celem tych działań będzie ułatwienie wykonania zadań siłom głównym przez zdeorganizowanie i osłabienie potencjału bojowego przeciwnika w najważniejszych momentach walki (operacji).

Do prowadzenia działań na tyłach przeciwnika na szczeblu taktycznym i operacyjnym mogą być użyte:

- zgrupowania, które znalazły się tam w sposób niezamierzony;
- elementy ugrupowania operacyjnego i bojowego celowo wysłane na tyły przeciwnika lub pozostawione w jego ugrupowaniu w trakcie wycofywania się.

Oprócz elitarnych sił występujących na szczeblach operacyjnych, na szczeblach taktycznych wojska zmechanizowane piechoty, czołgów przeznaczone są do wykonywania zadań na tyłach przeciwnika. Tworzą one zasadnicze siły doraźnie organizowanych elementów ugrupowania bojowego (operacyjnego) takich jak: oddział wydzielony i rajdowy; taktyczny desant śmigłowcowy; grupę (zgrupowanie) desantowoszturmową.

Oddział wydzielony - to siły związku taktycznego (oddziału, pododdziału wojsk zmechanizowanych lub pancernych) odpowiednio przygotowane i zabezpieczone, wysłane przez związek operacyjny (taktyczny) do przodu, celem wykonania zadań bojowych w znacznym oddaleniu od rejonu (obszaru, kierunku) działania sił głównych.

Oddział wydzielony przeznaczony jest do opanowania obiektów (rejonów, rubieży) w głębi ugrupowania przeciwnika i utrzymania ich do czasu podejścia sił głównych. Typowe obiekty, które oddział wydzielony opanowuje to: przeprawy na przeszkodach wodnych, węzły dróg, przełęcze górskie, cieśniny, wysunięte lotniska, lądowiska śmigłowców, bazy. Zadania te wykonuje on samodzielnie lub współdziałając z taktycznym desantem powietrznym, grupą desantowoszturmową i siłami prowadzącymi działania nieregularne.

Niekiedy celem działania oddziału wydzielonego może być zwalczanie sił i środków przeciwnika o znaczeniu szczególnym lub wiązanie walką podchodzącego odwodu przeciwnika.

Podczas zwalczania obiektów o znaczeniu szczególnym zwykle będą niszczone one ogniem broni pokładowej elementów rozpoznawczych lub poszczególnych grup rajdowych. Częstym sposobem zwalczania tych obiektów może być zasadzka ogniowa organizowana na drogach ich marszu.

Walcząc z odwodami przeciwnika oddział wydzielony może prowadzić działania opóźniające, bój spotkaniowy lub wykonywać zaskakujące uderzenia na siły znajdujące się w rejonie ześrodkowania.

W zależności od szerebła organizacyjnego rozróżniamy operacyjne i taktyczne oddziały wydzielone. Operacyjne oddziały wydzielone mogą być organizowane w sile brygady lub dywizji, a taktyczne oddziały wydzielone w sile batalionu (wzmocnionej kompanii).

Związek taktyczny (oddział, pododdział) ogólnowojskowy do działania jako oddział wydzielony musi być odpowiednio wzmocniony, głównie siłami i środkami o dużej manewrowości i odporności na ogień, w tym zwłaszcza na zagrożenie z powietrza. Ponadto oddział wydzielony powinien dysponować odpowiednimi siłami i środkami zabezpieczenia materiałowo-technicznego i medycznego, które nie powinny jednak ograniczać swobody jego działania. Dla zapewnienia wszechstronności bojowej oddziału wydzielonego celowe jest m.in. wzmocnienie oddziału (pododdziału) piechoty - czołgami, a oddziału (pododdziału) czołgów - piechotą.

Specyficznym zadaniem oddziału wydzielonego jest prowadzenie działań bojowych w pasie przesłaniania. Składa się on z kilku pozycji opóźniania i samodzielnych punktów oporu osłoniętych zaporami inżynieryjnymi. Organizuje się go w celu rozpoznania nacierających zgrupowań przeciwnika, opóźniania jego natarcia, zyskania na czasie do przygotowania obrony, zmuszenia przeciwnika do rozwinięcia się i prowadzenia działań w niedogodnych warunkach oraz osłabienia siły jego uderzenia. Ponadto zadaniem wojsk w pasie przesłaniania jest

ubezpieczenie sił głównych przed prowadzeniem skutecznego rozpoznania przez przeciwnika. Pasa przesłaniania bronią oddziały wydzielone w sile wzmocnionych oddziałów (pododdziałów) piechoty i czołgów. Celem ich działania jest rozpoznanie ugrupowania i zamiarów działania przeciwnika, skanalizowanie kierunków jego działania, zadanie strat, opóźnienie tempa jego działania oraz wprowadzenie w błąd co do systemu własnej obrony.

W pasie przesłaniania wyznacza się główne i pośrednie pozycje przesłaniania. Rozbudowuje się je na rubieżach, w oparciu o naturalne przeszkody terenowe.

Oddział wydzielony w składzie brygady zmechanizowanej (czołgów) organizuje obronę na najbardziej wysuniętej do przodu pozycji pasa przesłaniania, systemem batalionowych rejonów obrony (kompanijnych i samodzielnych punktów oporu) zamykając odcinki terenu na najbardziej prawdopodobnych kierunkach natarcia przeciwnika. Kolejne pozycje przesłaniania zajmuje w toku walki obronnej.

Oddział wydzielony może również wchodzić w skład ugrupowania marszowego. Wówczas oddział wydzielony maszeruje przed siłami głównymi, a jego zadaniem jest prowadzenie rozpoznania, uprzedzenie przeciwnika w opanowaniu dogodnych rubieży oraz utrzymanie ich do czasu podejścia sił głównych.

Oddział rajdowy - tworzony i wysyłany jest ze składu operacyjnego oddziału wydzielonego, natomiast grupa rajdowa z oddziału wydzielonego lub oddziału rajdowego. Oddział rajdowy organizuje się w sile od batalionu do brygady zmechanizowanej (czołgów), grupę rajdową do kompanii. Przeznaczony jest do zwalczania (niszczenia) obiektów w głębi ugrupowania przeciwnika. Cel ten osiąga przez niszczenie środków rażenia, dezorganizację systemu informacyjnego, pracy urządzeń

logistycznych, przemieszczania wojsk i środków walki oraz walkę z odwodami.²⁷

Oddział rajdowy, umiejętnie wykorzystując okryte skrzydła, luki i słabe miejsca w obronie przeciwnika, szybko i skrycie podchodzi do wyznaczonego obiektu i niespodziewanym atakiem - zazwyczaj z różnych kierunków - niszczy pododdziały ubezpieczenia i ochrony po czym zdecydowanie przedostaje się do obiektu i niszczy go lub opanowuje. Ogniem artylerii i atakiem czołgów oraz pododdziałów piechoty w pierwszej kolejności niszczone są najważniejsze elementy obiektu. Po zniszczeniu obiektu oddział rajdowy szybko i skrycie podchodzi do kolejnego obiektu albo zajmuje rejon zbiórki, gdzie otrzymuje nowe zadanie lub łączy się z siłami głównymi. Oddział rajdowy podchodzi do obiektów przeciwnika marszem ubezpieczonym lub w ugrupowaniu przedbojowym. W ugrupowanie bojowe rozwija się tylko w celu rozbięcia ubezpieczeń i ochrony oraz opanowania lub zniszczenia obiektów przeciwnika.

Taktyczny desant śmigłowcowy - organizowany jest z pododdziału piechoty w sile od wzmocnionej kompanii do wzmocnionego batalionu bez ciężkiego sprzętu²⁸. Organizowany na szczeblu korpusu i dywizji jest przeznaczony do opanowania i utrzymania do czasu podejścia wojsk własnych do rubieży, przepraw i odcinków dogodnych do forsowania, węzłów dróg, przełęczy górskich, a także zniszczenia ważnych obiektów przeciwnika, jak również wykonania uderzeń na podchodzące odwody lub wycofującego się przeciwnika.

Zazwyczaj organizuje się go z sił będących w drugim rzucie (odwodzie) związku taktycznego lub operacyjnego.

²⁷ *Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych, cz. I (związek taktyczny, oddział)*, s. 51.

²⁸ Odpowiednimi siłami są pododdziały piechoty zmotoryzowanej.

Desantowanie taktycznego desantu śmigłowcowego (powietrznego) obejmuje załadowanie, przelot i lądowanie desantu. Po wysadzeniu desantu środki powietrzne wracają do rejonów bazowania w ugrupowaniu wojsk własnych, a wojska desantowane prowadzą na tyłach przeciwnika już wyłącznie działania naziemne.

Po wylądowaniu pododdziały desantu przystępują do opanowania określonego obiektu, wykorzystując własne i przydzielone środki ogniowe. Jeżeli lądowanie miało miejsce z dala od obiektu, to pododdziały pieszo w szykach przedbojowych zbliżają się do niego z różnych stron, omijając zapory inżynieryjne przeciwnika lub wykonują w nich przejścia, rozwijają się i przystępują do ataku. Podczas walki o opanowanie obiektu dowódcy pododdziałów wysyłają część sił na przewidywane kierunki podejścia odwodów przeciwnika w celu osłony sił głównych desantu.

Dla zdobycia obiektu silnie bronionego przez przeciwnika dzieli się pododdziały desantu na grupy: szturmową, ogniową i osłony. Grupa szturmowa przeznaczona jest do wykonania ataku na obiekt, może być wzmocniona saperami, którzy za pomocą materiału wybuchowego i innego sprzętu pomagają w pokonywaniu zapór. Grupa osłony ubezpiecza działania grupy szturmowej i ogniowej. Może składać się z kilku podgrup ubezpieczających w zależności od warunków terenowych. Grupa ogniowa wspiera działanie grupy szturmowej i grupy osłony.

Po opanowaniu obiektu pododdziały niszczą go, a jeśli obiekt ma być utrzymywany - organizują obronę.

Zniszczenie obiektu polega na tym, że po osiągnięciu lub zbliżeniu się do niego - niszczy się go ogniem środków ogniowych, granatami i materiałem wybuchowym.

Utrzymanie obiektu polega na zorganizowaniu obrony po jego zajęciu lub opanowaniu - aż do nadejścia sił własnych, nacierających od czoła.

W czasie przygotowywania obrony obiektu, rubieży lub rejonu przygotowuje się przede wszystkim właściwości terenu oraz istniejące urządzenia obronne. Na dominujące punkty i rubieże wysyła się ubezpieczenia. Główne drogi podejścia osłania się ogniem artylerii oraz ustawia zapory inżynieryjne, zwłaszcza minowe.

Zgrupowania (grupy) desantowoszturmowe organizuje się na szczeblu operacyjnym (element ugrupowania operacyjnego, natomiast grupy desantowoszturmowe na szczeblach taktycznych (jako elementy ugrupowania taktycznego). Przeznaczone są do zwalczania ważnych obiektów w ugrupowaniu przeciwnika metodą szturmową powietrzną, a w stosunku do niektórych obiektów - opanowania ich do czasu podejścia sił głównych. Podstawowym sposobem prowadzenia działań bojowych przez zgrupowania (grupy) desantowoszturmowe są śmigłowcowe rajdy desantowoszturmowe.

Zakres i charakter działań desantowoszturmowych wymaga odpowiednich sił i środków do ich prowadzenia, tzn. zorganizowania pododdziałów niezbyt dużych, lekkich, lecz dysponujących dużą siłą ognia. Tym wymaganiom odpowiada zgrupowanie desantowoszturmowe organizowane zazwyczaj w sile wzmocnionego batalionu, natomiast grupa w sile wzmocnionej kompanii piechoty.

Zgrupowanie (grupa) desantowoszturmowe posiada w swym składzie śmigłowce (różnych odmian - typów), które nie są ich etatowymi środkami transportu powietrznego.

W ugrupowaniu bojowym przeciwnika może być wykonany niespodziewany napad na ważny obiekt oraz zasadzka ogniowa na przemieszczające się kolumny wojsk i elementy ugrupowania bojowego.

Niespodziewany napad na obiekt przeciwnika ma na celu jego zniszczenie lub obezwładnienie oraz stałe bądź czasowe wyeliminowanie z walki.

Sam atak i niszczenie celu jest poprzedzone 5-10 minowym oddziaływaniem wojsk raketowych i artylerii oraz lotnictwa, które wykonują uderzenia ogniowe na obiekt ataku. Z kolei na 2-3 minuty przed atakiem ogień otwierają śmigłowce, podtrzymując obezwładnienie przeciwnika.

Zgrupowanie (grupa) ląduje bezpośrednio na obiekt lub w jego pobliżu oraz rozpoczyna atak wydzielonymi siłami. Zgrupowanie lądowe w zależności od specyfiki obiektu, jego sił obrony i ochrony tworzy ze swego składu grupy specjalistyczne, np. niszczącą, ogniową, torującą, ubezpieczającą itp. Podczas walki śmigłowce bojowe przebywają w powietrzu niszcząc środki walki przeciwnika oraz prowadząc rozpoznanie.

Innym sposobem stosowanym wtedy, gdy obiekt znajduje się w terenie utrudniającym lądowanie śmigłowców bądź słabej ochronie i jego obronie (szczególnie - przeciwlotniczej), atak odbywa się bez wysadzania rzutu lądowego. W takim wypadku po dolocie do obiektu zgrupowanie (grupa) niszczy go ogniem śmigłowców i desantu strzelającego z burt.²⁹

Zgrupowanie (grupa) desantowoszturmowa otrzymuje zazwyczaj więcej niż jedno zadanie do wykonania na tyłach przeciwnika (lub też zadanie wykonywane w więcej niż jednym miejscu). W razie otrzymania jednego zadania zgrupowanie (grupa) po jego wykonaniu wraca na śmigłowcach w ugrupowanie wojsk własnych.

²⁹ Z. Kuczymański, *Działanie na tyłach przeciwnika*, AON, Warszawa 1994.

3.5. Wojska zmechanizowane i pancerne w składzie innych doraźnie tworzonych elementów ugrupowania

Odpowiednio do zadania bojowego i warunków walki wojska zmechanizowane i pancerne mogą tworzyć takie doraźne elementy ugrupowania bojowego jak: odwód przeciwdesantowy (OPDes), wchodzić w skład oddziału ratunkowo-ewakuacyjnego (ORE), a podczas natarcia w mieście tworzyć oddziały i grupy szturmowe, a w natarciu w górach oddziały obejścia.

Odwód przeciwdesantowy - przeznaczony jest do niszczenia na lądzie desantów powietrznych oraz grup dywersyjno-rozpoznawczych przeciwnika. Organizowany jest z oddziałów (pododdziałów) piechoty i czołgów działających w drugim rzucie lub odwodzie dywizji, brygady.

Pododdziały spełniające tę rolę rozmieszcza się w pobliżu prawdopodobnego obiektu uderzenia. Jeżeli prognoza potwierdzi się, to odwód przeciwdesantowy ma możliwość zaatakować desant przeciwnika w momencie dla niego najmniej korzystnym - podczas lądowania. Bardzo ważne jest uniemożliwienie desantowanym oddziałom rozprzestrzeniania się. Podczas walki z desantem wykonanie silnego uderzenia pododdziałów (oddziałów) czołgów lub piechoty zmechanizowanej wyposażonej w wozy bojowe piechoty powinno nastąpić z kilku kierunków. Takie działanie pozwoli nie tylko rozciąć zwarte zgrupowanie desantu na szereg izolowanych od siebie części, lecz także zepchnąć go na otwartą przestrzeń. Nie pozwoli to siłom desantu na kontynuowanie działań w terenie urozmaiconym i zmniejszy ich możliwości bojowe.³⁰

Oddział ratunkowo-ewakuacyjny - jest przeznaczony do udzielania pomocy oddziałom (pododdziałom) w likwidacji skutków uderzeń broni masowego rażenia. Organizuje się go z pododdziałów piechoty

³⁰ Z. Ścibiorek, *Niektóre aspekty zwalczania taktycznych desantów powietrznych w obronie*, Myśl Wojskowa 3/1991, s. 41.

(czołgów), a także pododdziałów inżynieryjnych, obrony przeciwchemicznej, remontowych i medycznych. Oddział ten zbiera się i przystępuje do działania na ustalony sygnał.

Oddziały (grupy) szturmowe - ich trzon stanowią pododdziały piechoty; oddziału szturmowego - w sile wzmocnionego batalionu; grupy szturmowej - w sile wzmocnionej kompanii. W skład oddziałów i grup szturmowych włącza się czołgi, działa, moździerze, wyrzutnie ppk, granatniki, miotacze ognia oraz pododdziały wojsk inżynieryjnych i chemicznych.

Przeznaczone są do zdobycia dużych budowli lub ważnych obiektów miasta. Skład oddziału szturmowego zależeć będzie od wykonywanego zadania i przewidywanego sposobu jego realizacji. Będzie on składał się z grup szturmowych. Te z kolei celowo podzielić na podgrupy: ogniową, torującą i uderzeniową. Niekiedy mogą być też zorganizowane podgrupy, takie jak: umocnienia zdobytych obiektów, zadymiania, gaszenia pożarów.

Szturm miasta rozpoczyna się jednoczesnym uderzeniem oddziałów szturmowych, które przyjmują ugrupowanie do ataku w rejonach spieszenia położonych poza zasięgiem ognia środków strzelających na wprost. Czołgi i wozy bojowe piechoty grup szturmowych przesuwają się za szturmującą piechotą od ukrycia do ukrycia. Załogi prowadzą ogień z armat i karabinów maszynowych do punktów ogniowych wykrytych. Z reguły ogień prowadzi się na przeciwne strony ulic. Czołgi wykorzystuje się również do niszczenia barykad, jak też do burzenia niewielkich budowli. Czołgi z urządzeniami spycharkowymi można wykorzystać do torowania i utrzymywania dróg, szczególnie w zagruzowanych ich częściach.

Oddziały szturmowe po opanowaniu obiektów szturm powinny być w gotowości do odparcia kontrataków przeciwnika. W momencie jego wyjścia oddziały szturmowe umacniają się w zdobytych obiektach i ogniem posiadanych środków odpierają jego uderzenie.

Oddział obejścia - organizuje się z pododdziałów zmechanizowanych w sile wzmocnionej kompanii lub batalionu. Przeznaczony jest do wsparcia wojsk w czasie opanowywania przełęczy i przejść górskich oraz węzłów drogowych przez wykonywanie uderzeń na skrzydła i tyły broniącego się przeciwnika. Zadania te oddział obejścia wykonuje przy wsparciu śmigłowców bojowych i we współdziałaniu z taktycznymi desantami śmigłowcowymi.

*

Rozwój techniki i osiągnięcia technologiczne stwarzają prawie nieograniczone możliwości konstruowania i produkcji nowoczesnego sprzętu bojowego i wyposażania w nie wojsk. Należy więc liczyć się z tym, że kolejne wersje wozów bojowych będą w większym stopniu przystosowane do działania w różnych środowiskach, dzięki większym możliwościom trakcyjnym, manewrowym i ogniowym. Będą mogły działać w stosunkowo długim czasie, w każdych warunkach, bez względu na porę roku i doby. Nastąpi masowe wprowadzenie śmigłowców do struktur organizacyjnych szczebla taktycznego.

Zmiany w uzbrojeniu, sprzęcie i środkach walki będą miały istotny wpływ na zwiększenie możliwości bojowych wojsk, a poprzez to wpłyną bezpośrednio na doskonalenie i zmianę zasad przygotowania i prowadzenia działań bojowych.

Działania zbrojne będą charakteryzowały m.in. szybkie przerzuty sił i środków, dużą manewrowość i dynamikę działań. Rozszerzenie walki wojsk lądowych o trzeci wymiar zmieni jej charakter na - powietrzno-lądowy.

Jednak w dalszym ciągu rozstrzygające zadanie będzie spoczywać na zgrupowaniach pancerno-zmechanizowanych.

4. WYMIAR POWIETRZNO-LĄDOWY W DZIAŁANIACH OPERACYJNYCH

W historii wojen i wojskowości jest wiele przykładów świadczących o tym, że przewaga jednej z walczących stron w manewrowości lub sile ognia stanowiła podstawę skutecznych działań lub nawet zwycięstwa. Stosunkowo mało jest jednak przykładów udanego połączenia i wykorzystania obu tych czynników jednocześnie, a jeżeli do tego dochodziło, to rezultatem z reguły było zdecydowane zwycięstwo. Świadczy to, o tym, że przewaga tylko jednego czynnika nie stanowi jeszcze gwarancji sukcesu na polu walki. Tylko połączenie przewagi w manewrowości z przewagą ogniową daje dowódcy możliwość prowadzenia decydujących działań. Manewrowość należy postrzegać w dwóch wymiarach, tj. w wymiarze lądowym i powietrznym. Zespolenie manewrowości w tych dwóch właśnie wymiarach pozwala wojskom lądowym prowadzić działania powietrzno-lądowe.

Stało się to możliwe wraz z nadaniem lotnictwu wojsk lądowych rangi samodzielnego rodzaju wojsk, dopiero wówczas rozpoczęto intensywne prace nad koncepcją prowadzenia operacji lądowych z szerokim wykorzystaniem tzw. „trzeciego wymiaru”.

Poglądy te po raz pierwszy w 1983 roku znalazły swoje odbicie w amerykańskiej koncepcji „walki powietrzno-lądowej” (Airland Battle).

Istota koncepcji „walki powietrzno-lądowej” polega na niszczeniu (obezwładnianiu) przeciwnika na całej głębokości operacyjnego ugrupowania jego wojsk, przez wykonanie zmasowanych uderzeń ogniowych i silnym oddziaływaniu środków elektronicznych oraz szerokim stosowaniu działań powietrznodesantowych, desantowoszturmowych i powietrznoszturmowych.

Obecnie przez „powietrzny wymiar walki wojsk lądowych” rozumie się **walkę sił i środków powietrznych należących do tych wojsk**

z przeciwnikiem powietrznym i naziemnym oraz walkę sił i środków naziemnych z przeciwnikiem powietrznym. Rozumie się pod tym także wykorzystanie przestrzeni powietrznej do przerzutu sił i środków naziemnych na polu walki oraz realizacji różnych przedsięwzięć z zakresu dowodzenia, wsparcia i zabezpieczenia działań zbrojnych.

Zintegrowanie działań w powietrzu i na lądzie pozwala m.in. na szybkie przemieszczanie wysiłku, a także zaskoczenie przeciwnika w głębi jego ugrupowania. W konsekwencji tworzy to sprzyjające warunki do ostatecznego rozbicia zgrupowań przeciwnika.

4.1. Charakterystyka działań powietrzno-lądowych

Cechą charakterystyczną zmian zachodzących w działaniach bojowych wojsk lądowych jest przechodzenie od działań typowo lądowych do działań powietrzno-lądowych. Dotyczy to zwiększenia ruchliwości wojsk lądowych na polu walki z jednoczesnym oderwaniem się od niewygodnych przeszkód terenowych oraz niesprzyjających bojowym wozom warunków działań.

Dynamiczny rozwój śmigłowców i masowe wyposażenie w nie wojska, spowodowało stopniowe przekształcanie się typowych działań lądowych w działania powietrzno-lądowe. Wymagało to **stosownych zmian w strukturach organizacyjnych wojsk lądowych**. Obok wojsk **powietrznodesantowych** powstały jakościowe nowe rodzaje wojsk **desantowoszturmowych i powietrznoszturmowych** (kawalerii powietrznej), a w niedalekiej przyszłości zapewne powstaną **powietrzno-zmechanizowane**.

Do wspólnych, a zarazem specyficznych cech działania ww. wojsk należy wykorzystanie przestrzeni powietrznej do ich przemieszczania,

szybkie tworzenie i przesuwanie punktów ciężkości pola walki, gwałtowne i zdecydowane uderzenia oraz ochrona rozległych obszarów.

Oprócz ww. sił w przestrzeni powietrznej działać będą również siły powietrzne, lotnictwo wojsk lądowych oraz doraźnie tworzone elementy ugrupowania operacyjnego i taktycznego, jak zgrupowania, grupy desantowoszturmowe oraz taktyczne desanty śmigłowcowe.³¹ Nie można pomijać działania w tej przestrzeni sił obrony powietrznej (przeciwlotniczej), jak i działania środków radioelektronicznych.

Zakres i sposób wykorzystania środków powietrznych przez wymienione wojska (siły) jest różny. Część z nich wykorzystuje środki transportu powietrznego tylko do przerzutu, inne zaś do walki w powietrzu i z powietrza.

Przyjmując powyższe kryterium podziału w działaniach **powietrzno-lądowych** można wyróżnić dwa podstawowe działania: **powietrznomanewrowe i aeromobilne**.³² O ile w **działaniach powietrznomanewrowych** lotnictwo wykorzystuje się wyłącznie do zadań transportowych i desantowania sił naziemnych, o tyle w **działaniach aeromobilnych** lotnictwo wraz z siłami naziemnymi prowadzi walkę w powietrzu i z powietrza. W grupie działań aeromobilnych wyróżnia się **działania powietrznoszturmowe i desantowoszturmowe** (patrz załącznik 4).

Mimo, że walka ogólnowojskowa obejmować będzie starcia zbrojne na ziemi i w powietrzu, te pierwsze pozostaną w dalszym ciągu podstawowymi.

Na polu walki obok czołgów, BWP i transporterów opancerzonych, śmigłowce staną się jednym z podstawowych środków walki o charakterze ogólnowojskowym. Będą swego rodzaju powietrznym wozem

³¹ Udział wojsk w działaniach powietrzno-lądowych przedstawia załącznik 3.

³² Biuletyn Informacyjny nr 2 (162), Sztab Generalny WP, Warszawa 1995, s. 30.

bojowym, uzbrojonym środkiem walki zdolnym zabierać na pokład żołnierzy w składzie ok. drużyny piechoty.

Użycie śmigłowców radykalnie zmieni możliwości manewru, w tym wypadku manewru powietrznego, jak i możliwość jednoznacznego określenia rubieży styczności wojsk. Środki transportu powietrznego sprzyjać będą szybkim przerzutom wojsk, co odegra istotną rolę na wysoce manewrowym polu walki, gdzie bardzo ważne będzie dążenie do szybkiego wykorzystania warunków wytworzonej sytuacji. Sprzyjać to będzie organizacji „ognisk walki” w ugrupowaniu przeciwnika, otworzenie drugiego frontu walki oraz szybszemu przeciwdziałaniu wszelkim poczynaniom przeciwnika. Spowoduje to, zdynamizowanie działań zarówno zaczepnych jak i obronnych co w konsekwencji rzutować będzie na charakter prowadzonych walk, bitew i operacji. Będzie możliwe szybkie stworzenie przewagi w wybranym miejscu i czasie oraz przeciwdziałanie niekorzystnym skutkom, jakie mogą nastąpić w wyniku prowadzenia dynamicznych działań bojowych, prowadzących do gwałtownych zmian sytuacji. Działania bojowe będą prowadzone na samodzielnych kierunkach. Rezultat działań niewielkich zgrupowań może w decydujący sposób wpłynąć na końcowy wynik walki. Podczas dynamicznie prowadzonych działań i szybko zmieniającej się sytuacji duże znaczenie będzie miało natychmiastowe wykorzystanie warunków danej sytuacji, aby zażegnać niebezpieczeństwo lub spożytkować je do realizacji określonych zadań, na przykład - wykonanie zaskakującego uderzenia lub uchylecia się od zarysowującej się groźby podobnego działania ze strony przeciwnika. Istotną więc rolę w osiągnięciu celu działań odegra ujęcie i utrzymanie inicjatywy oraz dążenie do narzucania przeciwnikowi własnej woli prowadzenia walki, bitwy i operacji.

W szybko zmieniającej się sytuacji pola walki szczególnie duże znaczenie będzie miała przewaga informacyjna, a w konsekwencji przewaga sytuacyjna.

Walczyć i przebywać w ciągłym ruchu (gdyż bezruch to zniszczenie względnie obozwardnienie), to istotna cecha współczesnych i przyszłych działań bojowych. Ciągły ruch, rozumiany niejednokrotnie jako manewr oraz pulsacyjność działań bojowych sprzyjać będą uzyskaniu przewagi nad przeciwnikiem lub jej zniwelowaniu.

Działania bojowe charakteryzować się będą nie tylko zespolonym wysiłkiem ogniowym środków naziemnych i powietrznych na całą głębokość ugrupowania operacyjnego oraz silnym oddziaływaniem środków elektronicznych. Szeroko będą prowadzone śmiałe działania desantowe i rajdowe w głębi ugrupowania przeciwnika. O ile działania desantowe będą prowadziły specjalistyczne lub odpowiednio przygotowane i przeszkolone wojska, o tyle rajdy będą mogły prowadzić różne elementy ugrupowania bojowego (operacyjnego). Największe jednak możliwości otwierają się przed zgrupowaniami aeromobilnymi, które zapewniają szybką organizację działań i perfekcyjne wykonanie zadania bojowego.

Podczas walki powietrzno-lądowej, decydującą rolę w działaniach zaczepnych odgrywać będzie zaskoczenie, koncentracja ognia i wysiłków na wybranym kierunku oraz siła uderzenia, mogące zapewnić stronie atakującej zdobycie inicjatywy, a w efekcie - przewagi nad przeciwnikiem. Posiadanie inicjatywy jest dla wojsk ważnym bodźcem do dalszych działań oraz czynnikiem zwiększania przewagi moralnej nad przeciwnikiem, co z kolei potęguje siły i wolę działania aż do osiągnięcia zwycięstwa.

Skuteczne zaskoczenie, a sprzyja temu powietrzno-lądowy charakter działań, zależy w dużej mierze od szybkości działania oraz zachowania tajemnicy co do kierunków, czasu i siły uderzenia. Zaskakujące działanie wojsk własnych powinno być więc skierowane tam, gdzie przeciwnik jest najsłabszy i w najmniej oczekiwanym przez niego czasie.

Działania bojowe prowadzone będą z przyjętym w koncepcji walki powietrzno-lądowej pojęciem „punkt ciężkości”. Termin ten odnosi się do ciągłego wyszukiwania u przeciwnika słabych punktów i ich atakowanie. Pojęcie to zarazem podkreśla znaczenie rozpoznania, manewru, koncentrację ognia i siły, zaskoczenia, szybkości działania oraz zdobycie i utrzymanie inicjatywy. W wielu przypadkach, pojęcie „punkt ciężkości” może oznaczać tylko poszczególny (względnie poszczególne) element(y) ugrupowania operacyjnego (bojowego) lub logistycznego. Wynika z tego, że działania prowadzone będą na samodzielnych kierunkach lub w wybranych rejonach, bez zachowania linearności (ciągłości) frontu. Działania bojowe będą charakteryzowały m.in. szybkie przerzuty sił i środków, duża manewrowość i dynamika działań. W szerokim zakresie stosowana będzie penetracja ugrupowania przeciwnika na całej głębokości. Z tego też względu przedsięwzięcia maskowania operacyjnego, a w szczególności bezpośredniego (taktycznego) będą odgrywały dużą rolę.

Nielinearne pole walki, stwarzać będzie szanse zdobycia przewagi wojsk znajdujących się w obronie nad przeciwnikiem działającym zaczepnie, jednakże warunkami jej uzyskania będzie właściwe wykorzystanie stanu osobowego wojsk oraz właściwa organizacja systemu ognia powiązanego z ukształtowaniem i pokryciem terenu. Brak ciągłości linii frontu daje priorytet działaniom oskrzydłującym, okrążającym czy przeciwuderzeniom (kontratakami) oraz preferuje wykonywanie, z dużą siłą i na dużą głębokość, zdecydowanych uderzeń w najsłabsze punkty przeciwnika.

Mówiąc o wymiarze powietrzno-lądowym zachodzi potrzeba wyjaśnienia niektórych terminów. Wiele z nich jest pochodną połączenia dwóch sfer - lądowej i powietrznej. W wyniku tego mogą powstać cztery kombinacje, tj. działania lądowe, powietrzno-lądowe, lądowo-powietrzne i powietrzne.

Działania lądowe - to suma działań lądowych i powietrznych w których, ponad 75% działań realizują wojska lądowe.

Działania powietrzno-lądowe - to suma działań lądowych i powietrznych, w których przeważają zadania bojowe realizowane przez siły naziemne (50-75%).

Działania lądowo-powietrzne - to suma działań lądowych i powietrznych, w których przeważają zadania bojowe realizowane przez siły (wojska) lotnicze - śmigłowce i samoloty (ponad 50%).

Działania powietrzne - to suma działań powietrznych i lądowych, w których ponad 75% zadań bojowych realizowanych jest w powietrzu lub w powietrzu przez siły powietrzne.

Aeromobilność - zdolność połączenia ruchu w powietrzu, z jednoczesną walką śmigłowców i pododdziałów powietrznoszurmowych (desantowoszurmowych).

Lotnictwo wojsk lądowych - lotnictwo wojskowe przeznaczone do wykonywania wszelkich zadań specjalnych przez inne rodzaje lotnictwa na korzyść wojsk lądowych, w strefie działania bojowego tych wojsk. Lotnictwo wojsk lądowych organizacyjnie wchodzi w skład wojsk lądowych i wyposażone jest w lekkie samoloty, a szczególnie śmigłowce.

Przeznaczone do bezpośredniego zabezpieczenia działań związków taktycznych i operacyjnych wojsk lądowych w zakresie wsparcia ogniowego, rozpoznania powietrznego, przerzutu grup specjalnych, rozpoznania artyleryjskiego, rozpoznania skażeń promieniotwórczych i skażeń chemicznych, stawiania zapór minowych i zasłon dymnych, desantowania małych desantów powietrznych bez ciężkiego sprzętu.

Manewrowość powietrzna - zdolność do szybkiej zmiany położenia przez siły i środki na duże odległości za pomocą środków transportu powietrznego.

Mobilność powietrzna - zdolność do sprawnego przerzucenia wojsk oraz prowadzenia działań w powietrzu i z powietrza.

Ruchliwość powietrzna - zdolność do wykonania manewru i walki w powietrzu (z powietrza).

Strefa odpowiedzialności - określony obszar terytorium kraju wraz z przestrzenią powietrzną i infrastrukturą, za obronę którego odpowiedzialne są okręgi wojskowe.

Wojska powietrznoszurmowe - jednostki będące swego rodzaju piechotą powietrzną, a więc wojskiem lekkim, wyposażone w broń strzelecką i lekkie środki artyleryjskie i raketowe, przemieszczające się i walczące na śmigłowcach. Do tego rodzaju wojsk zalicza się również jednostki Kawalerii Powietrznej.

Wojska desantowoszurmowe - to rodzaj wojsk zmechanizowanych „podniesionych” w powietrze. Są to wojska etatowo wyposażone i specjalnie przygotowane do wykonywania desantów powietrznych, jak i prowadzenia działań powietrznoszurmowych.

Wojska powietrzmanewrowe - są to jednostki lub elementy ugrupowania bojowego zdolne tylko do wykonywania manewru w powietrzu. Środki transportu powietrznego służą tylko do przerzutu wojsk z jednego miejsca w drugie, nie służą zaś do bezpośredniego prowadzenia walki. Są to wojska powietrznodesantowe, a także doraźnie organizowane taktyczne desanty powietrzne.

Wojska aeromobilne - są to jednostki (związki taktyczne, oddziały) nie tylko zdolne do manewrowania w powietrzu, ale także do prowadzenia walki w powietrzu i z powietrza. Są to wojska powietrznoszurmowe i desantowoszurmowe oraz takie elementy ugrupowania bojowego, jak zgrupowania i grupy desantowoszurmowe.

Zgrupowanie aeromobilne - oddziały wojsk powietrznoszurmowych (desantowoszurmowych lub doraźnie tworzonych zgrupowań, grup desantowoszurmowych) lotnictwa wojsk lądowych oraz podod-

działy rodzajów wojsk - w zależności od potrzeb do wykonania zadań w powietrzu lub na lądzie wykonując uderzenia z powietrza, bądź lądu i powietrza.

4.2. Geneza działań powietrzno-lądowych

Do obecnego stanu działań w wymiarze powietrzno-lądowym dochodzono różnymi drogami, a proces ten trwał wiele lat. Z pewnością początku działań powietrzno-lądowych należy wiązać się z pojawieniem się lotnictwa wojskowego na polach bitew pierwszej wojny światowej. Lotnictwo nadało działaniom bojowym trzeci wymiar - powietrzny, do głębokości i szerokości doszła jeszcze wysokość. Powierzchniowe pole walki przekształciło się w przestrzenne. Początkowo samolotów używano do przerzutu grup dywersyjnych, między innymi latem 1918 roku na tyły wojsk niemieckich w Ardenach, Francuzi zrzucili na spadochronach oficera i dwóch szeregowców. Fakt ten przyczynił się do śmiałego projektu, który jednak nie został zrealizowany. W 1918 roku amerykański generał W. Mitchell dowodzący siłami powietrznymi we Francji, zaplanował wysadzenie z użyciem spadochronów całej dywizji piechoty za liniami wojsk niemieckich na pokładach 200 lub więcej samolotów Handley Page.³³ Zgromadzenie tylu samolotów było jednak możliwe dopiero na wiosnę 1919 roku. Po zakończeniu wojny Amerykanie stali się twórcami teoretycznych podwalin operacji powietrznomanewrowych. W 1919 roku amerykański gen. W. Mitchell przeprowadził na poligonie Cook-Field w stanie Ohio pierwszy, związany z tego typu działaniami test terenowy.

³³ Brytyjski bombowiec Handley Page V/1500 miał długość 38 m, posiadał cztery silniki Galloway Atlantic o mocy 500 kW każdy. Mógł zabierać na pokład 3,5 tony bomb albo, po odpowiednich modyfikacjach, 40 żołnierzy z pełnym ekwipunkiem.

W Rosji Radzieckiej teoria głębokiej operacji rozwinięta przez marszałka M. Tuchaczewskiego, przewidywała prowadzenie wysoce aktywnych działań zaczepnych. Istotą tej koncepcji było zespolenie działań powietrznych i lądowych w skali operacyjnej. Założenia teorii głębokiej operacji stały się pierwowzorem operacji powietrzno-lądowej. Podstawowymi elementami teorii głębokiej operacji było współdziałanie lotnictwa, wojsk powietrznodesantowych i wojsk lądowych w osiągnięciu celów danej operacji. Z czego szczególną rolę przypisywano wojskom powietrznodesantowym i wykonywanym przez nie desantom powietrznym, które pozwalały wspólnie z czołgami i lotnictwem - szybko przenosić ciężar prowadzonej operacji w wybrane rejony obrony przeciwnika. W związku z powyższym naczelne dowództwo Armii Czerwonej przystąpiło do organizacji wojsk powietrznodesantowych. Początki tworzenia wojsk powietrznodesantowych (bpd) dotyczą 1930 roku. W 1932 roku przystąpiono do organizacji BPD w składzie czterech batalionów powietrznodesantowych, każdy po 700 żołnierzy. W 1935 roku w ZSRR istniały już trzy brygady, tworzące dywizję powietrznodesantową.

Wojskami powietrznodesantowymi w okresie międzywojennym interesowały się również inne państwa. W wielu wypadkach było to wynikiem rozwoju teorii radzieckiej i ćwiczeń, podczas których demonstrowano możliwości desantów powietrznych.

W wyniku zainteresowania się problematyką działań powietrzno-lądowych Włosi podczas ćwiczeń pod Gefarą w marcu 1938 roku wysadzili desant powietrzny w składzie batalionu piechoty powietrznej.

Niemcy organizując pierwszy kurs spadochronowy w 1936 roku przeszkolili żołnierzy do wojsk spadochronowodesantowych. Wojska te po raz pierwszy Niemcy użyli podczas ćwiczeń w 1937 roku. Od tego czasu przystąpiono do opracowania teoretycznych zasad użycia i działania wojsk powietrznodesantowych.

1 lipca 1938 r. gen. major K. Student otrzymał zadanie rozwinięcia dotychczasowego batalionu spadochronowego w 7 Dywizji Powietrzno-Desantowej. Z chwilą wybuchu drugiej wojny światowej Niemcy oprócz 7 DPD posiadali jeszcze 22 Dywizję Powietrzno-Desantową.

Francuzi w 1937 roku utworzyli dwie grupy piechoty powietrznej. Jednak wierząc bezgranicznie w linię Maginota nie rozwinęli teorii wykonywania desantów i ich współdziałania z wojskami lądowymi.

W Polsce zainteresowanie desantami powietrznymi rozpoczęło się od 1936 roku. Wyrazem tego zainteresowania był jego praktyczny wymiar, tj. pokazowy desant wykonany 5 września 1937 roku w Wieliszewie koło Legionowa przez 60 skoczków spadochronowych.

W okresie do 1939 roku niewystarczające siły transportu powietrznego w wielu wypadkach hamowały postęp w zakresie planowanego rozwoju struktur organizacyjnych wojsk powietrznodesantowych.

Istniejące wojska powietrznodesantowe jako desanty powietrzne na szeroką skalę, zostały zastosowane po raz pierwszy w czasie drugiej wojny światowej. Dopiero teraz teoretyczne zasady, wsparte ćwiczeniami oraz niewielkim doświadczeniem z wojny w Hiszpanii można było praktycznie sprawdzić i zweryfikować.

Desanty powietrzne, wysadzane były w różnym składzie i na różnej głębokości, zdobywały lotniska i porty, wysadzone były na przewidywanych kierunkach działań głównych zgrupowań pancernych.

Najbardziej charakterystycznymi działaniami niemieckich wojsk powietrznodesantowych były desanty wykonane podczas agresji na Danię, Norwegię, Holandię, Belgię, Bałkany oraz samodzielna operacja powietrznodesantowa w maju 1941 roku w celu opanowania Krety. Straty poniesione przez Niemców podczas tej ostatniej operacji skłoniły ich do zaniechania dalszych operacji tego rodzaju.

Większą uwagę Niemcy zwracali jednak na ściśle sprzęgnięcie działań lotnictwa i wojsk pancernych w skali operacyjnej. Zgodnie z

przyjętą koncepcją Blitzkriegu wspierane przez lotnictwo zagony pancerne (np. 19 i 22 KPanc)³⁴ nadawały powietrzno-ładowy charakter działaniom wojsk niemieckich na kierunkach głównych uderzeń.

Działania bojowe radzieckich wojsk powietrznodesantowych początkowo prowadzone były w operacjach obronnych i odwrotowych w 1941 roku. W grudniu tego roku na wielką skalę wysadzono desanty podczas kontrofensywy pod Moskwą w rejonie Mińska i Wiaźmy. Na większą skalę zaczęto prowadzić działania powietrzno-ładowe od 1943 roku, gdy dowództwo radzieckie przejęło inicjatywę strategiczną i przystąpiło do realizacji teorii głębokich operacji zaczepnych. Świadczyć o tym może desant wojsk radzieckich w rejonie Wiaźmy i Juchnowa w 1942 roku, walki o Dniepr w rejonie Czerkas w 1943 roku, czy też działania na froncie dalekowschodnim podczas operacji przeciwko armii japońskiej i kwantuńskiej w 1945 roku.

Desanty powietrzne aliantów na ogół miały charakter operacyjny i strategiczny. Najczęściej były wysadzane w celu opanowania odcinków wybrzeża i działania na korzyść desantów morskich, z kolei nieliczne desanty były wysadzone w celu wydłużenia kierunku głównego uderzenia wojsk lądowych i bezpośrednio na ich korzyść. Tego typu desanty wykonywane były na Sycylii, na Półwyspie Apenińskim i w Normandii podczas operacji „Market Garden” oraz w północnej Holandii i podczas forsowania Renu.

Druga wojna światowa potwierdziła celowość działań powietrzno-łądowych, wskazując jednocześnie na wielką rolę jaką odgrywa współdziałanie desantu powietrznego z wojskami lądowymi. W niektórych armiach wraz z rozwojem koncepcji użycia wojsk powietrznodesantowych nastąpiła również ich rozbudowa. Przykładem takiej właśnie tendencji są wojska powietrznodesantowe Stanów Zjednoczonych.

³⁴ Dowodzili: 19 KPanc - gen. Heinz Guderian; 22 KPanc - gen. Ewald von Kleist.

W chwili przystąpienia Amerykanów do wojny, rozwój amerykańskich jednostek powietrzno-desantowych wszedł w fazę podobną do tego, co działo się w Niemczech i Wielkiej Brytanii. Bataliony powietrzno-desantowe przekształcono w brygady, a te rozbudowano do wielkości dywizji. Latem 1942 roku Amerykanie dysponowali dwoma dywizjonami powietrzno-desantowymi: 82 Dywizją zwaną „All American” pod dowództwem generała-majora M.B. Ridgwaya oraz 101 Dywizją „Screaming Eagles” (Krzyżące Orły) dowodzoną przez generała-majora W.C. Lee’ego. W kilka lat później, tj. w czasie kiedy wojna dobiegała końca - największymi siłami tego typu na świecie, Amerykanie posiadali wówczas sześć dywizji powietrznodesantowych (11, 13, 17, 82, 101) wchodzące w skład 18 Korpusu Powietrznodesantowego oraz kilka samodzielnych pułkowych, powietrznodesantowych grup bojowych.

Kolejnym weryfikatorem celowości i skuteczności desantów powietrznych były wojny i konflikty lokalne po 1945 roku.

Początkowo jednak desanty powietrzne ze względu na charakter działań, jak i sposób przerzucania wojsk (za pomocą samolotów) były podobne do tych stosowanych w czasie II wojny światowej. Tak było podczas wojny francusko-wietnamskiej (1945-1954), podczas której wykonano około 150 desantów powietrznych w sile od plutonu do zgrupowania liczącego osiem batalionów.

Do najbardziej liczących się desantów powietrznych można zaliczyć te, wykonywane pod: Bac Karz, Cao Bang, Hoa Binh, Phu Doan oraz Lang Son. Głównymi obiektami ataku desantów powietrznych było opanowanie baz zaopatrzeniowych (magazynów), węzłów komunikacyjnych, miast, mostów, przyczółków na rzece.

Przełomem w stosowaniu desantów powietrznych było pojawienie się na polu walki śmigłowców transportowych, a później szturmowych (bojowych). Nowe środki powietrzne potwierdziły swoją użyteczność

podczas walk w Korei i Algierii. Wojna koreańska przeszła do historii wojen jako konflikt, podczas którego po raz pierwszy zostały użyte śmigłowce. Pierwszy śmigłowcowy desant powietrzny wysadzono 19.09.1951 r. w celu opanowania grzbietu górskiego w pobliżu miasta Kansong i włączenia go do systemu obrony 1 DPM Stanów Zjednoczonych. Wojna w Korei dowiodła, że śmigłowce używane dotąd jako środki transportu i ewakuacji rannych można także wykorzystywać do przerzutu wojsk. Pododdziały lotnictwa wojsk lądowych wykonywały ponadto zadania związane z zabezpieczeniem dowodzenia, prowadzenia rozpoznania powietrznego i kierowania ogniem artylerii.

Po zakończeniu wojny w Korei wzrosło zainteresowanie wykorzystaniem lotnictwa sił lądowych (śmigłowców i samolotów). Znalazło to swój wyraz w opracowanym w latach 50-tych regulaminie wojsk lądowych USA (Field Manual 1-5, Army Aviation Organizations and Employment). Określał on jako główne zadanie lotnictwa sił lądowych zwiększenie tempa działań w celu ułatwienia przeprowadzenia operacji sił lądowych. Szczególnie jednostki lotnictwa sił lądowych są wyposażone i wyszkolone do zapewnienia dowódcom zdecydowanie większych możliwości w zakresie: ruchliwości i manewru; dowodzenia i łączności; obserwacji, rozpoznania i lokalizowania celów.³⁵

W 1961 roku siły lądowe Stanów Zjednoczonych dysponowały 5500 samolotami. Było to wynikiem wystąpienia generała Jamesa M. Gavina w 1954 r., który przedstawił koncepcję utworzenia kawalerii powietrznej.

W wymienionym 1961 roku z inicjatywy ministra obrony R. McNamary w siłach lądowych powołano specjalną komisję, która miała opracować nowe koncepcje zwiększenia ruchliwości i manewrowości wojsk w działaniach naziemnych. Po dokonaniu wnikliwej analizy ma-

³⁵ Patrz: S. Suchora, E. Cieślak, R. Szustek, *Lotnictwo wojsk lądowych i siły powietrznoszturmowe na polu walki*, AON, Warszawa 1995, s. 9.

teriałów na ten temat, komisja doszła do wniosku, że problem ten można rozwiązać jedynie przez wyposażenie jednostek sił lądowych w dużą liczbę śmigłowców przystosowanych do wykonywania różnorodnych zadań.

Pierwszy krok w tym zakresie uczyniono w 1962 roku, kiedy zorganizowano tzw. „ruchliwą dywizję powietrzną” (Air Mobile Division), którą można tylko w przybliżeniu porównać z dywizją powietrznodesantową. Następnie w połowie lutego 1963 roku została sformowana 11 doświadczalna dywizja powietrznoszurmowa w Fort Bragg, a w lipcu 1965 r. na bazie 11 szturmowej dywizji powietrznodesantowej i 2 DP zorganizowano 1 dywizję kawalerii powietrznej (1st Cavalry Division Airmobile), była to dywizja powietrznomanewrowa.

Ruchliwość powietrzną 1 dywizji kawalerii powietrznej (1 DKP) zabezpieczały organiczne samoloty i śmigłowce (6 samolotów rozpoznawczych OV-1 Mohawk i 428 śmigłowców różnych typów) oraz podporządkowana dywizji brygada lotnictwa transportowego. Dywizja, której stan liczebny wynosił 15 787 żołnierzy była w stanie przerzucić 1/3 oddziałów bojowych bez wsparcia brygady lotnictwa transportowego.

Chcąc dostosować wojska lądowe do przerzutu drogą powietrzną na podstawie wypracowanych w latach 1963-1965, zasad organizacyjnych utworzone zostały dywizje PENTOMIC, których podstawowymi elementami składowymi były sztaby (dywizji i brygad) oraz bataliony bojowe. Dzięki przyjęciu takiej struktury osiągnięto znacznie wyższą elastyczność użycia wojsk; w pełni samowystarczalne jednostki mogły być dobierane stosownie do zamierzonych działań. Z wyposażenia wojsk wycofano ciężki sprzęt i systemy uzbrojenia komplikujące przerzut drogą powietrzną i zapewniono - chociaż jeszcze niepełne - autonomiczne możliwości transportu powietrzem.

W skład dywizji piechoty typu „Pantomic” wchodziło z zasady pięć grup bojowych w sile około pułku każda, batalion czołgów (pięć kompanii), batalion rozpoznawczy (trzy kompanie), pięć dywizjonów arty-

lerii bezpośredniego wsparcia i dywizjon artylerii ogólnego wsparcia oraz batalion transportowy.

Rozwój sił zbrojnych został przyspieszony w czasie wojny wietnamskiej, w której zebrano wiele doświadczeń rzutujących na nowe elementy taktyki działań i organizacji wojsk. Dla wojsk amerykańskich wojna ta była swoistym poligonem doświadczalnym działań powietrzno-lądowych, które były stałym elementem niemal każdej operacji. Nowe koncepcje gen. Wesmorlanda „Szukaj i niszczy”, „szukaj i oczyszczaj” gen. Abramsa „oczyszczaj i utrzymaj”, a co za tym idzie stosowane w nich formy manewru: „okrążenie”, „podwójny skok”, „młot i kowadło”, „linia”, były wyrazem zmieniających się zasad prowadzenia walki. Dotychczasowa ruchliwość i siła ognia najczęściej nie wystarczały do nawiązania styczności i zwalczania przeciwnika. Dlatego też, Amerykanie nie przeprowadzili żadnej klasycznej operacji zaczepnej lub obronnej w skali związku operacyjnego. Specyficzną cechą były działania przeciwpartyzanckie, bez wyróżnienia zarysowanej linii frontu.

Podczas prowadzenia jednej operacji przeciwdesantowej wykonywano ponad 100 desantów siłami pododdziałów (od plutonu wzwyż) dywizji kawalerii powietrznej. Oprócz 1 Dywizji Kawalerii Powietrznej brała udział 101 DPD (w późniejszym okresie, jako DPSz)³⁶ i 173 BPD, jednostki te stanowiły około 25 procent stanu osobowego wojsk amerykańskich. Oddziały kawalerii powietrznej i inne rodzaje wojsk lądowych poruszające się na śmigłowcach zastąpiły spadochroniarzy na Indochińskim Teatrze Działań Wojennych. W wietnamskich warunkach terenowych śmigłowiec stał się środkiem walki i transportu. W okresach dużego nasilenia walk amerykańskie śmigłowce dziennie przewoziły około 3000 ton ładunku i 24 000 żołnierzy. Posiadany potencjał

³⁶ Od 1970 roku dywizja powietrznoszurmowa.

śmigłowców pozwalał stosować w skali wprost masowej śmigłowcowe desanty powietrzne, których skład i głębokość lądowania pozostawały w ścisłym związku z rodzajem prowadzonych działań bojowych i charakterem zadania.

W dalszym ciągu starano się dostosować organizację związków powietrzno-manewrowych do zmieniających się uwarunkowań, w tym celu prowadzono badania, próby i doświadczenia w tej dziedzinie. Przykładem tego może być utworzony w 1971 roku doświadczalny powietrzno-manewrowy związek taktyczny, tzw. dywizja TRICAP (Triple Capability). W roli jednostki badawczo-doświadczalnej występowała wówczas 1 Dywizja Pancerna „Cavalery” stacjonująca w Fort Hood (w stanie Teksas). Celem prób było zbadanie i określenie możliwości użycia oraz skuteczność dywizji jako związku pancernego, z powietrznymi komponentami manewrowymi, działającego przeciwko silnemu przeciwnikowi.

W strukturze organizacyjnej dywizji TRICAP występowały: powietrzno-manewrowy batalion rozpoznawczy, batalion śmigłowców szturmowych, batalion śmigłowców transportowych oraz nowy element - powietrzno-manewrowy batalion zaopatrywania. Według koncepcji podstawowej, stan osobowy tej dywizji miał wynosić 13 000 żołnierzy, a w jej uzbrojeniu miało się znajdować 2000 pojazdów opancerzonych i ok. 250 śmigłowców. Po zakończeniu badań i doświadczeń, na skutek uzyskania nikłych rezultatów dywizja została przeformowana w klasyczną dywizję pancerną. Okazało się, że potrzeba ścisłego sprzężenia czołgów, komponentów walki powietrznomanewrowej i obrony przeciwpancernej okazała się niecelowa. Ponadto zyskanie na manewrowości taktycznej powoduje ociążałość operacyjną, ponieważ zachodzi potrzeba utrzymania znacznie większych sił transportowych do zaopatrywania materiałowo-technicznego.

We wszystkich bliskowschodnich wojnach był mocno eksponowany powietrzno-lądowy charakter działań. Przy użyciu desantów (powietrznych) śmigłowcowych możliwe były szybkie operacje na lądzie. Współdziałanie izraelskich desantów śmigłowcowych z brygadami pancernymi w trzeciej wojnie w 1967 roku stanowiło ważny element operacji. Użycie śmigłowców umożliwiało wysadzenie desantów w każdych warunkach i o zróżnicowanym składzie.

Podczas czwartej wojny na Bliskim Wschodzie w 1973 roku dobrze przeprowadzone działania powietrzno-lądowe ułatwiły wojskom egipskim pokonanie szczególnej przeszkody wodnej, jaką stanowił Kanał Sueski.

Działania desantowe zadecydowały o sukcesie wojsk egipskich podczas forsowania Kanału i przełamania umocnień linii Bar Lewa. Wzięło w nich udział ponad 3000 spadochroniarzy i komandosów przerzuconych śmigłowcami i samolotami transportowymi. Ponadto egipskie desanty wiązały walką izraelskie oddziały pancerne, a tym samym uniemożliwiały wykonanie kontrataków na forsujące kanał wojska egipskie. Ponadto obezwładniały punkty obserwacyjne i załogi schronów.

Konflikt falklandzki w 1982 r. stanowił kolejny, znaczący krok w rozwoju powietrzno-lądowych działań bojowych. Głównie w działaniach wojsk brytyjskich w szerokim zakresie wykorzystano wymiar powietrzny do przerzutu wojsk, uzbrojenia i środków materiałowych. Przerzuty wykonywano głównie nocą i na małych wysokościach, co chroniło śmigłowce przed ogniem przeciwnika. Wymagało to jednak szczególnej precyzji lotu i ścisłego współdziałania z wojskami lądowymi.

W siłach zbrojnych NATO powstawały różne teorie i koncepcje, jednocześnie coraz większym strumieniem wprowadzono śmigłowce do wojsk lądowych.

Teoria działań powietrzno-lądowych najpełniejszy wyraz znalazła w regulaminie polowym armii USA z 1982 roku w postaci koncepcji

„operacji (bitwy) powietrzno-lądowej 2000”. Koncepcja ta, została wypracowana w ciągu lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych jako odpowiedź na radzieckie, wybitnie ofensywne działania zaczepne. W myśl tej koncepcji zakłada się użycie doktryny połączonych broni (Combined Arms Doctrine) we wszystkich sytuacjach taktycznych, a tym samym optymalne wykorzystanie wszystkich rodzajów wojsk i wykorzystanie zalet, jakie daje ich łączenie przy wykonywaniu wspólnych zadań. W koncepcji bitwy „powietrzno-lądowej” dużą wagę przywiązuje się do działań związków taktycznych odpowiednio przygotowanych, nowoczesnie uzbrojonych i o dużej ruchliwości powietrznej. Ponadto koncepcja walki powietrzno-lądowej eksponuje wzajemne relacje na linii: taktyka - sztuka operacyjna - strategia, co znajduje odzwierciedlenie m.in. w silnym powiązaniu i określeniu współzależności takich form działań zbrojnych jak walka, bitwa i kampania. Tym samym koncepcje te oprócz wyrazu kompleksowego oddziaływania na przeciwnika kładzie szczególny nacisk na konieczność integrowania i synchronizacji wysiłków poszczególnych oddziałów i pododdziałów dla uzyskania maksymalnego efekty. Z tego też względu szczególne cechy działań są ściśle związane z pojęciem „punkt ciężkości” (lub „rejon zasadniczego wysiłku”). Termin ten odnosi się do ciągłego wyszukiwania u przeciwnika słabszych punktów i ich atakowania. Jest to o tyle istotne, że koncepcja walki powietrzno-lądowej zakłada prowadzenie działań na samodzielnych kierunkach lub wybranych rejonach, bez zachowania linearności (ciągłości) frontu.

W myśl tej koncepcji w 1983 roku zakończono opracowywanie i zaplanowano przechodzenie wojsk na struktury wg koncepcji „Siły lądowe 86”, w której zostały uwzględnione poglądy na prowadzenie tzw. konfliktów o małej intensywności.

W połowie lat siedemdziesiątych w siłach zbrojnych Układu Warszawskiego pojawiła się jakościowo nowa generacja śmigłowców

szturmowych Mi-24. Śmigłowiec ten łączył w sobie walory powietrznego środka ogniowego i desantowego, a tym samym w znacznym stopniu przyczynił się do rozwoju działań powietrzno-łądowych w armiach państw Układu. Teoretyczne rozważania oraz doświadczenia z szeregu ćwiczeń wojsk lądowych z wariantowym użyciem śmigłowców bojowych doprowadziły do powstania koncepcji tzw. powietrzno-łądowych zespołów ogniowo-uderzeniowych. Mimo nowatorskiego widzenia problemu działań powietrzno-łądowych, koncepcja ta posiadała również wiele niedoskonałości. Tworzenie tego typu zespołów na szczeblu taktycznym okazało się zadaniem trudnym do realizacji. Ponieważ szczeble taktyczne nie dysponowały śmigłowcami, możliwość zorganizowania takiego zespołu zależała od ilości i rodzaju przydzielonego lotnictwa wojsk lądowych. Kolejny problem to dowodzenie powietrzno-łądowym zespołem ogniowo-uderzeniowym. Potrzeba scentralizowania dowodzenia wymagała nie tylko nowych środków do łączności z lotnictwem, ale również zmiany podporządkowania sił lotnictwa myśliwsko-szturmowego i śmigłowców. Wyżej wymienione mankamenty spowodowały, że pierwsza szersza próba połączenia wysiłku wojsk lądowych, lotnictwa wojsk lądowych i lotnictwa myśliwsko-szturmowego nie miała szerszego uznania i ostatecznie upadła.

Pod koniec lat siedemdziesiątych pojawiła się idea użycia operacyjnych grup manewrowych do wykonania rajdów operacyjnych w głąb ugrupowania przeciwnika. Kolejnym etapem w rozwoju teorii i praktyki działań powietrzno-łądowych było utworzenie nowego rodzaju wojsk, najpierw wojsk desantowo-szturmowych, a następnie powietrznoszturmowych. Wojska te dysponując własnymi śmigłowcami, zdolne są niezależnie od charakteru ich położenia i różnych przeszkód naziemnych szybko przemieszczać się na znaczne odległości i wykonywać zaskakujące uderzenia na przeciwnika.

W czasie konfliktu kuwejckiego (styczeń-luty 1991 rok) armia amerykańska zastosowała w praktyce zasady bitwy powietrzno-lądowej oraz elementy koncepcji komplementarnego pola walki.

W wojnie tej bardzo ważną rolę w utrzymaniu wysokiego tempa natarcia (w trzecim etapie międzynarodowej interwencji zbrojnej) odegrały wojska desantowe i desantowoszturmowe sprzymierzonych.

Desanty powietrzne o różnym składzie i sile wykorzystywano głównie do opanowania ważnych węzłów komunikacyjnych, lotnictw (m.in. port lotniczy w stolicy KUWEJTU), zamknięcia dróg odwrotu zgrupowania wojsk irackich wycofujących się z KUWEJTU, tworzenia baz zaopatrzenia na kierunkach uderzeń wojsk sprzymierzonych (np. baza „COBRA”).

Generalnie w drugiej fazie działania prowadzone były w oparciu o zasady amerykańskiego modelu bitwy powietrzno-lądowej. Główną rolę w tej operacji odegrały siły i środki wojsk lądowych i lotnictwa ściśle skoordynowane co do czasu i miejsca użycia w celu jednoczesnego rażenia wojsk irackich na całą głębokość ugrupowania. Zasadniczy wysiłek położony był na ogniowym obezwładnieniu i izolacji wojsk pancernych i zmechanizowanych wspieranych przez lotnictwo wojsk lądowych i lotnictwo taktyczne. Spośród szerokiej gamy możliwych zadań, jednym z pierwszoplanowych było niszczenie i obezwładnianie drugich rzutów i odwodów przeciwnika podchodzących do obszaru działań bojowych.

W ostatnim okresie powietrzny wymiar walki wojsk lądowych w rozważaniach teoretycznych coraz bardziej się rozwija, znajdując swoje miejsce również w skali taktycznej. Obecny regulamin działań taktycznych wojsk lądowych³⁷ do działań powietrzno-lądowych przewiduje

³⁷ *Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych, cz. I (związek taktyczny, oddział)*, Szt. Gen. WP, Warszawa 1994.

takie elementy ugrupowania bojowego, jak taktyczny desant powietrzny oraz grupę desantowoszturmową.

Na szczeblu operacyjnym takimi elementami ugrupowania operacyjnego będą desant powietrzny, oddział (zgrupowanie) desantowoszturmowe lub zgrupowanie aeromobilne. Ponadto w działaniach powietrzno-lądowych w szerokim zakresie wykorzystane będzie lotnictwo wojsk lądowych.

4.3. Współczesne możliwości prowadzenia działań operacyjnych w wymiarze powietrzno-lądowym

Do działań prowadzonych w wymiarze powietrzno-lądowym, przestrzenią powietrzną zawiadywać będą: siły powietrzne, lotnictwo wojsk lądowych, siły obrony powietrznej (przeciwlotniczej) oraz wojska powietrznodesantowe i desantowoszturmowe. Nie można pomijać w tej przestrzeni działania środków radioelektronicznych.

Do wspólnych specyficznych cech działania wyżej wymienionych wojsk i środków należy wykorzystanie przestrzeni powietrznej do przemieszczania i prowadzenia walki. Z tego też względu decydujące znaczenie dla skutecznego działania ma panowanie w powietrzu. Panowanie to, stanowi bowiem swoisty „klucz” do prowadzenia działań bojowych w wymiarze powietrzno-lądowym.

Z czterech wcześniej wymienionych komponentów, które rzutują na działania powietrzno-lądowe, aż trzy używają (muszą posiadać) śmigłowców, tj. lotnictwo wojsk lądowych (LWL) oraz wojska powietrznoszturmowe i powietrznodesantowe. Ponadto śmigłowce są również wykorzystywane przez inne doraźnie tworzone elementy ugrupowania operacyjnego i bojowego (np. desanty śmigłowców).

4. 3.1. Lotnictwo wojsk lądowych

Lotnictwo wojsk lądowych wykorzystując różnego rodzaju śmigłowce powinno wykonywać zadania o charakterze ogniowym, transportowym i specjalnym. Odpowiednio do zadań będą to następujące grupy śmigłowców: szturmowych, transportowych i wsparcia bojowego (specjalne).

Śmigłowce szturmowe wykonują bezpośrednie wsparcie ogniowe, głównie na korzyść pierwszorzutowych związków taktycznych wojsk operacyjnych, związków i oddziałów wojsk obrony terytorialnej oraz odwodów zwalczających desanty (zgrupowania powietrznoszturmowe) przeciwnika działające w głębi ugrupowania operacyjnego naszych wojsk. Śmigłowce szturmowe zwalczają będą nie tylko środki pancerne i opancerzone, lecz również systemy rozpoznania i dowodzenia. Ponadto będą zwalczać śmigłowce przeciwnika w powietrzu oraz stanowić osłonę desantów oraz wchodzić w skład zgrupowań desantowoszturmowych (aeromobilnych).

Śmigłowce transportowe mogą być wykorzystywane do przerzutu desantów, zgrupowań desantowoszturmowych i aeromobilnych, pododdziałów do walki z desantami taktycznymi przeciwnika, a ponadto do przewozu wojsk i środków materiałowych dla związków taktycznych pierwszego rzutu oraz ewakuacji rannych i chorych w locie powrotnym. Często będą one używane również do dowozu do wojsk walczących w okrażeniu niezbędnych środków wsparcia logistycznego, a niekiedy i sił wzmocnienia.

Śmigłowce wsparcia bojowego (specjalne) - są to śmigłowce służące do zadymiania, minowania narzutowego, walki radioelektronicznej, dowodzenia oraz łącznikowe.

Śmigłowce z urządzeniami do minowania narzutowego „PLATAN” wykorzystane będą do manewrowego stawiania zapór

minowych na kierunkach włamań wojsk przeciwnika, a także do osłony skrzydeł bądź wycofania wojsk własnych na kolejne rubieże obronne.

Z kolei śmigłowce z urządzeniami do zadymiania maskują wszelkie ruchy wojsk oraz oślepiają dymami nieprzyjacielskie systemy naprowadzania i prowadzenia ognia, a szczególnie kierowanych laserowo i telewizyjnie.

Ponadto śmigłowce w ramach zadań pomocniczych będą wykorzystywane do: poprawiania ognia artylerii, rozpoznania (obserwacji) pola walki w pobliżu rubieży styczności bojowej wojsk, prowadzenia rozpoznania inżynieryjnego, skażeń chemicznych i promieniotwórczych oraz walki radioelektronicznej. Istniejące jedynie w dwóch okręgach wojskowych (warszawskim i pomorskim) LWL posiada tylko pułki śmigłowców bojowych.

Z analizy struktury LWL wynika, że w jego składzie nie występują śmigłowce transportowe, jak i wsparcia bojowego (specjalne). Z tego też względu lotnictwo wojsk lądowych może jedynie wykonać zadania o charakterze ogniowym, a zatem tylko podstawowym środkiem lotniczego wsparcia ogniowego działań wojsk lądowych.

Pułk śmigłowców bojowych może wykonać 3-4 wyloty w ciągu doby. Śmigłowcami szturmowymi, którymi dysponuje ma następujące możliwości bojowe. Eskadra śmigłowców Mi-24 (przy uzbrojeniu śmigłowca w 4 kierowane pociski raketowe powietrze-ziemia „SZTURM” lub „FALANGA”;³⁸ 4 zasobniki UB-32 NPR - 128 poc. i 12,7 mm km - 1470 poc.) może w jednej salwie ogniowej wystrzelić 64 pociski kierowane, 2048 pocisków niekierowanych oraz 23520 pocisków 12,7 mm. Oznacza to, że eskadra śmigłowców Mi-24 w jednym wylocie jest w stanie zniszczyć do dwóch batalionów czołgów.

³⁸ KPR „SZTURM” - zasięg 5 km na śmigłowcu Mi-24W;
KPT „FALANGA” - zasięg 4 km na śmigłowcu Mi-24D.

Dwie eskadry śmigłowców Mi-2 uzbrojone w przeciwpancerne pociski kierowane są w stanie zniszczyć 40 celów pancernych lub opancerzonych.³⁹

Reasumując, oznacza to, że pułk śmigłowców bojowych w jednym wylocie może zniszczyć 108 celów opancerzonych, tj. siły około trzech batalionów czołgów.

Przedstawione możliwości śmigłowców szturmowych nie uwzględniają w pełni faktycznych warunków działań, przede wszystkim terenu, zakłóceń radioelektrycznych, trudnych warunków atmosferycznych i działań w nocy.

Możliwości wykonania zadań przez śmigłowce na wezwanie z pola walki, przy odległości bazowania 40-50 km od rubieży styczności bojowej wojsk wynosi 22-26 minut, ulegając dalszemu zmniejszeniu do 5-7 minut, gdy śmigłowce znajdują się w strefach wyczekiwania.

Na czas powtórnego uderzenia przez tę samą grupę śmigłowców szturmowych największy wpływ wywiera czas odtwarzania gotowości bojowej. W razie stosowania w powtórny wylocie takich samych środków rażenia jak w poprzednim, średni czas odtwarzania gotowości bojowej wynosi dla pary - 40, klucza - 60, eskadry - 140 minut.

Jeżeli uwzględni się przeciętny czas odtwarzania gotowości bojowej i średni czas manewru nad celem, lotu powrotnego i lądowania, to wówczas sumaryczny czas powtórnego uderzenia przez parę śmigłowców uderzeniowych wynosi około 80 min., a eskadry 180 minut. Ma to miejsce w warunkach lądowania na lądowiskach bazowania i odtwarzania gotowości bojowej w pełnym zakresie.

Średni czas przebywania śmigłowców w rejonie działania może być elementem wykonania wszystkich zadań na rzecz wojsk operacyjnych.

³⁹ Do wyliczeń przyjęto 20 śmigłowców Mi-2. Każdy uzbrojony w 4 PPK, przy prawdopodobieństwie trafienia 0,5 (jednym pociskiem).

Podczas wsparcia ogniowego wojsk będzie on czasem przebywania śmigłowców w strefie samodzielnego poszukiwania i zwalczania celów naziemnych. Natomiast podczas osłony i wsparcia taktycznych desantów śmigłowcowych i grup desantowoszturmowych będzie to maksymalnie możliwy czas osłony lub wsparcia ogniowego wydzielonych sił. Podobnie średni czas długotrwałości lotu można określić podczas zwalczania desantów przeciwnika oraz śmigłowców uzbrojonych w powietrzu, w czasie realizacji zadania osłony wojsk lądowych przed rozpoznaniem i uderzeniami z powietrza.⁴⁰

Brak na szczeblu operacyjnym śmigłowców wielozadaniowych (wsparcia bojowego), a w szczególności śmigłowców transportowych, wyklucza możliwość samodzielnego tworzenia elementów ugrupowania operacyjnego (bojowego) wykorzystujących tego typu środki transportu powietrznego, tj. taktycznych desantów śmigłowcowych, zgrupowań, grup desantowoszturmowych. Nawet dowódca związku operacyjnego (OW) posiadający etatowe wojska desantowoszturmowe (np. 6 BDSz) nie może ich wykorzystać zgodnie z ich przeznaczeniem. Wojska te, bowiem w swoich strukturach na dzień dzisiejszy, nie posiadają żadnych śmigłowców. Wojska desantowoszturmowe (w szczególności bpd) wykorzystując samoloty z pułku lotnictwa transportowego mogą działać jedynie jako desant powietrzny.

Natomiast wszystkie (niezbyt liczne) śmigłowce transportowe będące na wyposażeniu Sił Zbrojnych RP są w składzie 25 Dywizji Kawalerii Powietrznej. Pomimo to jednak, występujący w składzie tej dywizji pułk śmigłowców przeciwpancernych na dzień dzisiejszy nie został jeszcze sformowany. Widoczny brak w dywizji śmigłowców bojowych, jak i małe stany osobowe i sprzętowe, wskazują na bardzo ograniczone możliwości bojowe. Aktualny stan potencjału bojowego

⁴⁰ *Działania bojowe lotnictwa w operacjach Korpusów Zmechanizowanych*, skrypt, AON, Warszawa 1993, s. 52, 53.

dywizji wynosi tylko 15 procent stanu docelowego. Gotowość osiągnęły jedynie dwa szwadrony kawalerii powietrznej,⁴¹ pozwala to na realizację zadań bojowych tylko o znaczeniu taktycznym.

Z powyższych rozważań wynika, że śmigłowce w siłach zbrojnych są rozproszone, występują na różnych szczeblach struktur organizacyjnych, tj. OW i DKP. Oznacza to, że żaden dowódca szczebla operacyjnego nie jest dysponentem wszystkich rodzajów śmigłowców, tj. bojowych, transportowych i specjalnych (wielozadaniowych). Ma on więc ograniczone możliwości prowadzenia działań w wymiarze działań powietrzno-ładowych.

Rozwiązanie powyższego problemu to utworzenie batalionu desantowoszturmowego oraz rozbudowa lotnictwa wojsk lądowych na szczeblu okręgu wojskowego. Rozbudowa ta powinna doprowadzić do posiadania samodzielnego batalionu desantowoszturmowego, który wykorzystując śmigłowce z LWL byłby w stanie (nie czekając na wzmocnienie) podjąć walkę w wymiarze powietrzno-ładowym na szczeblu operacyjnym.

Lotnictwo wojsk lądowych wyposażone w różnego rodzaju śmigłowce powinno stanowić podstawę do tworzenia wielu różnych doraźnych elementów ugrupowania operacyjnego i bojowego prowadzących walkę powietrzno-ładową.

W tej strukturze brygada wykorzystując pułk śmigłowców transportowych jest w stanie jednorazowo przerzucić ok. 800 żołnierzy z lekkim sprzętem. Pozwoli to zabezpieczyć w środki transportu powietrznego, np. zgrupowanie aeromobilne (desant powietrzny) w sile wzmocnionego batalionu (sbdsz) na szczeblu operacyjnym oraz siły 1-2 kompanii piechoty na szczeblu związku taktycznego.

⁴¹ J. Totala, *Wykorzystanie sił aeromobilnych (sił szybkiego użycia) w operacjach prowadzonych przez Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej na obszarze kraju*, praca studyjna, AON, 1996, s. 17.

Wydzielenie części pułku śmigłowców transportowych do innych zadań lub ograniczenie ładunku na śmigłowce (przy transporcie na duże odległości) powoduje zmniejszenie oczekiwanego rezultatu działań.

Ponadto śmigłowcami szturmowymi brygada jest w stanie zabezpieczyć działanie ww. sił oraz stworzyć silny powietrzny odwód przeciwpancerny na szczeblu operacyjnym.

Z powyższego zestawienia wynika, że związek operacyjny w zależności od sytuacji strategiczno-operacyjnej jest w stanie tworzyć desanty powietrzne (śmigłowcowe) oraz zgrupowania aeromobilne o różnym składzie.

Działanie tych sił będzie jednak uzależnione od zaistniałej sytuacji na polu walki, stopnia obezwładnienia obrony przeciwlotniczej oraz wywalczenia przewagi w powietrzu.

4.3.2. Wojska obrony przeciwlotniczej

Wojska OPL - stanowią zasadniczą grupę sił i środków jakimi dysponują wojska lądowe do prowadzenia walki w wymiarze powietrznym. Współczesne wojska przeciwlotnicze dysponują zróżnicowanymi systemami raketowymi i artyleryjskimi. Zorganizowane są w związki taktyczne, oddziały i pododdziały występujące na wszystkich szczeblach struktury organizacyjnej wojsk lądowych. Na szczeblu okręgu wojskowego i dywizji występują pułki przeciwlotnicze (pplot).

W obliczu potencjalnego zagrożenia powietrznego rola obrony przeciwlotniczej musi być znaczna, ponieważ od skutecznej osłony zależeć będzie sprawne funkcjonowanie i skuteczne prowadzenie działań operacyjnych przez wojska lądowe.

Oslona realizowana przez środki OPL (jako część OP) polega na niedopuszczeniu środków napadu powietrznego (ŚNP) przeciwnika do

osiągnięcia stawianych przed nim celów, a tym samym tworząc dogodne warunki osłanianym wojskom do prowadzenia działań operacyjnych.

Cel ten OPL osiąga w wyniku realizowania dwóch zasadniczych funkcji:

- niszczenia (obezwładnienia) lotnictwa w powietrzu;
- informowania o zagrożeniu powietrznym.

Wojska OPL w toku działań bojowych powinny realizować następujące zadania:

- ostrzegania i stałego informowania o zagrożeniu powietrznym;
- uczestniczenia w ramach OP w uniemożliwieniu przeciwnikowi powietrznemu wywalczenia przewagi w powietrzu;
- osłonę elementów ugrupowania operacyjnego (obiektów), mających istotne znaczenie dla prowadzenia operacji.

Na uzbrojeniu związku operacyjnego znajdują się różne - pod względem zasięgu, sposobów naprowadzania i skuteczności rażenia przeciwlotnicze zestawy raketowe typu: S-2, IGŁA, S-1, S-10, OSA (bliskiego zasięgu) oraz KUB⁴² (małego zasięgu).

Przeciwlotnicze zestawy raketowe cechuje: duża skuteczność ognia, dokładność naprowadzania, możliwość niszczenia i obezwładniania różnych typów ŚNP w różnych zakresach prędkości i wysokości lotu, zdolność prowadzenia walki niezależnie od warunków atmosferycznych, pory roku i doby. Wymienione walory bojowe sprawiły, że przeciwlotnicze zestawy raketowe są podstawowym środkiem walki wojsk OPL na szczeblu operacyjnym.

Przeciwlotnicze zestawy artyleryjskie mogą niszczyć samoloty i śmigłowce na małych wysokościach. Na uzbrojeniu wojsk OPL okręgu

⁴² Rakieta plot KUB może zwalczać cele powietrzne lecące na kursach spotkaniowych z dowolnego kierunku, w granicach prędkości lotu od 0 do 600 m/s, w przedziale wysokości od 30-60 do 10000 m, na maksymalnych odległościach do 24 km i parametrze kursowym do 15 km.

wojskowego (korpusu) znajdują się armaty plot małego kalibru typu: ZU-23-2; ZSU-23-4; S-60.

Ponadto występują zestawy raketowo-artyleryjskie (ZUR-23) - przez połączenie armaty Z-23-2 oraz zestawu raketowego S-2M.

Skuteczność OPL w operacjach osiąga się w wyniku kompleksowego wykorzystania większości sił do realizacji zadań, których wykonanie zapewnia osłonę wojsk związku operacyjnego i obiektów, od których zależy trwałość systemu operacyjnego.

Ponieważ nie można zapewnić wystarczającej skutecznej osłony, z tego też względu w poszczególnych etapach operacji wykorzystuje się wszystkie możliwe siły tworzące zgrupowania wojsk OPL.

Podstawą systemu rażenia (ognia) przeciwlotniczego związku operacyjnego jest ogień oddziału rakiet przeciwlotniczych skoordynowany z walką lotnictwa myśliwskiego, wojsk rakiet OP, wojsk OPL przelozonego i sąsiadów oraz pododdziału zakłóceń radiolokacyjnych. Przy czym użycie i działanie organicznego oddziału rakiet plot powinno być dostosowane do przewidywanego działania zasadniczych elementów ugrupowania operacyjnego związku operacyjnego.

4.3.3. Desanty powietrzne (śmigłowcowe)

Desanty powietrzne (śmigłowcowe) - na szczeblu operacyjnym - organizowane będą w sile wzmocnionego batalionu, bądź pułku z wojsk powietrznodesantowych, desantowoszturmowych (kawalerii powietrznej), a niekiedy z piechoty.

Przerzutu wojsk desantu powietrznego dokonuje się głównie lotnictwem transportowym. W naszym jednak wypadku, przy bardzo skromnych możliwościach transportu lotniczego (13 plt) - wszelkie zadania związane z przerzutem wojsk desantu dokonywane będą przede wszystkim za pomocą śmigłowców transportowych. Dotyczyć to bę-

dzie zarówno desantów organizowanych na szczeblach operacyjnych jak i taktycznych. Desant śmigłowcowy organizowany będzie najczęściej w operacji zaczepnej, z kolei w operacji obronnej w działaniach o charakterze zaczepnym w formie przeciwwuderzenia lub kontrataku.

Desanty śmigłowcowe mogą być wysadzane bez względu na porę roku i doby, zwykle na kierunkach lub w rejonach głównego wysiłku walczących stron. Wykorzystując śmigłowce transportowe, skład osobowy desantu nie wymaga specjalistycznego wyszkolenia spadochronowego.

Desant śmigłowcowy w ugrupowaniu przeciwnika będzie wykonywał zadania o charakterze dynamicznym i statycznym. Do najważniejszych zadań dynamicznych zaliczać będziemy:

- dezorganizowanie uderzenia drugich rzutów (odwodów);
- uderzenie na wycofujące się oddziały i pododdziały;
- niszczenie stanowisk dowodzenia, systemów rozpoznawczo-uderzeniowych i lotnisk;
- zamknięcie okrążenia wokół zgrupowania przeciwnika.

Zadania o charakterze statycznym będą polegały na opanowaniu ważnych obiektów i utrzymaniu ich do czasu podejścia wojsk własnych. Można do nich zaliczyć:

- opanowanie przyczółków oraz przepraw na przeszkodach wodnych;
- opanowanie i utrzymanie ważnych rubieży, węzłów komunikacyjnych, cieśnin między jeziorami, obiektów obronnych i hydrograficznych itp.

Sposób zaś działania desantu będzie zależeć przede wszystkim od otrzymanego zadania, położenia przeciwnika i warunków terenowych.

Do wykonania zadania bojowego dla sił desantu wyznacza się rejon wyjściowy do desantowania. W rejonie tym są rejonny wyczekiwania, lądowiska (lotniska) główne i zapasowe. Ponadto trasy przelotu oraz lądowiska (zrzutowiska) główne i zapasowe, zgodnie z wcześniej opracowanym i zatwierdzonym planem użycia desantu powietrznego w operacji.

Rejon wyjściowy do desantowania wybiera się w odległości 40-45 km, czasem do 70 km od linii styczności wojsk. Rejon ten dla batalionu powinien mieć powierzchnię 25-40 km² (3-4 lądowiska).

Po przylocie śmigłowców, w pierwszej kolejności należy załadować (w sposób rozśrodkowany) sprzęt i środki materiałowe.

Do przerzutu desantu w sile batalionu potrzeba pułku śmigłowców transportowych. Przykładowo do przerzutu wojsk w sile wzmocnionego batalionu potrzebnych jest 20 śmigłowców Mi-6 lub 40 śmigłowców Mi-8.

Śmigłowce transportowe w czasie lotu muszą być osłonięte. Na każde 5 śmigłowców transportowych powinien przypadać przynajmniej jeden śmigłowiec osłony.

Trasa przelotu powinna być tak dobrana, aby prowadziła nad terenem lesistym, trudnodostępnym i słabo obsadzonym przez przeciwnika lub wykazującym małą aktywność bojową. Powinna być względnie prosta i przebiegać nad wyraźnymi obiektami orientacyjnymi.

Szerokość pasa przelotu śmigłowcami wynosi 2-4 km. Lot nad własnym terytorium odbywa się na wysokości - do 100 m, a nad terytorium przeciwnika „lotem koszącym” na wysokości do 50 m śmigłowce ciężkie i szturmowe oraz do 20 m nad ziemią średnie śmigłowce transportowe.

W czasie przelotu desantu (z reguły 1-2 minuty przed przelotem) wojska rakietowe i lotnictwo powinny uprzednio obezwładnić środki obrony przeciwlotniczej przeciwnika znajdującego się na trasie przelotu. W wypadku przelotu śmigłowców na wysokości 30-50 m środki OPL średniego zasięgu należy razić w pasie do 50 km, a małego zasięgu do 15 km.

Jeżeli weźmie się pod uwagę możliwości i słabe strony systemu OPL przeciwnika oraz właściwości techniczno-bojowe śmigłowców, można ustalić następujące zasady wykonywania przelotu desantu nad ugrupowaniem przeciwnika:

- powinien odbywać się w wąskim korytarzu, na małej wysokości;
- jego trasę i profil należy odpowiednio dobrać;

- powinien być poprzedzony ogniowym przygotowaniem w celu obezwładnienia środków ogniowych oraz systemu wykrywania i powiadamiania przeciwnika;

- dane rozpoznawcze o sytuacji powietrznej i naziemnej należy zbierać na bieżąco przed lotem i uaktualniać w czasie jego trwania. Zwłaszcza o sytuacji operacyjno-taktycznej z uwzględnieniem lokalizacji odwodów w pobliżu rejonu desantowania.

W działaniach bojowych desantu powietrznego po wylądowaniu można wyodrębnić trzy zasadnicze etapy walki, a mianowicie:

- walkę na lądowisku (zrzutowisku);
- walkę w celu zdobycia oraz utrzymania (zniszczenia, opanowania rubieży , rejonu) do czasu połączenia się z własnymi wojskami;
- połączenie się z wojskami własnymi.

Czas prowadzenia samodzielnych działań bojowych przez desant w sile batalionu może wynosić 4-6 godz., a w wypadku wsparcia lotniczego może trwać do 10-12 godzin.

W każdym wypadku, bez względu na sytuację w jakiej dojdzie do połączenia z siłami głównymi rozwijającymi operację zaczepną (przeciwuderzenie) z wojskami desantu, należy odpowiednio to spotkanie zaplanować i zorganizować. Uwzględnić należy: rubieże (obiekt) utrzymywane przed desant oraz kierunki i czas podchodzenia do nich nacierających wojsk; czas i sposób nawiązania wzajemnej łączności; sposób wsparcia pododdziałów desantu przez podchodzące wojska; rubieże bezpieczeństwa; sygnały wywołania, przeniesienia i wstrzymania ognia; rejon (punkty) przyjęcia rzutu kołowego desantu; zaopatrywanie desantu i ewakuację rannych.

Działania desantów powietrznych powinny być w szerokim zakresie integrowane z działaniami oddziałów wydzielonych i rajdowych, zgrupowaniami aeromobilnymi i innymi siłami (wojskami) wykonującymi zadanie w głębi ugrupowania przeciwnika.

4.3.4. Zgrupowania aeromobilne

Nie stać naszego państwa na utworzenie w pełni rozwiniętych i ukompletowanych aeromobilnych związków taktycznych. Na dzień dzisiejszy tylko nieliczne (bogate) państwa posiadają aeromobilne związki taktyczne.⁴³ Z tego też względu do czasu posiadania etatowych wojsk aeromobilnych, realną alternatywą, będzie tworzenie doraźnych zgrupowań aeromobilnych na bazie istniejących pododdziałów 25 DKPow., 6 Brygady Desantowo-Szturmowej i doraźnie tworzonych zgrupowań (grup) desantowoszturmowych a w przyszłości - batalionu desantowoszturmowego, na szczeblu operacyjnym. Ponieważ żaden z ww. pododdziałów, zgrupowań nie posiada w ogóle lub też posiada, ale w niewystarczającej ilości i w dodatku różnego rodzaju śmigłowce, dlatego też w składzie zgrupowania aeromobilnego musi być uwzględnione lotnictwo wojsk lądowych.

W tworzeniu zgrupowań aeromobilnych należy uwzględniać te uwarunkowania, które pozwoliłyby im na:

- samodzielne przeciwstawienie się w każdym wymiarze nowoczesnym siłom tego typu potencjalnego przeciwnika;
- prowadzenie samodzielnych działań w konfliktach małej skali;
- współdziałanie z innymi jednostkami rodzajów sił zbrojnych, w tym sojuszniczych;
- prowadzenie działań bojowych z wykorzystaniem wszystkich form walki w tym i działań nieregularnych;
- długotrwałe działania bez dopływu zabezpieczenia materiałowego i informacji (walka w okrążeniu, na tyłach przeciwnika itp.);
- osiągnięcie w krótkim czasie gotowości bojowej.

Aby zgrupowania te mogły spełniać powyższe wymagania, powinny być wyposażone w:

⁴³ Np. 4 francuska dywizja aeromobilna (4 DPSz).

- przenośnie zestawy przeciwpancerne pocisków kierowanych i zestawy przeciwlotnicze;

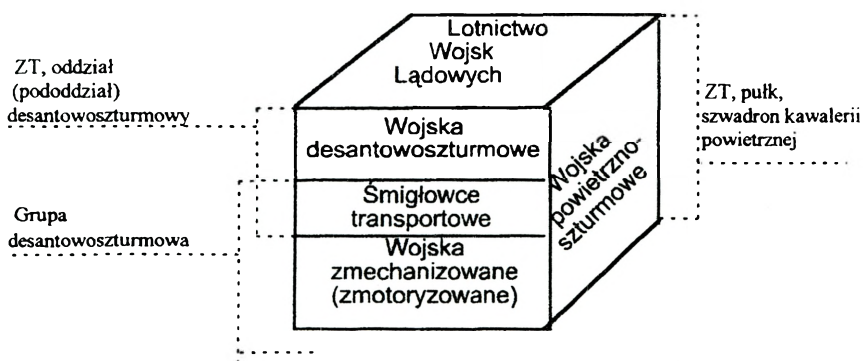
- lekkie i wydajne środki ogniowe, takie jak granatniki i moździerze;

- amunicję i materiały wybuchowe;

- miotacze ognia, lub innego rodzaju broń zapalającą.

Potrzebę tworzenia zgrupowań aeromobilnych o różnej budowie strukturalnej, zdolnych do samodzielnego wykonywania zadań z powietrza stwarzać, będzie przede wszystkim przestrzenno-ogniskowy charakter pola walki.

W wypadku zgrupowań aeromobilnych (patrz definicja str. 125) elementami łączącymi poszczególne siły i środki tych zgrupowań są cele i zadania bojowe. Te dwa elementy stanowią punkt wyjścia, najpierw do szczegółowej oceny przeciwnika i teren, a następnie do ustalenia niezbędnego składu zgrupowania.

Rys. 1. Schemat zgrupowania aeromobilnego

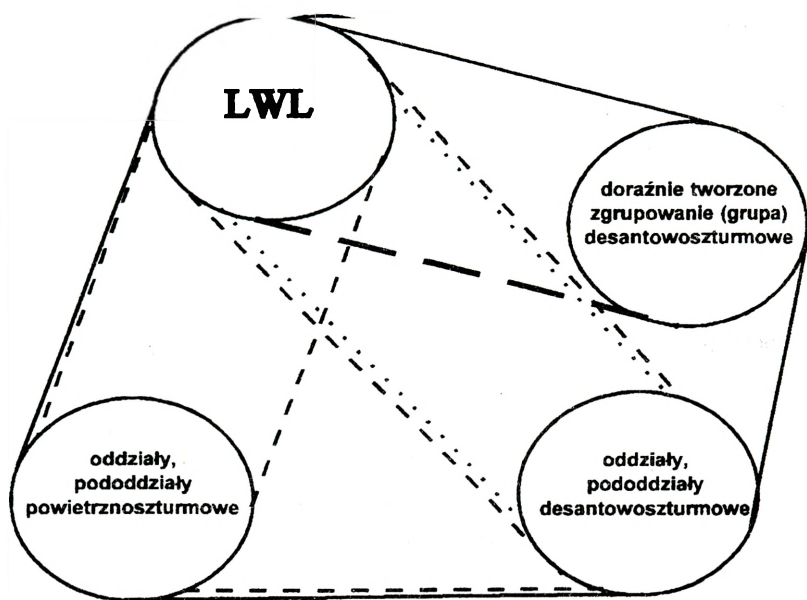
Wielkość, skład i wyposażenie tworzonych zgrupowań aeromobilnych powinno być nie tylko dostosowane do wykonywanego zadania, ale ma zapewniać w miarę bezpieczne, swobodne przemieszczenie do rejonu działań. Muszą być one jednak uzależnione od zaistniałej sytuacji na polu walki, możliwości transportowych i stopnia obezwładnienia obrony przeciwnika oraz wywalczenia przewagi w powietrzu. Ten ostatni wymóg w szczególności dotyczy działania w ugrupowaniu przeciwnika i jest koniecznym warunkiem do spełnienia, chociażby tylko w wymiarze przewagi czasowo-lokalnej.

Możliwości prowadzenia działań przez zgrupowanie aeromobilne zależeć będzie od wielkości zaangażowanych w nim sił.

Uwzględniając powyższe rozważania oraz aktualnie istniejące wojska desantowoszturmowe i powietrznoszurmowe należy uznać, że zgrupowania aeromobilne wielkości związku taktycznego, powinny być tworzone na szczeblu centralnym. Stanowiąc powinny odwód Naczelnego Wodza lub Dowództwa Wojsk Lądowych względnie dowódcy związku operacyjnego. W pierwszym wypadku w skład centralnego zgrupowania aeromobilnego mogą wchodzić w całości wojska 25 DKP, 6 BDSz razem lub każdy związek taktyczny osobno, a ponadto śmigłowce transportowe i lotnictwo wojsk lądowych.⁴⁴ Z kolei na szczeblu operacyjnym zgrupowanie aeromobilne może być tworzone w sile od brygady desantowoszturmowej (pkp) do batalionu desantowoszturmowego (2-3 szwadronów powietrznoszurmowych), również przy udziale śmigłowców transportowych i bojowych z LWL.

Możliwe warianty zgrupowań aeromobilnych pokazano na rys. 2.

⁴⁴ Celowo wymieniono osobno śmigłowce transportowe, ponieważ jak wcześniej nadmieniono LWL na dzień dzisiejszy śmigłowców tych nie posiada.

Rys. 2.

Zestawienie tak różnorodnych właściwości taktyczno-bojowych sił i środków angażowanych w zgrupowaniach aeromobilnych wskazuje na:

- dużą ruchliwość na polu walki we wszystkich możliwych kierunkach, dzięki zdolności przemieszczania się w powietrzu;
- zdolność do wykonania różnych zadań i oddziaływania na dużą liczbę różnych celów;
- duży zasięg działania;
- dużą szybkość działania;
- ruch we wszystkich kierunkach i możliwość szybkiej koncentracji;
- wykonywania zadań w dzień i w nocy;

- łatwość pokonywania przeszkód terenowych, naturalnych wyniosłości (bez uzależnienia od dróg lądowych).

Powyższe właściwości oraz charakter operacji obronnej wskazują, że celem działania zgrupowań aeromobilnych powinno być opóźnianie i dezorganizacja natarcia przeciwnika. Cel ten zgrupowania aeromobilne mogą osiągnąć poprzez:

- niszczenie ważnych obiektów, rubieży (np. przełęczy, mostów, skrzyżowań);
- niszczenie (zwalczanie) kolumn sił drugorzutowych i logistycznych;
- prowadzenie ataków powietrznych;
- zwalczanie desantów powietrznych i grup dywersyjnych przeciwnika;
- wzmacnianie sił pierwszorzutowych na zagrożonym kierunku;
- ubezpieczenie sił głównych w czasie rozwijania operacyjnego wojsk, przegrupowania;
- wzmocnienie sił w okrążeniu;
- blokowanie, zabezpieczenie, zamykanie luk i skrzydeł.

Przedstawiona powyżej grupa zadań wskazuje, że będą one realizowane przed przednim skrajem, jak i w ugrupowaniu obronnym wojsk własnych.

W większości przypadków zgrupowania aeromobilne prowadzić będą działania o charakterze obronno-opóźniającym. Wobec tego, istotnym i nader ważnym problemem w tym działaniu będzie walka ze środkami pancernymi przeciwnika. Wskazuje to na potrzebę wyraźnego udziału środków przeciwpancernych w strukturze zgrupowania aeromobilnego. Dotyczy to zarówno ilości środków przeciwpancernych zarówno w rzucie lądowym (wojskach desantowoszturmowych i powietrznoszurmowych), jak i powietrznym (ilości zaangażowanych śmigłowców bojowych - przeciwpancernych).

Samodzielny bdsz posiada stosunkowo duże możliwości, zwalczania środków opancerzonych mimo, że wynoszą one 40-60% możliwości

bpzmot (jeśli uwzględnimy, że nie posiada on BWP). Zniszczenie podobnej ilości środków opancerzonych sbdsz jest w stanie zrekompen-sować wysiłkiem 1,5 klucza Mi-24W.

Widząc pozytywne (dodatnie) cechy zgrupowań aeromobilnych, które ułatwiają wykonanie zadań, należy widzieć też i ujemne ich strony.

Do mankamentów (ograniczeń) zgrupowań aeromobilnych należy zaliczyć:

- niewystarczającą zdolność śmigłowców do wykonywania lotów w złych warunkach atmosferycznych;
- dużą wrażliwość na uderzenia lotnictwa taktycznego i ogień środków opl przeciwnika oraz na jego środki zakłócania i przeciwdziałania radioelektronicznego;
- wymagane lokalne (czasowo-przestrzenne) panowanie w powietrzu;
- ograniczone możliwości zaangażowania się w długotrwałą walkę bez dopływu wzmocnienia i zaopatrzenia logistycznego (w szczególności dotyczy to amunicji).

Dlatego też działanie zgrupowań aeromobilnych musi być skorygowane z siłami obrony przeciwlotniczej, jednostkami wojsk rakietowych i artylerii oraz działaniami lotnictwa. Istotne jest również współdziałanie z wojskami lądowymi okręgu wojskowego.

Bez względu na rodzaj prowadzonych działań, mobilność i manewrowość powietrzna prezentowana przez zgrupowania aeromobilne oraz desanty powietrzne są istotnymi czynnikami umożliwiającymi szybkie oddziaływanie, nawet z dużej odległości, na przebieg walki zbrojnej. Operatywne i właściwe spożytkowanie działań w wymiarze powietrznym (w ramach działań okręgu wojskowego, korpusu), może umożliwić utrzymanie lub odzyskanie swobody działania. Z tym jednak, że dające bardziej skuteczne i szybsze efekty swego oddziaływania mamy w przypadku działań aeromobilnych.

Reasumując, z powyższych rozważań można wyciągnąć następujące wnioski:

- zgrupowania aeromobilne i desanty powietrzne z zasady powinny działać we współdziałaniu z innymi siłami lądowymi i lotnictwem. Nie można wykluczyć samodzielnych zadań, które z reguły w większości przypadków działań zgrupowań aeromobilnych dotyczyć będą działań we własnym ugrupowaniu;

- zgrupowania aeromobilne pozwolą na szybkie reagowanie na całą głębokość i szerokość rejonu walki, a poprzez to odbierają inicjatywę przeciwnikowi i zapewniają swobodę działania wojskom własnym;

- istnieją duże możliwości działania zgrupowań aeromobilnych w obszarach nie bronionych lub słabo bronionych, niemniej jednak w wyjątkowych sytuacjach mogą być prowadzone w obszarach (zajmowanych) bronionych przez przeciwnika. W przypadku desantów powietrznych wszystkie zadania wykonywane będą w ugrupowaniu przeciwnika;

- uwzględniając wysoki stopień ruchliwości powietrznej zgrupowania aeromobilne oraz desanty powietrzne mogą stanowić samoistny element ugrupowania w ujęciu zarówno strukturalnej jak i funkcjonalnej obrony związku operacyjnego (w przyszłości związku taktycznego). W odniesieniu do zgrupowania aeromobilnego może ono być ponadto powietrznym odwodem przeciwdesantowym lub przeciwpancernym. Również samodzielnie działające śmigłowce bojowe mogą stanowić powietrzny odwód przeciwpancerny;

- wojska przeznaczone do działań w zgrupowaniach aeromobilnych (desantach powietrznych) powinny zachowywać (również w okresie pokoju) wysoki stopień gotowości bojowej i ukompletowania stanem osobowym i sprzętem. Powinny bowiem być „awangardą bojową” wojsk, zaliczać się do jednostek pierwszej kolejności użycia;

- ze względu na ograniczenia w możliwościach transportu powietrznego wynikająca z parametrów technicznych oraz ilości śmigłowców, desanty powietrzne i zgrupowania aeromobilne będą dysponowały ograniczoną ilością sprzętu i uzbrojenia ciężkiego. Z tego też względu działania tych sił powinny być wsparte przez lotnictwo, śmigłowce uzbrojone i artylerię na zasięg jej ognia;

- desanty powietrzne i zgrupowanie aeromobilne można tworzyć w oparciu o posiadane (bądź przydzielone) siły i środki transportu powietrznego na okres całej operacji (walki) lub poszczególne etapy (fazy) działania;

- ograniczona liczba wojsk tworzących desanty i zgrupowania aeromobilne powoduje konieczność używania ich tylko do zadań, których nie mogą wykonać inne wojska.

*

Obecnie możliwości prowadzenia działań w wymiarze powietrzno-lądowym można rozpatrywać jedynie na szczeblu operacyjnym (okręgu wojskowego, korpusu). Pełne realizowanie założeń tej koncepcji będzie dopiero jednak możliwe po utworzeniu nowych elementów organizacyjnych (choćaby w początkowym okresie brygady śmigłowców) i ich całkowitym uzbrojeniu.

Dotyczyć to będzie również współczesnej piechoty, która powinna cechować się m.in. dużą ruchliwością, tj. powinna być na tyle „lekka”, aby można ją było w krótkim czasie przerzucić drogą powietrzną. W przyszłości bowiem należy przewidywać połączenie ruchliwości powietrznej z techniką ogniową, aby utworzyć na tej kombinacji nowy rodzaj wojsk. Będą to wojska powietrznozmechanizowane - szeroko

opisywane przez gen. S. Kozieja.⁴⁵ Wojska powietrznomechanizowane wykorzystując przyszły powietrzny pojazd bojowy (którego protoplastą będzie śmigłowiec bojowy) przyczynia się do stworzenia nowego operacyjnego wymiaru działań. Według poglądów ww. autora tendencje rozwojowe sił zbrojnych w nadchodzącym okresie wprowadzą siły i środki decydujące o powietrzno-lądowym wymiarze działań do struktur organizacyjnych ogólnowojskowych związków taktycznych.

Na szczeblu operacyjnym zaś siłą uderzeniową będą związki śmigłowcowo-pancerne, powietrznoszturmowe (w siłach zbrojnych mocarstw - związki powietrznomechanizowane), lotnictwa wojsk lądowych, wojsk rakietowych i artylerii oraz walki radioelektronicznej.

⁴⁵ Np. *Podstawowe problemy działań powietrzno-lądowych*, AON, Warszawa 1993.

5. PODSTAWY TEORII DZIAŁANIA ZGRUPOWAŃ AEROMOBILNYCH ORAZ OGÓLNOWOJSKOWYCH ZWIĄZKÓW TAKTYCZNYCH W OBRONIE STREFY ODPOWIEDZIALNOŚCI OKRĘGU WOJSKOWEGO

Na wstępie przystępując do rozpatrywania powyższej problematyki, kilka wyjaśnień natury ogólnej mających wpływ na dalsze rozważania szczegółowe.

Po pierwsze - należy zaznaczyć, iż mówiąc o zgrupowaniach aeromobilnych nie chodzi o tworzenie nowego rodzaju wojsk, a jedynie, nowy sposób wykorzystania wojsk już istniejących. Do działań aeromobilnych, w których to lotnictwo wraz z siłami naziemnymi prowadzi będzie walkę w powietrzu i z powietrza. W tej grupie wyróżnia się zarówno działania powietrznoszurmowe, desantowoszurmowe i wspomaganie z powietrza systemu rozpoznania i WRE.

Po drugie - wszelkie rozważania dotyczące prowadzenia obrony na obszarze kraju należy rozpocząć od przewidywań charakteru możliwej agresji. Będzie ona prawdopodobnie charakteryzować się ogromną dynamiką działań oraz dużą intensywnością uderzeń ogniowych i zakłóceń elektronicznych. Główny jej cel przeciwnik będzie zamierzał osiągnąć przy pomocy zaczepnych operacji powietrzno-lądowych prowadzonych na wybranych kierunkach operacyjnych.

Ponadto, wyjaśnienia wymaga pojęcie „strefy odpowiedzialności okręgu wojskowego”. Przyjmuje się, że **strefa odpowiedzialności okręgu wojskowego** to wydzielona część obszaru lądowego wraz z przestrzenią powietrzną, przewidzianą do prowadzenia działań bojowych przez zgrupowane tam wojska operacyjne i obrony terytorialnej. Jest to jednocześnie obszar administrowany przez dany okręg wojskowy w czasie pokoju.

Okręgi wojskowe jako podstawowe ogniwa układu militarnego są zobowiązane do organizowania i prowadzenia operacji obronnych w swoich strefach odpowiedzialności. W obronie strefy odpowiedzialności w danych warunkach czasowo-przestrzennych muszą być uwzględnione wszystkie dostępne i możliwe siły i środki oraz właściwości fizyczno-geograficzne danego okręgu wojskowego. Zadanie to wykonywać będą wojska operacyjne i obrony terytorialnej, w ścisłym współdziałaniu z ogniwami pozamilitarnymi rozmieszczonymi na obszarze ich odpowiedzialności.

Charakter obrony strefy odpowiedzialności powinien odpowiadać charakterowi powietrzno-lądowego natarcia zgrupowań przeciwnika. A zatem obrona strefy odpowiedzialności okręgu wojskowego skuteczna będzie wówczas, gdy połączy w sobie elementy obrony przestrzennej, manewru i uderzeń powietrzno-lądowych. Koncepcja przestrzennej struktury obrony zakłada koncentrację wysiłku obrony nie wzdłuż linii, ale w wybranych w terenie punktach, węzłach, rejonach, pasach rozrzuconych w bronionej przestrzeni, na prawdopodobnych kierunkach uderzeń przeciwnika. Oznacza to, że teren będzie w decydującym stopniu wyznaczał kierunki uderzeń przeciwnika, a tym samym - rejony skupienia głównego wysiłku obrony.

Charakter agresji, jak również konieczność obrony znacznej strefy odpowiedzialności 175-180 tys. km² stosunkowo niewielkimi siłami wskazuje, że niewielką przydatność będą miały obowiązujące w minionych latach sposoby prowadzenia operacji i walki we wcześniej wyznaczonych pasach.

Powyższe uwarunkowania sprawiają, iż działania obronne wojsk należy skupiać na prawdopodobnych kierunkach uderzeń potencjalnego przeciwnika, z jednoczesnym zachowaniem gotowości części sił do manewru, na inne kierunki. Takie działanie często będzie wymagać od dowódców podejmowania ryzyka w celu odniesienia zwycięstwa.

Obrona strefy odpowiedzialności powinna więc przybrać formę działań obronno-zaczeptych, zespalać manewrowe działanie wojsk operacyjnych z masowym oporem wojsk obrony terytorialnej, organizowanym przestrzennie w całej strefie.

Taki sposób działania potwierdza historia, z doświadczeń której wynika, iż atak przeważających sił przeciwnika skutecznie odpierano wówczas, gdy udało się umiejętnie łączyć uporczywą obronę ważnych obiektów (rubieży) ze śmiałym uderzeniem na związane walką siły przeciwnika. Z powyższego wynika, że w działaniach obronnych musi znaleźć właściwe miejsce zarówno opór, jak i manewr.

Obronca, w celu opóźnienia, skanalizowania i ostatecznego zatrzymania przeciwnika będzie stosował statyczne formy obrony; natomiast dynamiczne elementy, ataki uprzedzające bądź przeciwuderzenia, w celu rozbicia i zniszczenia sił agresora w rejonie włamania.

Do obrony strefy odpowiedzialności dowódcy okręgów wojskowych posiadają dwa rodzaje sił:

- stale (obronne) - wojska obrony terytorialnej;
- manewrowe (ofensywne) - wojska operacyjne.

Wojska operacyjne ze względu na stosowany rodzaj manewru, można podzielić na te które wykonują:

- manewr lądowy, a więc - ogólnowojskowe związki taktyczne;
- manewr powietrzny - lotnictwo wojsk lądowych, desanty powietrzne i zgrupowania aeromobilne.

W ten sposób w strefie odpowiedzialności okręgu wojskowego można wyróżnić trzy warstwy obrony. Pierwsza z nich organizowana przez siły obrony terytorialnej na całym obszarze okręgu i w dużym stopniu przywiązana do głównych obiektów i ważnych rejonów (rubieży). Na tę warstwę nakłada się druga i trzecia, organizowane i prowadzone w sposób manewrowy, przez wojska operacyjne. Druga warstwa obrony realizowana jest przez ogólnowojskowe związki tak-

tyczne, natomiast trzecia - przez zgrupowania aeromobilne, skupiające swój wysiłek przede wszystkim na głównych kierunkach uderzeń przeciwnika.

Należy jednak podkreślić, że aby można było manewrować, należy zapewnić sobie silną osłonę przed uderzeniami lotnictwa, systemów rozpoznawczo-uderzeniowych, a także środków radioelektronicznych.

Ogólnowojskowe związki taktyczne powinny organizować obronę na kierunkach przewidywanych głównych uderzeń lądowych przeciwnika. Niewielka ich liczba w strukturze okręgu wojskowego w porównaniu z możliwymi kierunkami uderzeń przeciwnika, będzie wymagało zorganizowanego i sprawnego manewru wojsk na kierunki rzeczywistych uderzeń. Wysiłek ogólnowojskowych związków taktycznych powinien być skupiony w takim miejscu i czasie, aby można było skutecznie przeciwstawić się głównym zgrupowaniom uderzeniowym przeciwnika obniżając zdecydowanie ich potencjał bojowy, co powinno umożliwić w miarę szybkie powstrzymanie i załamanie natarcia, a następnie odzyskanie utraconego obszaru.

Przyjmując, że w strefie obrony okręgu wojskowego potencjalny przeciwnik może wykonać uderzenie lądowe na 1-2 kierunkach, to będzie miał w pierwszym rzucie około 4-6 związków taktycznych. Tym siłom należy przeciwstawić co najmniej dwa związki taktyczne w pierwszym rzucie operacyjnym oraz 1-2 związki taktyczne w drugim rzucie. Ponadto może zaistnieć potrzeba wydzielenia jednego związku taktycznego do składu jednostek pierwszej kolejności użycia w celu działania w strefie osłony (w wypadku jej organizowania). W tej sytuacji może zabraknąć sił do drugiego rzutu lub (odvodu) operacyjnego. Z tego też względu na jednym z kierunków uderzenia przeciwnika, uważanym za pomocniczy, można wykorzystać w pierwszym rzucie operacyjnym brygadę obrony terytorialnej.

Powyższe założenia struktury obrony strefy odpowiedzialności wskazują na potrzebę prowadzenia wysoce manewrowych działań w wymiarze powietrzno-lądowym. Oznacza to z jednej strony manewrowy sposób wykorzystania ogólnowojskowych związków taktycznych, z drugiej zaś, działania w wymiarze powietrznym.

Jak już wcześniej zaznaczono komponentem wysoce manewrowych sił w wymiarze powietrznym, będą zgrupowania aeromobilne, których działanie rekompensowałyby brak dostatecznej liczby ogólnowojskowych związków taktycznych. Istotne jest jednak to, że działania zgrupowań aeromobilnych nie powinny ograniczać się tylko do uzupełniania niedoboru ogólnowojskowych związków taktycznych. Powinny one w niektórych sytuacjach prowadzić działania uprzedzające.

Ich celem powinno być zadanie przeciwnikowi maksymalnych strat, uniemożliwienie zrealizowania jego zamiarów oraz zakłócenie synchronizacji jego działań na różnych kierunkach.

Podobnie jak siły obrony terytorialnej przywiązane do terenu, uzupełniając działania wojsk operacyjnych, tak zgrupowania aeromobilne będąc wysoko manewrowym elementem wojsk, powinny realizować potrzeby pola walki w wymiarze powietrznym. Tym samym nadając walce charakter powietrzno-lądowy.

Aktualnie do działań aeromobilnych, posiadamy przygotowane wojska desantowoszturmowe i powietrznoszturmowe oraz dwa pułki śmigłowców bojowych w okręgach wojskowych z tym jednak, że 6 BDSz nie posiada śmigłowców, 25 DKPow posiada niezbyt liczne śmigłowce transportowe, natomiast 49 pśb w - WOW i 56 pśb - w POW - mając w pułkach śmigłowce szturmowe. Pozostałe okręgi wojskowe takich pułków nie posiadają. Stosunkowo mała liczba śmigłowców i dodatkowe ich rozproszenie skłania do wniosku, aby skupić ich działania, w okresie kryzysu i wojny, tworząc na ich bazie zgrupowania aeromobilne.

W tych zgrupowaniach oprócz wojsk desantowoszturmowych (powietrznoszturmowych) powinny być śmigłowce zdolne do wykonania zadania nie tylko o charakterze ogniowym, ale i transportowym oraz specjalnym.

Przy tym założeniu zachodzi potrzeba rozbudowy istniejącego lotnictwa wojsk lądowych, tak aby w jego składzie obok śmigłowców szturmowych, znalazły się pozostałe rodzaje śmigłowców. Skupione byłyby wówczas w dwóch brygadach śmigłowców, z których jedna w okresie kryzysu byłaby przydzielona do okręgu wojskowego, druga zaś pozostawałaby w dyspozycji Naczelnego Wodza. Podobnemu rozdysonowaniu podlegałyby wojska 25 DKPow, bądź 6 BDSz. Dzięki temu będzie istniała możliwość tworzenia zgrupowań aeromobilnych zarówno na szczeblu strategicznym jak i operacyjnym.

Rozwiązaniem powyższego problemu na szczeblu operacyjnym może być następująca propozycja.

Dowódcy okręgu wojskowego w zależności od charakteru zagrożeń przydziela się określone ilości i rodzaje sił i środków zdolnych do prowadzenia działań w wymiarze powietrzno-lądowym. Z tych sił mogą zostać utworzone zgrupowania aeromobilne o różnym składzie i konfiguracji. W każdym jednak przypadku okręg wojskowy musi dysponować całością lub częścią sił brygady śmigłowców.

Natomiast w sytuacji, gdy okręg nie otrzyma wojsk specjalistycznych (powietrznoszturmowych bądź desantowoszturmowych), w skład zgrupowania aeromobilnego powinny wchodzić wojska zmechanizowane/zmotoryzowane.

Istnieje również możliwość tworzenia zgrupowania aeromobilnego jedynie na bazie brygady śmigłowców. Wykorzystując jedynie śmigłowce szturmowe i specjalne (wielozadaniowe).

W każdym z przedstawionych wariantów w skład zgrupowania aeromobilnego dodatkowo mogą wchodzić pododdziały rodzajów

wojsk, jak np.: pluton - bateria przeciwpancerna, drużyna - pluton saperów.

Powyższe rozwiązania wynikają z obecnych możliwości. Natomiast w przyszłości przy większej ilości śmigłowców w strukturach sił zbrojnych, a tym samym i w okręgu wojskowym, zgrupowanie aeromobilne będzie można tworzyć wykorzystując etatowy samodzielny batalion desantowoszturmowy.

Z przedstawionych wywodów wynika, że każdorazowo tworząc zgrupowanie aeromobilne, oprócz ilości i rodzaju otrzymanych sił, należy uwzględniać przede wszystkim charakter (obiektu przeciwnika) wykonywanego zadania i możliwości bojowe poszczególnych komponentów zgrupowania aeromobilnego. Faktycznie dopiero suma tych czterech wymienionych czynników decydować będzie o składzie i wielkości zgrupowania aeromobilnego. Możliwości niszczenia celów opancerzonych i pancernych przez poszczególne komponenty zgrupowań aeromobilnych przedstawiają prezentowane materiały. W każdej sytuacji bojowej elementami łączącymi poszczególne siły i środki takiego zgrupowania aeromobilnego, będą cele i zadania bojowe.

Ponieważ jednostki tworzące zgrupowania aeromobilne są o wysokim stopniu ukończenia, to czas osiągnięcia gotowości bojowej oraz ich zdolność do szybkiego wykonania określonego zadania w dowolnym rejonie i czasie, pozwala na określenie ich mianem „pogotowia bojowego” („pogotowia interwencyjnego”). W zależności od sposobu wykorzystania na polu walki, zgrupowania aeromobilne podlegałyby alternacji - spełniając rolę - raz tarczy, a raz miecza.

Z tej też racji wchodziłyby one w skład jednostek tworzących rzut osłony. W wypadku konfliktu zbrojnego zgrupowania aeromobilne wraz z innymi jednostkami pierwszej kolejności użycia wzmacniają siły osłony i obrony granicy. Z wcześniej wyznaczonych rejonów operacyj-

nego wyczekiwania przechodzą do działań na kierunki uderzeń głównych zgrupowań przeciwnika.

W tym okresie, szczególnie zgrupowania aeromobilne narażone będą na uderzenia raketowo-powietrzne, radioelektroniczne, działania sił specjalnych i desantów przeciwnika. Z tego też względu istotne jest zachowanie zdolności bojowej przez poszczególne części składowe zgrupowań aeromobilnych. Jest więc to wstępny warunek podjęcia działań przeciw lądowej agresji przeciwnika.

Zgrupowania aeromobilne w strefie osłony będą działać we współdziałaniu z wydzielonymi siłami wojsk operacyjnych, straży granicznej i wojskami obrony terytorialnej.

Walkę prowadzić będą w oparciu o wcześniej rozpoznane i przygotowane rubieże pośrednie, zapewniające wycofywanie się wojsk operacyjnych na kolejne rubieże obronne. Ogólny schemat walki polegać powinien na zajęciu określonej rubieży, wykorzystując maksymalnie teren, nawiązaniu kontaktu bojowego z przeciwnikiem, zadaniu mu strat połączonymi działaniami z powietrza (śmigłowce szturmowe) i ziemi (pododdziały szturmowe), a następnie odejściu na kolejną rubież. Ponadto mogą być wykonywane zasadzki i napady, w tym uderzenia z powietrza, na podchodzące kolumny przeciwnika, a ponadto wzniesienie pożarów oraz niszczyć węzły dróg i mostów. Istotą tych działań będzie nękanie wojsk przeciwnika, aby stworzyć dogodne warunki wojskom zmechanizowanym i pancernym do zajęcia kolejnych rubieży obronnych. Mogą również wspierać ogniem działania tych wojsk na poszczególnych rubieżach, przeciwdziałać okrążeniu lub obejściu przez przeciwnika. Ze względu na charakter wykonywanych zadań, zgrupowanie aeromobilne powinno być w sile od batalionu desantowoszturmowego do pułku kawalerii powietrznej.

Zgrupowania aeromobilne nie powinny pozostawać w ugrupowaniu przeciwnika w celu prowadzenia tam działań nieregularnych.

Po pierwsze - zgrupowanie aeromobilne jest i ma rację bytu wówczas, jeśli w jego składzie są również śmigłowce. Po wtóre - ma ono działać w sposób manewrowy, a po trzecie - działania tego typu mogą z powodzeniem prowadzić siły obrony terytorialnej i inne.

Walka o utrzymanie przedniego skraju obrony jest bardzo istotnym fragmentem działania w strefie odpowiedzialności. W tej fazie działania zgrupowania aeromobilne mogą okazać się jedynym skutecznym środkiem do zamknięcia drogi przeciwnikowi, który wykonuje uderzenie w luki i na skrzydła naszych wojsk. W tym wypadku zgrupowanie aeromobilne uderzeniem wszystkich środków ogniowych rzutu lądowego i śmigłowców bojowych w powiązaniu z polem zapór minowych ustawianych sposobem manewrowym powstrzymuje bądź opóźnia natarcie przeciwnika do czasu podejścia oddziałów wojsk zmechanizowanych i pancernych, umożliwiając im zajęcie dogodnych rubieży obronnych.

Należy zdecydowanie i szybko przeciwdziałać wszelkim próbom przeniesienia wysiłku przez przeciwnika na inny kierunek lub zdynamizowania jego natarcia, szczególnie tam gdzie jest możliwość połączenia się z wcześniej wysadzonym desantem. W wypadku lądowania desantu przeciwnika zgrupowanie aeromobilne po jego zlokalizowaniu, uniemożliwia mu osiągnięcie gotowości do działania oraz rozprzestrzenianie się. W tym okresie, zgrupowania aeromobilne będą musiały z jednej strony podjąć walkę z desantem, z drugiej zaś z przeciwnikiem powietrznym.

Walkę z desantem przeciwnika w następnej kolejności sukcesywnie powinny przejmować wojska rzutu lądowego, np. odwód przeciwdesantowy.

Zgrupowania aeromobilne podczas walki w **taktycznej strefie obrony** mogą wzmacniać działanie wojsk zmechanizowanych i pancernych dążąc do zatrzymania przeciwnika włamującego się w obronę.

W tym wypadku działanie zgrupowania aeromobilnego nosi znamiona wysoce manewrowego odwołu o charakterze interwencyjnym, zapewniającym trwałość taktycznej strefy obrony. Aby nie dopuścić do ewentualnego oskrzydlenia i wyjścia na tyły, a w konsekwencji okrążenia naszych wojsk, zgrupowanie aeromobilne z rubieży lądowej i powietrznej jest w stanie współdziałać z ogólnowojskowymi związkami taktycznymi powstrzymać kilkakrotnie silniejszego przeciwnika.

Podczas wykonywania **zwrotu zaczepnego** - (przeciwuderzenia), zgrupowania aeromobilne mogą osłaniać podchodzące związki taktyczne przed uderzeniami z powietrza. Ogniem śmigłowców niszczyć środki ogniowe przeciwnika, a tym samym stwarzać dogodne warunki wejścia zgrupowania przeciwuderzeniowego do bitwy.

W tym czasie możliwe są również uderzenia ześrodkowane lub rajdy w ugrupowanie przeciwnika na kierunku przeciwuderzających wojsk. Rajdy w ugrupowanie przeciwnika są prowadzone przede wszystkim w celu dezorganizacji funkcjonowania systemu dowodzenia i logistyki przeciwnika, niszczenia podchodzących kolumn oraz WRiA na stanowiskach ogniowych.

Prowadzone rajdy utrudniają bądź uniemożliwiają przeciwnikowi wykonywanie wszelkich ruchów i manewrów w głębi, niszczą jego najważniejsze cele, a ponadto przerywają dowodzenie i kierowanie wojskami w najbardziej istotnych, a zarazem krytycznych momentach walki.

Działania tego typu powinny być planowane kompleksowo, skoordynowane z uderzeniami ogniowymi lotnictwa, wojsk raketowych i artylerii, działaniem wojsk w styczności oraz własnych sił przeciwlotniczych. Potrzeba więc wykonywania wspólnych zadań w strefie odpowiedzialności wskazuje na szczególnie duże znaczenie organizacji współdziałania.

Podczas **organizowania współdziałania** istnieje potrzeba doboru środków łączności, stref bezpieczeństwa podczas przelotu zgrupowań aeromobilnych przez wyznaczony korytarz przelotu. Z tego też względu, istotne są sposoby wzajemnego rozpoznawania się (w tym znaki i sygnały rozpoznawcze), ostrzegania oraz wymiana informacji o sytuacji pola walki.

Oczywiste jest przecież stwierdzenie, że pomyślne wykonanie zadań obronnych przez wszystkie siły okręgu wojskowego będą się wzajemnie warunkować.

*

Na zakończenie należy stwierdzić, że działanie zgrupowań aeromobilnych nie może być panaceum na wszelkiego rodzaju braki sił na polu walki. Zasadą działania zgrupowań aeromobilnych powinno być unikanie długotrwałej i otwartej walki z przeważającymi siłami przeciwnika oraz walka na szczególnie zagrożonych kierunkach. W takiej sytuacji bojowej i do takich zadań, których nie mogą wykonać w danym czasie inne wojska. Wynika to nie tylko z małej liczby wojsk tworzących zgrupowania aeromobilne, ale przede wszystkim z tego, że będzie można je wykorzystywać jedynie dwu, trzykrotnie w ciągu doby.

W obronie strefy odpowiedzialności okręgu wojskowego w każdej sytuacji należy dążyć do przechwycenia i utrzymania inicjatywy. Można ją uzyskać tylko poprzez aktywność ofensywną. Temu też celowi będą służyć działania zgrupowań aeromobilnych i ogólnowojskowych związków taktycznych.

6. DZIAŁANIA NA TYŁACH PRZECIWNIKA

Wprowadzenie do wyposażenia wojsk nowych środków walki zwiększa liczbę ważnych obiektów (celów) w głębi ugrupowania przeciwnika. Konieczność ich zniszczenia wymaga oddziaływania na całą jego głębokość ugrupowania bojowego (operacyjnego). Ze względu na rozmieszczenie i ruchliwość tych celów - ich zwalczanie przez lotnictwo i wojska raketowe (artylerię) może być znacznie utrudnione lub niemożliwe. Zachodzi więc konieczność przeniesienia działań bojowych w ugrupowanie i na tyły przeciwnika. Z doświadczeń historycznych wynika, że zwalczanie tak wielu różnorodnych obiektów nie może być realizowane wyłącznie przez ich zniszczenie (ogniem, uderzeniem). Konieczna jest tu cała gama różnorodnych sposobów działania mających na celu ponadto eliminowanie, neutralizowanie, przechwytywanie i rozbijanie.

Historia wykazała również, że przy śmiałym i zdecydowanym działaniu nawet nieduży, ale dobrze przygotowany oddział (pododdział) może rozbić silniejszego przeciwnika. Twierdzenie to ma w pełni zastosowanie w przypadku działań na tyłach przeciwnika.

Należy tu jednak zaznaczyć iż wysłanie sił (elementów ugrupowania bojowego i operacyjnego) na tyły przeciwnika ma sens tylko wówczas, gdy istnieje możliwość wykorzystania skutków ich użycia przez siły główne oraz zapewnia im się połączenie z wojskami własnymi po wykonaniu zadania.

Prowadzeniu działań na tyłach przeciwnika sprzyjać będą współczesne działania bojowe, charakteryzujące się prowadzeniem operacji na samodzielnych kierunkach (w wybranych rejonach) bez zachowania ciągłości frontu. Działania w głębi cechować będzie wysoka dynamika, gwałtowne i często nieprzewidziane zmiany w sytuacji oraz uporczywa walka o utrzymanie inicjatywy taktycznej (operacyjnej).

Rozdział ten przedstawia genezę działań na tyłach przeciwnika oraz potrzeby i cele tych działań na obszarze kraju. Na tej podstawie przeprowadzona została analiza, która pozwoliła na sformułowanie sił i środków przeznaczonych do działań w głębi ugrupowania przeciwnika. Także zawarto w tej części prezentację sposobów działań na tyłach przeciwnika.

Powyższe opracowanie, co warto podkreślić, nie wyczerpuje całości problematyki, działań na tyłach przeciwnika. Jest ono natomiast uogólnioną syntezą dotychczasowych badań i dociekań teoretycznych, z tego też względu powinno stanowić materiał do samodzielnego studiowania tej problematyki.

6.1. Geneza działań na tyłach przeciwnika

Większość prognoz dotyczących obrazu przyszłego pola walki wskazuje na wzrost znaczenia różnorodnych działań na tyłach przeciwnika.⁴⁶ W pełni ukształtowana i szeroko rozwinięta praktyka działań na tyłach przeciwnika miała już w wieku XIII w mongolskiej (tatarskiej) sztuce wojennej. Pierwsze przykłady rajdów na tyły przeciwnika spotkać można jeszcze wcześniej, bo już w starożytności. Przykładem takim może być działanie oddziału jazdy perskiej podczas bitwy pod Platejami w 479 r. p.n.e. W bitwie tej wódz perski Mardoniusz wysłał na tyły przeciwnika oddział jazdy, który zasypał i zanieczyścił źródło wody pitnej, rozbił konwój z zaopatrzeniem idący do armii, przeciął połączenie z Platejami. W wyniku tego cel działań na tyłach przeciwnika został osiągnięty - Grecy zdecydowali się wycofać z zajmowanych pozycji.

⁴⁶ Działania na tyłach przeciwnika rozumie się również, jako działania zagonowe.

Praktyka działań zagonowych była już powszechna w mongolskiej (tatarskiej) sztuce wojennej. Zgrupowania tatarskie (czambuły) po wtargnięciu w głąb terytorium przeciwnika, zakładały tzw. kosz, stanowiący bazę działania sił głównych danego zgrupowania. Z kosza wysyłane były w różnych kierunkach mniejsze podjazdy, zagony, mające na celu złupienie podbitego kraju, pochwycenie jeńców, zagarnięcie miejscowych dóbr, rozpoznanie i wiązanie walką wojsk przeciwnika. Zwykle około 60% wojsk działało w podjazdach, 30% w zgrupowaniu centralnym i 10% w straży tylnej. Ugrupowanie tworzone w ten sposób, aby na dowolnym kierunku można było w razie potrzeby szybko skoncentrować co najmniej połowę sił. Działania zagonowe prowadzone były w szybkim tempie wynoszącym przeciętnie 60 - 70, a niekiedy 90 km na dobę. Lekka jazda tatarska mogła forsownym marszem przebyć w ciągu dnia nawet 150 km.⁴⁷

W latach późniejszych głośnymi w całej Europie zagończykami byli lisowczycy, w połowie zaś XVII w. z wielu śmiałych i błyskawicznych rajdów na tyły przeciwnika zasłynął Stefan Czarniecki. Wybitnymi specjalistami od działań zagonowych byli także Jan Sobieski, Stefan Żółkiewski, Krzysztof Radziwiłł. Ten ostatni podczas kampanii moskiewskiej (1579-1582) wyruszył 5 sierpnia 1581 r. na czele 3000 oddziału jazdy. Wykonał rajd o długości 1000 km. oddalając się od sił głównych na odległość 100-250 km, wyszedł nad Wołgę w rejonie Rżewa. Odnosząc szereg zwycięstw nad mniejszymi oddziałami przeciwnika, siejąc postrach na jego terytorium

Pierwszym, którym dokonał teoretycznego uogólnienia wniosków z praktycznych doświadczeń wynikających z manewrowych działań na tyłach przeciwnika był Denis Dawydow. Opublikował on swoje rozważania w wydanej w 1836 roku pracy pt. *O wojnie partyzanckiej*.

⁴⁷ S. Koziej, *Rajdy bojowe*, MON, Warszawa 1987, s. 27.

Rozważania na temat manewrowych działań na skrzydłach i tyłach przeciwnika spotykamy także u dwóch czołowych teoretyków wojskowych tego okresu, tj. C. Clausewitza i H. Jominiego.

W okresie I wojny światowej zachwiana została proporcja między możliwościami ogniowymi i manewrowymi co doprowadziło do wojny pozycyjnej, w której starcia przybrały postać pojedynków ogniowych, nie pozwalając na wykorzystanie skutków ognia żadnej ze stron. W takich warunkach nie mogło być mowy o pomyślnym prowadzeniu działań na tyłach przeciwnika.

Podjęmowano jednak próby wyzwolenia ruchu wojsk przez ich działania na tyłach przeciwnika. Powodzenie pierwszych spadochroniarzy (zrzut na tyły wojsk niemieckich oficera i dwóch szeregowców francuskich latem 1918 r.) przyczyniło się do powstania śmiałego projektu, który jednak nie został zrealizowany. Amerykański generał W. Mitchell, dowodzący siłami powietrznymi we Francji, zaplanował wysadzenie z użyciem spadochronów całej dywizji piechoty za liniami wojsk niemieckich w 1919 roku. Do wykonania tego zadania trzeba było około dwóch tysięcy samolotów.

Zupełnie inna sytuacja zaistniała w czasie wojny domowej w Rosji oraz w późniejszym okresie wojny polsko-rosyjskiej w 1920 roku. Dywizja kawalerii pod dowództwem Romera wykonała w dniach 25-27 kwietnia 1920 r. rajd na Koziatyń. Przecięła linię kolejową Żytomierz - Berdyczów, opanowała węzeł kolejowy w Koziatyniu i zdobyła znaczną ilość uzbrojenia i zapasów wojskowych.

Omawiany okres charakteryzował się małym nasyceniem przestrzeni wojskami, co w połączeniu z ich stosunkowo słabym uzbrojeniem, było czynnikami obiektywnie wykluczającymi możliwość powstania frontów ciągłych. Odrodził się więc ruch, ponownie wzrosła rola rajdów kawaleryjskich na tyły przeciwnika.

W Polsce regulamin z 1921 roku sankcjonował zagony jako jeden ze sposobów wykonywania zadań na tyłach przeciwnika przez samodzielne, działające w oderwaniu od sił głównych, oddziały (partie), przede wszystkim kawalerii. Do zadań wykonywanych w toku tego typu działań regulamin zaliczał w szczególności:

- znoszenie (rozbijanie) odosobnionych oddziałów przeciwnika;
- napady na punkty etapowe, stanowiska dowodzenia, składnice meldunkowe, składy, magazyny amunicyjne;
- napady na transporty, tabory, pociągi kolejowe, przechwytywanie gońców i sztafet;
- niszczenie lub uszkodzanie linii kolejowych, telegraficznych i telefonicznych, różnorodnych budowli, urządzeń kolejowych i drogowych.

W okresie międzywojennym w Wyższej Szkole Wojennej do najważniejszych celów w działaniach zagonowych zaliczano:

1) **w działaniach zaczepnych** - uchwycenie i utrzymanie ważnych obiektów, niszczenie urządzeń techniczno-komunikacyjnych oraz wiązania większych odwodów przeciwnika;

2) **w działaniach obronnych** - oddziaływanie na wydłużone linie komunikacyjne przeciwnika.

Na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych w Związku Radzieckim opracowano koncepcję tzw. teorii głębokiej walki i operacji. Znalazło to odbicie w instrukcji bojowego użycia czołgów z 1928 r. oraz regulaminie polowym z 1929 r. Zgodnie z zasadami teorii głębokiej walki (boju) zalecano m.in. wykorzystywanie czołgów w formie tzw. grup dalekiego działania (DD). Stanowiły one samodzielny element ugrupowania, idący w przodzie, przed siłami głównymi. Grupy takie, po przerwaniu się na tyły sił głównych przeciwnika, obezwładniały lub niszczyły jego artylerię, bliższe odwody, stanowiska dowodzenia, węzły łączności i inne ważne obiekty. Jednakże w drugiej połowie lat trzy-

dziestych zaczęto stopniowo wycofywać się z założeń głębokiej operacji i walki.

Po pierwszej wojnie światowej powstały koncepcje wojny błyskawicznej, w której szczególną rolę miały odgrywać wojska wyróżniające się dużą manewrowością. Wynikało stąd więc duże zainteresowanie desantami powietrznymi. Już od 1930 roku w manewrach i ćwiczeniach brali udział skoczkowie spadochronowi. W sierpniu tego roku podczas ćwiczeń wojsk Moskiewskiego Okręgu Wojskowego zrzucono po raz pierwszy desant w sile 12 żołnierzy. W 1932 roku przystąpiono do organizacji BPD w składzie czterech bpd, każdy po 700 żołnierzy. W 1935 r. podczas ćwiczeń na Ukrainie niejako oficjalnie zademonstrowano nowy rodzaj wojsk. W obecności licznych obserwatorów, zrzucono 1200 - osobowy desant.⁴⁸

Pierwsze praktyczne doświadczenia w realizacji koncepcji manewrowych działań bojowych w głębi ugrupowania przeciwnika uzyskały wojska niemieckie w wojnie przeciwko Polsce we wrześniu 1939 r. Główną cechą niemieckich działań zaczepnych było gwałtowne wtargnięcie na tyły wojsk polskich i wytrącenie im przez to możliwości stawiania zorganizowanego oporu.

Również w Armii Radzieckiej, szczególnie w latach 1943-45 były stosowane na szeroką skalę rajdy w głąb nieprzyjacielskiego ugrupowania. Dużą rolę odgrywały wówczas rajdy operacyjnych oddziałów wydzielonych, zwłaszcza organizowanych przez armie pancerne działające jako grupy szybkie. Na przykład grupa szybka 50 A, działająca przez okres 3 dni na kierunku Kaługa, wdarła się na tyły przeciwnika na głębokość około 100 km, zapewniając przez to szybsze wyzwolenie Kaługi. Przykładem śmiałego rajdu może być działanie 24 KPanc Frontu Południowo - Zachodniego w grudniu 1942 r. W 250 km rajdzie

⁴⁸ Z. Ścibiorek, *Geneza i rozwój powietrznołądowych działań bojowych (część I)*, w: *Myśl Wojskowa* nr 2/1993.

korpus kolejno rozbił wiele garnizonów przeciwnika, obszedł jego węzły oporu i z zaskoczenia zdobył stację kolejową Tacinskaja, w której pobliżu znajdowało się ważne lotnisko wykorzystywane do zaopatrywania okrążonych wojsk feldmarszałka Paulusa. W ciągu 10 dni działań korpus zadał przeciwnikowi poważne straty w ludziach (11 tys. zabitych, ok. 500 wziętych do niewoli) i w sprzęcie (84 czołgi, 106 dział, 431 samolotów).⁴⁹ Tempo działań korpusów pancernych w głębi ugrupowania przeciwnika wynosiło średnio 35 - 40, a niekiedy nawet 60 i więcej km/dobę.

Inną natomiast koncepcję realizowali w praktyce Amerykanie i Brytyjczycy. Najczęściej prowadzili oni rajdy siłami wojsk specjalnych (komandosi, rangersi, oddziały rajdowe piechoty morskiej). W zasadzie alianci zachodni ograniczali się do prowadzenia rajdów dywersyjno - rozpoznawczych i realizacji zadań na tyłach przeciwnika przez wojska specjalnie do tego celu formowane i szkolone. Rajdy pancerne najczęściej stosowali Amerykanie, siłami dywizji pancernych. W szczególnie sposób wyróżniały się dywizje pancerne z 3A generała Pattona. Zapewniały one szybkie tempo działania całości sił swej armii, np. w kampanii francuskiej - ponad 65 km/dobę.

Podczas II wojny światowej po raz pierwszy na szeroką skalę zostały zastosowane desanty powietrzne jako zasadniczy sposób wykonania zadań bojowych na tyłach przeciwnika. Do najbardziej charakterystycznych przykładów należy zaliczyć: działanie wojsk niemieckich podczas agresji na Holandię i Belgię (1940 -maj- Eben-Emael), opанowanie Krety (1941 r.); desant wojsk radzieckich w rejonie Wiazmy i Juchnowa (1942 r.), walka o Dniepr w rejonie Czerkas (1943 r.), operacja przeciwko Armii Kwantuńskiej (sierpień 1945 r.); desant alian-

⁴⁹ S. Koziej, *Rajdy bojowe*, op. cit., s. 60.

tów w operacji „Market Garden” (1944 r.) oraz desant wojsk francuskich w północnej Holandii (1945 r.).

Celowość i skuteczność desantów powietrznych zostały zweryfikowane w wojnach i konfliktach lokalnych, zwłaszcza w Wietnamie i na Bliskim Wschodzie.

Przełomem w stosowaniu desantów było pojawienie się na początku lat pięćdziesiątych śmigłowców na polu walki w Korei. Nowe środki do przerzutu drogą powietrzną potwierdziły swoją użyteczność podczas walk w Korei i Algierii, a w Wietnamie stały się wprost niezbędne. W okresach dużego nasilenia walki, amerykańskie śmigłowce dziennie przewoziły około 3000 ton ładunku i 24000 żołnierzy.

Nowe doświadczenia w zakresie stosowania śmigłowców przyniósł konflikt na Bliskim Wschodzie (w latach 1967 - 1973). Działania desantowe przesądziły o sukcesie wojsk egipskich w październiku 1973 r. podczas forsowania Kanału Sueskiego i przełamania umocnień linii Bar Lewa. Działania te trwały trzy dni. Wzięło w nich udział ponad 3000 spadochroniarzy i komandosów przerzucanych śmigłowcami i samolotami transportowymi. Przerzut grup dywersyjno - rozpoznawczych w ugrupowanie wojsk izraelskich nastąpił przed rozpoczęciem działań wojennych. Egipcjanie wysadzili siły główne desantu powietrznego (około 2000 spadochroniarzy) w odległości 25 - 30 km na wschód od Kanału Sueskiego. Ich zadaniem było wiązanie w walce izraelskich odwodów, niszczenie środków łączności i stanowisk dowodzenia oraz prowadzenie rozpoznania w celu niedopuszczenia do wykonania kontrataków na forsujące kanał wojska egipskie. Drugi rzut desantu (około 1000 spadochroniarzy) wysadzono za pomocą śmigłowców na linii Bar Lewa w celu zniszczenia schronów bojowych. Ten rzut desantu składał się z grup szturmowych w sile pluton - kompania.⁵⁰

⁵⁰ J. Bębenek, *Kilka uwag o działaniach desantowoszturmowych*, w: *Myśl Wojskowa* nr 5/1991.

Strona izraelska przeprowadziła kilka udanych desantów śmigłowcowych w sile batalionu na froncie egipsko - izraelskim w 1967 r. Celem ich było zniszczenie artylerii na stanowiskach ogniowych, opanowanie lotniska oraz umocnień egipskich w Sharm el Sheik na Synaju (we współdziałaniu z desantem morskim), zniszczenie umocnień i artylerii na SO w rejonie wzgórz Golan, opóźnianie odwodów syryjskich oraz opanowanie egipskich szybów naftowych na Synaju w Raselsurd (w sile kompanii).

Z kolei przykład desantu izraelskiego w 1973 r. wykazał, że wtargnięcie na tyły przeciwnika nawet małych pododdziałów może znacznie ułatwić wprowadzenie tam większych sił i początkową groźbę taktyczną w stosunkowo krótkim czasie przeobrazić w zagrożenie operacyjne, a nawet strategiczne. Powyższą tezę potwierdza, np. przedarcie się wojsk izraelskich na zachodni brzeg Kanału Sueskiego (jezioro Gorzkie) na styku 2 i 3 armii egipskiej w październiku 1973 roku, które z desantu taktycznego przerodziło się w operację zagrażającą nawet dotarciem wojsk izraelskich do stolicy Egiptu, Kairu (wojska zostały zatrzymane na 101 km).

Również w czasie ostatniego konfliktu zbrojnego w rejonie Zatoki Perskiej w operacji „Pustynna Burza” bardzo silne zgrupowanie desantowe wylądowało bezpośrednio w mieście Kuwejt. Wspierany przez lotnictwo i marynarkę wojenną Stanów Zjednoczonych desant doprowadził do szybkiego wyzwolenia stolicy.

6.2. Potrzeby i cele działań na tyłach przeciwnika

Jak wykazują liczne analizy i doświadczenia bojowe, działania na tyłach przeciwnika są wysoce efektywne. Dotyczyć to będzie zarówno podczas prowadzenia operacji zaczepnych jak i obronnych. Działania w głębi ugrupowania przeciwnika stwarzają warunki do szerokiego manewru, sprzyjają postawieniu nieprzyjaciela w niekorzystnej sytuacji, co umożliwia rozbicie lub okrążenie jego sił.

Wraz z rozwojem środków walki, a co za tym idzie formami walki, zmieniało się ugrupowanie bojowe wojsk, a w nim rozmieszczenie środków rażenia. Do I wojny światowej prawie wszystkie środki rażenia miały charakter wyłącznie taktyczny. Radykalna zmiana sytuacji pod tym względem nastąpiła w okresie międzywojennym, kiedy to powstało i rozwinęło się lotnictwo bojowe. Od tej pory coraz więcej środków rażenia decydujących o przebiegu i wynikach bitwy czy operacji rozmieszczonych jest w głębi ugrupowania wojsk. Dlatego konieczność zwalczania różnorodnych celów i ważnych środków ogniowych w głębi ugrupowania ciągle wzrasta. Oczywiście do zwalczania tych celów w pierwszej kolejności używane będą własne środki rażenia. Nie zawsze jednak one wystarczą, nie zawsze będą w stanie sprostać wymaganiom ze względu na:

- nie wystarczającą liczbę posiadanych środków rażenia do wykonania wszystkich zadań;

- opłacalność (efektywność) uderzeń na cele pojedyncze, punktowe, na ogół znajdujące się na dużych odległościach, często zmieniających swoje położenie. Przykładowo do zniszczenia baterii haubic 155 mm (6 hb) potrzeba wystrzelić 1100 pocisków artyleryjskich, a więc na jedno działo przypada 180 pocisków (tj. 3 samochody amunicji artyleryjskiej);

- rozmieszczenie celów (w fortach, sztolniach, grotach, nieczynnych kopalniach), np. składów amunicji specjalnej.

Kolejnym powodem jest i to, że nie w każdej sytuacji własne środki rażenia mogą być efektywnie użyte, np. trudne warunki atmosferyczne mogą znacznie obniżyć efektywność użycia lotnictwa. Ponadto samo ogniowe zwalczanie rozmieszczonych w głębi ugrupowania przeciwnika jego środków rażenia nie zaspokoi wszystkich potrzeb (neutralizacja, przechwycenie, opanowanie), jakie rodzić może przyszłe pole walki. Nieodzowne będzie zatem uzupełnienie tego zwalczania, działaniami wojsk.

Niszczenie różnych obiektów i urządzeń oraz tworzenie wielu ognisk walk na tyłach przeciwnika wyczerpuje jego siły, osłabia zdolności stawiania zorganizowanego oporu w obronie i przyspiesza tempo działań własnych wojsk.

Obiektami zainteresowania i oddziaływania dla sił prowadzących działania na tyłach przeciwnika będą:

- stanowiska dowodzenia;
- węzły łączności;
- środki walki radioelektronicznej;
- stanowiska startowe rakiet;
- stanowiska startowe rakiet OPL;
- lotniska i lądowiska;
- systemy uderzeniowe;
- obiekty i siły zabezpieczenia logistycznego;
- węzły drogowe i kolejowe;
- odwody (drugie rzuty);
- szczególnie ważne rejonu (rubieże).

Będą to więc obiekty stałe jak i ruchome, szczególnie bronione (chronione) przez specjalnie do tego celu wyznaczone siły obrony i ochrony. Oznacza to, że rodzaj (charakter) prowadzonych działań będzie określał potrzeby wykonywanych zadań na tyłach przeciwnika.

Generalnie stwierdzić można iż, do zadań wykonywanych w obronie należy zaliczyć:

- dezorganizowanie manewru sił przeciwnika;
- osłabienie jego tempa natarcia;
- utrudnienie wprowadzenia do działań kolejnych sił (izolowanie odwodów);
- osłabienie możliwości ogniowych;
- kanalizowanie ruchu nacierających wojsk w zawczasu wybrane obszary i rejon;

- blokowanie (powstrzymywanie) sił głównych nacierającego;
- niszczenie środków rozpoznawczo-uderzeniowych, stanowisk dowodzenia, kierowania i naprowadzania oraz pododdziałów śmigłowców na lądowiskach;

- opanowanie lub zniszczenie ważnych obiektów systemu logistycznego;

- opanowanie i utrzymanie w pasie przesłaniania ważnych obiektów (rubieży), jak: przełęcze, przesmyki, węzły dróg, odcinki forsowania;

- uprzedzenie przeciwnika w opanowaniu ważnych rejonów lub rubieży oraz utrzymaniu ich do czasu zajęcia przez wojska własne;

- podczas zwrotu zaczepnego /kontratak, przeciwuderzenie.

Natomiast do zadań wykonywanych podczas działań zaczepnych zaliczyć należy:

- opanowanie i utrzymanie ważnych rubieży i obiektów do czasu podejścia wojsk własnych (węzłów dróg, przepraw i przyczółków na przeszkodach wodnych itp.);

- niszczenie lub obezwładnianie środków broni masowego rażenia i walki radioelektronicznej, baz, składów, stanowisk dowodzenia, lotnisk, węzłów kolejowych i drogowych, i innych ważnych obiektów;

- walkę z odwodami;

- paraliżowanie manewrującego przeciwnika i udaremnienie mu odejścia i zajęcia obrony na kolejnej rubieży;

- osłabienie możliwości ogniowych;

- dezorganizowanie pracy elementów systemu logistycznego.

Celem ogólnym działań na tyłach przeciwnika będzie ułatwienie wykonania zadań siłom głównym przez zdezorganizowanie i osłabienie potencjału bojowego przeciwnika w najważniejszych momentach operacji (działań bojowych).

Cel ten osiągany będzie przez:

- osłabienie potencjału ogniowego przeciwnika;

- spotęgowanie skutków własnych uderzeń ogniowych;
- zdezorganizowanie manewru sił i środków przeciwnika w wybranym etapie operacji (walki);
- stworzenie warunków ułatwiających manewr wojsk własnych w wymiarze lądowym i powietrznym;
- naruszenie nieprzyjacielskiego systemu dowodzenia i kierowania środkami walki;
- osłabienie potencjału walki radioelektronicznej przeciwnika.

6.3. Siły przeznaczone do działań na tyłach przeciwnika

Do prowadzenia działań na tyłach przeciwnika na szczeblu taktycznym i operacyjnym mogą być użyte:

- zgrupowania, które znalazły się tam w sposób niezamierzony;
- elementy ugrupowania operacyjnego i bojowego celowo wysłane na tyły przeciwnika lub pozostawione w jego ugrupowaniu w trakcie wycofywania się.⁵¹

Mogą to być siły o różnej wielkości, składzie i możliwościach bojowych. Według poglądów generałów B. Chochy i S. Kozieja do działań w głębi ugrupowania przeciwnika można wydzielić do 1/3 sił (wojsk). Będą to takie elementy ugrupowania, jak zgrupowania (oddziały) i grupy desantowosztumowe, desanty powietrzne, oddziały wydzielone, oddziały i grupy rajdowe, a także zawczasu przygotowane do walki w okrażeniu załogi i garnizony wybranych miejscowości, rejonów i obiektów umocnionych (w obronie).

⁵¹ S. Koziej, *Działania bojowe na tyłach przeciwnika w obronie manewrowej*, w: *Myśl Wojskowa* nr 9-10/1990.

6.3.1. Załogi i garnizony wybranych miejscowości przygotowane do walki w okrążeniu

Garnizony i załogi miejscowości (obiektów) przygotowuje się do obrony okrężnej przede wszystkim w ramach obrony stałej, ale mogą one brać udział także w obronie manewrowej. Jednak pozostawienie dłuższe tych sił w okrążeniu na pierwszym pasie obrony wydaje się niecelowe ze względu na ich wielkość (nie przekraczają w zasadzie sił batalionu), mogą one walczyć samodzielnie najwyżej 1 - 2 doby. Ponieważ są związane z daną miejscowością lub obiektem i mogą prowadzić tylko działania stacjonarne, zadania takich garnizonów i załóg będą ograniczone do:

- utrzymania danej miejscowości lub obiektu wraz ze znajdującymi się tam zasobami;
- blokowania szlaków komunikacyjnych;
- służenia jako rejon bazowy dla oddziałów i grup rajdowych lub zgrupowań, grup desantowoszturmowych.

6.3.2. Oddziały wydzielone

Oddział wydzielony to siły związku taktycznego (oddziału, pododdziału) odpowiednio przygotowane i zabezpieczone, wysłane przez związek operacyjny (taktyczny) do przodu do wykonania zadań bojowych w znacznym oddaleniu od rejonu (obszaru, kierunku) działania sił głównych.

W zależności od szczebla organizacyjnego rozróżniamy operacyjne i taktyczne oddziały wydzielone. Operacyjne oddziały wydzielone mogą być organizowane w sile brygady lub dywizji, a taktyczne oddziały wydzielone w sile samodzielnego batalionu lub pułku. Z ich składu mogą być wysyłane w przypadku operacyjnego oddziału wydzielonego:

rejon bazowy, oddział rajdowy, grupy rajdowe. Z taktycznego oddziału wydzielonego - grupa rajdowa. Oddział rajdowy w sile kompanii lub batalionu; grupa rajdowa w sile plutonu lub kompanii.

Oddziały wydzielone po przedostaniu się na tyły przeciwnika mogą:

- opanowywać ważne obiekty oraz rejon i bronić ich do czasu podejścia wojsk własnych;

- zwalczać określone obiekty (ruchome i stałe) oraz siły i środki przeciwnika w toku rajdu wykonywanego na jego tyłach;

- prowadzić walkę z odwodami przeciwnika podciąganymi z głębi lub przrzucanymi z innych kierunków.

Działania tego rodzaju mogą trwać dobę (w wypadku oddziałów taktycznych) lub kilka dni (w wypadku operacyjnych oddziałów wydzielonych). Z tego też względu w operacyjnych oddziałach wydzielonych zachodzi potrzeba organizowania specjalnego zgrupowania (oddziału) bazowego przeznaczonego do zapewnienia żywotności (odtworzenia zdolności bojowej) pozostałych, tzn. bojowych elementów (oddziałów i grup rajdowych). Składa się on z sił logistycznych, stanowiska dowodzenia, sił osłony oraz innych nie rozdzielonych w danej chwili do oddziałów (grup) rajdowych sił i środków, a także zgrupowania śmigłowców (jeśli operacyjny oddział wydzielony nimi dysponuje).

6.3.3. Zgrupowania i grupy desantowoszturmowe

Działania desantowoszturmowe są to działania składające się z odrębnych akcji desantowych i akcji szturmowych. Jest to suma wykonywanych w różnym miejscu lub czasie desantów powietrznych i uderzeń powietrznoszurmowych.

Zgrupowanie lub **grupa desantowoszturmowa** to doraźnie organizowany element ugrupowania operacyjnego (bojowego) składający się ze śmigłowców różnych typów oraz wojsk powietrznoszurmowych

(zmechanizowanych) wzmocnionych innymi siłami i środkami, przeznaczonych do wykonania zadania metodą szturm powietrznego.

W skali operacyjnej będą to etatowe oddziały i pododdziały powietrznoszurmowe lub doraźnie organizowane zgrupowania desantowoszurmowe w sile od kompanii do batalionu piechoty na śmigłowcach. W skali taktycznej mogą to być grupy desantowoszurmowe w sile od plutonu od kompanii piechoty - również na śmigłowcach.

W zależności od wymagań pola walki, form działań oraz możliwości bojowych zgrupowania (oddziały), grupy desantowo - szurmowe mogą wykonywać takie zadania, jak :

- poszukiwanie i niszczenie środków rakietowo - artyleryjskich i lotniczych przeznaczonych do przenoszenia broni masowego rażenia oraz urządzeń technicznych (np. punktów elaboracji, stacji naprowadzania);

- wykrywania i paraliżowania systemu dowodzenia, rozpoznania i kierowania przez zniszczenie SD, węzłów łączności, ośrodków teletransmisyjnych itp.;

- poszukiwanie i niszczenie pododdziałów śmigłowców na lądowiskach oraz sprzętu i urządzeń systemów rozpoznawczo - uderzeniowych;

- lokalizowanie i opanowanie składów broni (amunicji specjalnej) oraz niszczenie obiektów i urządzeń logistycznych;

- zdobywanie nowych rodzajów uzbrojenia i sprzętu bojowego oraz ważnych dokumentów bojowych przeciwnika;

- izolowanie i obezwładnianie odwodów specjalnych i desantów powietrznych przeciwnika;

- uprzedzenie przeciwnika w opanowaniu ważnych rejonów lub rubieży oraz utrzymanie ich do czasu podejścia wojsk własnych, takich jak - lotniska, przeprawy i mosty na przeszkodach wodnych, kanały,

wyspy, odcinki wybrzeża morskiego, rubieże dogodnie do obrony, otwarte skrzydła lub luki w ugrupowaniu wojsk własnych;

- walka ze zgrupowaniami wojsk przeciwnika, zwłaszcza ze zgrupowaniami powietrznozturmowymi (desantowoszturmowymi).

Rozmach powyższych zadań może być różny, przyjmując skalę (znaczenie) operacyjną bądź taktyczną.

Jak wcześniej nadmieniono wojska desantowoszturmowe stanowią struktury etatowo stałe (w pełni samodzielne) oraz doraźnie organizowane. Struktury organizacyjne samodzielnych wojsk desantowoszturmowych (oddział, pododdział) charakteryzują się w odróżnieniu od doraźnie organizowanych zgrupowań (grup) posiadaniem własnego lotnictwa wojsk lądowych (śmigłowców różnego typu).

6.3.4. Desanty powietrzne

Istota desantu powietrznego polega na przetransportowaniu na terytorium przeciwnika sił naziemnych za pomocą środków powietrznych. Rola tych ostatnich ogranicza się do przewiezienia sił i środków naziemnych w rejon desantowania i wysadzenia ich tam (wyrzucenia na spadochronach). Po wykonaniu tego zadania środki powietrzne wracają do rejonów bazowania w ugrupowanie wojsk własnych, a wojska desantowane prowadzą na tyłach przeciwnika już wyłącznie działania naziemne.

Desant powietrzny w odróżnieniu od działań desantowoszturmowych wykonywany jest zawsze w ugrupowaniu przeciwnika.

Desanty powietrzne będą realizowały następujące zadania:

- niszczenie ważnych obiektów (SD, elementów systemów rozpoznawczo - uderzeniowych);

- opanowanie i utrzymanie do czasu podejścia wojsk własnych przyczółków, przepraw i obiektów dogodnych do przepraw przez sze-

rokie przeszkody wodne, przełęczy górskich, ciaśnin i innych newralgicznych rejonów (np. węzłów dróg, ważnych rubieży);

- zabezpieczenie lądowania desantu morskiego i wspólne z nim działania w celu opanowania odcinka wybrzeża morskiego, baz morskich, portów itp.;

- opanowanie i utrzymanie lotnisk;

- izolowanie pola walki od dopływu kolejnych sił przeciwnika i dowozu środków materiałowych;

- zamknięcie, wspólnie z wojskami nacierającymi od frontu, pierścienia, okrążenia wokół zgrupowania przeciwnika ;

- osłona (obrona) samodzielnych kierunków i rejonów, luk i otwartych skrzydeł wojsk własnych.

Zadania te będą realizowały desanty operacyjne lub operacyjno - taktyczne w sile BDSz/BPD i z sił równorzędnych a także desanty taktyczne w sile pododdziałów powietrznoszturmowych (desantowoszturmowych), piechoty.

Taktyczny desant powietrzny często nazywa się po prostu desantem śmigłowcowymi. Taktyczne desanty powietrzne organizuje się i wysadza w zasadzie na szczeblu korpusu. W sytuacjach szczególnych, bezpośrednim organizatorem taktycznego desantu powietrznego może być niekiedy dywizja (brygada). Organizuje się je najczęściej z odpowiednio przygotowanych pododdziałów (kompanii, batalionu) piechoty.

Głębokość lądowania desantów powietrznych będzie różna, a więc różny będzie także czas prowadzenia przez nie działań. Najgłębiej w ugrupowaniu przeciwnika - do kilkudziesięciu kilometrów od rubieży styczności wojsk - mogą lądować desanty spadochronowe w sile brygady lub wzmocnionego batalionu powietrznodesantowego. Na mniejszą głębokość - w zasadzie w taktycznej strefie przeciwnika - będą lądowały desanty śmigłowcowe w składzie do wzmocnionego batalionu.

6.4. Działania nieregularne

Podstawowymi rodzajami walki, jakie mogą prowadzić dotychczas wymienione siły z wojskami przeciwnika w jego ugrupowaniu, są rajdy, obrona i natarcie.

Można przypuszczać, biorąc pod uwagę małą odporność na uderzenia ogniowe i możliwość odpierania uderzeń przez obiekty przeciwnika, że walkę z nimi będą mogły podjąć, wykorzystując czynnik zaskoczenia, nawet stosunkowo niewielkie siły działające w ugrupowaniu przeciwnika.

Tak więc, prowadzenie działań na tyłach przeciwnika przez zgrupowania (elementy ugrupowania) wojsk powinny wspomagać dobrze zorganizowane, trudne do wytropienia i zdolne do skrytego działania mniejsze grupy żołnierzy. Ich sposoby działania to przede wszystkim zaskakujące, krótki i gwałtowne starcia zbrojne, zasadzki, napady, najścia, akty dywersji i oddziaływanie psychologiczne. Stosowanie takiej taktyki przez niewielkie grupy (pododdziały) przyjmie formę **działań nieregularnych**. Można więc uznać, że działania nieregularne to jeden z rodzajów walki prowadzonej na obszarze zajęтым przez przeciwnika, właściwy dla małych, samodzielnych grup i pododdziałów, mających wytyczony ogólny cel działań i zmierzający (wszystkimi możliwymi sposobami) do osłabienia potencjału militarnego przeciwnika.⁵²

Podczas działań nieregularnych będą atakowane te obiekty, których niszczenie przez inne siły i środki jest trudne, nieopłacalne lub niecelowe.

Cele działań nieregularnych powinny być podporządkowane ogólnym celom działań wojsk. W niektórych jednak sytuacjach, cele te mogą być inne.

⁵² Z. Sabak, *Działania nieregularne*, w: *Myśl Wojskowa* nr 5/1993.

Można wyróżnić dwie podstawowe sytuacje taktyczno - operacyjne, w których będą prowadzone działania nieregularne:

- w trakcie regularnych operacji prowadzonych przez wojska operacyjne;

- podczas kontynuowania walki po utracie możliwości prowadzenia regularnych działań bojowych przez wojska operacyjne.

W każdej z tych sytuacji cele działań nieregularnych będą inne. O ile w pierwszej sytuacji celem działań nieregularnych - w zależności od etapu prowadzonej operacji może być udział w zakłóceniu ciągłości działań bojowych przeciwnika lub pomoc siłom głównym w wykonywaniu wybranych zadań. O tyle w drugiej sytuacji działania nieregularne z czasem mogą przekształcić się w **działania partyzanckie**. Dlatego też celem działań nieregularnych będzie:

- utrzymanie ciągłości walki zbrojnej z przeciwnikiem;
- stworzenie warunków do organizowania pierwszych grup oporu;
- organizowanie oddziałów partyzanckich i ich przejścia do walki zbrojnej.

Powyższe cele działań nieregularnych będą realizowane przez zadania, takie jak:

- udział w rozpoznaniu;
- walka z wybranymi elementami ugrupowania operacyjnego (bojowego) przeciwnika;
- zwalczanie elementów systemu zabezpieczenia działań;
- uniemożliwienie swobodnego wykorzystania przez przeciwnika właściwości obiektów terenowych;
- oddziaływanie psychologiczne.

Przejście do działań nieregularnych w ugrupowaniu przeciwnika może być wymuszone warunkami, może też odbywać się w sposób planowy i wówczas polega na pozostawieniu lub wysłaniu na tyły przeciwnika niewielkich grup lub pododdziałów regularnych.

W sposób planowy (zamierzony) do działań nieregularnych mogą przechodzić:

- pododdziały i grupy specjalne;
- grupy żołnierzy wojsk desantowoszturmowych;
- grupy i pododdziały rozpoznawcze;
- specjalnie przygotowane i wyposażone pododdziały wojsk zmechanizowanych.

Działania nieregularne mogą być także prowadzone przez zorganizowane zespoły ludzi (żołnierzy rezerwistów), pozostających w miejscu zamieszkania po zajęciu terenów przygranicznych przez przeciwnika. Należy się liczyć, iż w początkowym okresie działań wojennych, działania prowadzone przez te zespoły (grupy) nie będą skorygowane z planami wojsk regularnych. Ich działalność może sprowadzać jedynie do zdobywania broni na przeciwniku, poszukiwaniu kontaktu z wojskami operacyjnymi oraz przygotowywania się do prowadzenia akcji bojowych. Mimo trudności siły te należy brać pod uwagę podczas przygotowywania działań nieregularnych na tyłach przeciwnika.

Działania doraźnie organizowanych grup, jak i zawczasu przygotowanych pododdziałów powinny być wkomponowane w system nadrzędnej operacji. Działania te powinny łączyć cechy działań nieregularnych z cechami działań na tyłach przeciwnika.

6.5. Sposoby działania w ugrupowaniu przeciwnika

Siły (elementy ugrupowania) przeznaczone do działań w ugrupowaniu przeciwnika będą wykonywały zadania przy ciągłym zagrożeniu ze strony przeciwnika naziemnego i powietrznego. Umiejętność prowadzenia działań przez te siły w takich warunkach pola walki będzie decydować o efektywności zwalczania obiektów przeciwnika.

W każdym działaniu w ugrupowaniu przeciwnika można wyróżnić trzy etapy: **dotarcie na tyły przeciwnika, wykonanie zadania, połączenie się z siłami głównymi.**

Sposoby działania w każdym z tych etapów będą zależały przede wszystkim od jego celu oraz warunków operacyjno - taktycznych.

6.5.1. Dotarcie na tyły przeciwnika

W zależności od środków transportu siły przeznaczone do działania na tyłach przeciwnika będą ten etap realizowały drogą powietrzną jako - zgrupowania i grupy desantowoszturmowe oraz desanty powietrzne bądź też drogą lądową - jako oddziały wydzielone.

Oddział wydzielony można pozostawiać w ukryciu i po przejściu przeciwnika podobnie jak garnizony i załogi umocnionych miejscowości przystępuje do wykonywania zadań na jego tyłach. Ten sposób działania będzie charakterystyczny podczas prowadzenia operacji obronnej (obrony).

Natomiast podczas działań zaczepnych oddziały wydzielone mogą rozpoczynać działanie z marszu (po podejściu z głębi) i z bezpośredniej styczności z przeciwnikiem (z walki). Zależnie od sytuacji operacyjnej (taktycznej), przede wszystkim od warunków stworzonych przez siły główne na kierunku (rubieży) wejścia do działań. Zarówno operacyjny, jak i taktyczny oddział wydzielony może rozpoczynać rajd na tyły przeciwnika metodą:

- wtargnięcia w lukę;
- przebijania się.

Najbardziej korzystnym sposobem jest wejście w lukę, ponieważ sprzyja ono maskowaniu działań i uzyskaniu zaskoczenia. Powyższy sposób wejścia w ugrupowanie przeciwnika można stosować zarówno w natarciu jak i w obronie.

Celem pierwszej fazy rajdu jest szybkie przedostanie się na tyły przeciwnika oraz uniknięcie strat własnych. Oddział wydzielony powinien w miarę możliwości uchylać się od starć z większymi siłami przeciwnika, które mogłyby ograniczać tempo rajdu i powodować przedwczesne zużywanie sił.

Istotny wpływ na przedostanie się oddziału wydzielonego na tyły przeciwnika ma ukształtowanie i pokrycie terenu. Teren dogodny do prowadzenia działań z reguły będzie silnie broniony przez przeciwnika, dlatego oddziały wydzielone będą zmuszone niejednokrotnie przebywać odcinki nie sprzyjające szybkim działaniom.

Podczas przerzutu powietrznego sił na tyły przeciwnika potrzebna jest niezbędna ilość środków transportu. Podstawowym środkiem transportu powietrznego na szczeblach taktyczno - operacyjnych są śmigłowce transportowe. Ich udźwig nie pozwala na transportowanie czołgów, BWP i transporterów opancerzonych, dlatego też przerzuty wojsk w skali taktyczno - operacyjnej polegają przede wszystkim na desantowaniu pododdziałów (oddziałów) jako taktyczne desanty powietrzne oraz zgrupowań i grup desantowoszturmowych. Przykładowo do przerzutu wojsk w sile wzmocnionej kompanii potrzebne są 4 śmigłowce transportowe Mi - 6 lub 10 śmigłowców Mi - 8. Przerzut kompanii może odbywać się także w ugrupowaniu mieszanym na przykład z użyciem 3 śmigłowców Mi- 6 i 3 Mi- 8. Z kolei siły wzmocnionego batalionu piechoty mogą być przerzucane na 20 śmigłowcach Mi- 6 lub 40 śmigłowcach Mi- 8. Należy przyjąć zasadę, iż na każde 5 śmigłowców transportowych powinien przypadać przynajmniej 1 śmigłowiec osłony. Podczas przerzutu wojsk, w szczególności za pomocą śmigłowców trasa przelotu powinna być tak dobrana, aby prowadziła nad terenem lesistym, trudno dostępnym i słabo obsadzonym przez przeciwnika lub wykazującym małą aktywność bojową. Powinna być względnie prosta i przebiegać nad wyraźnymi obiektami orientacyjnymi. Pasy

przelotu (trasy) wybiera się na kierunkach najsłabszej obrony przeciwlotniczej przeciwnika i tam, gdzie warunki terenowe umożliwiają przelot na małych i bardzo małych wysokościach (15-30 m). Szerokość pasa przelotu śmigłowcami wynosi 2 - 4 km, nad własnym terytorium na wysokości - do 100 m, a nad terytorium przeciwnika „lotem koszącym” na wysokości do 50 m (ciężkie i szturmowe) oraz do 20 m nad ziemią śmigłowce transportowe (Mi-17, Mi-8). W pobliżu korytarza przelotu należy obezwładnić środki przeciwlotnicze. W wypadku przelotu śmigłowców na wysokości 30-50 m środki OPL średniego zasięgu należy razić w pasie do 50 km, a małego zasięgu do 15 km.

Do wykonania lotu śmigłowcami wyznacza się następujące punkty nawigacyjne: wyjściowy punkt (rubież) trasy (WPT) w odległości 6-10 km od rejonu wyjściowego, punkty kontrolne (PK) na trasie lotu co 10-15 km, punkty zmiany kierunku lotu (PZK) rubież (punkty) bojowego rozejścia (PBR) w odległości 5 - 8 km od rejonu lądowisk i końcowe punkty trasy (KPT) określające zwykle rubież szturm.

6.5.2. Wykonanie zadania

Zadania wykonywane na tyłach przeciwnika najogólniej można podzielić na trzy grupy:

- zwalczanie sił i środków przeciwnika;
- opanowywanie i obrona ważnych rejonów i obiektów;
- walka z odwodami przeciwnika.

Zwalczanie sił i środków przeciwnika. Podstawowym sposobem zwalczania sił i środków przeciwnika na jego tyłach będą **rajdy operacyjne i taktyczne** (w tym rajdy śmigłowcowe). Mogą je wykonywać w zasadzie tylko te elementy ugrupowania, które zostały celowo wysłane na tyły przeciwnika. Jedynie w wyjątkowych sytuacjach mogą je podejmować także wojska, które zostały okrążone. Najbardziej znaczące

będą jednak rajdy zgrupowań (grup) desantowosturmowych oraz rajdy lądowe operacyjnych i taktycznych oddziałów wydzielonych, w tym także wysłanych z ich składu oddziałów i grup rajdowych.

Wśród sił i środków zwalczanych w toku rajdów można wyróżnić obiekty stałe i manewrowe. O wiele bardziej skomplikowane jest zwalczanie tych drugich. Może się ono odbywać metodą zwalczania strefowego (zwalczanie obiektów w miarę ich pojawiania się na kierunku rajdu) albo selektywnego tropienia (zwalczanie aż do skutku jednego obiektu przez dany element rajdowy). Głównymi formami taktycznymi w takich działaniach będą napady i zasadzki oraz atak.

Atak i niszczenie celu w przypadku zgrupowania (grupy) desantowosturmowej jest poprzedzone 5 - 10 minutowym oddziaływaniem wojsk raketowych i artylerii oraz lotnictwa, które wykonują uderzenia ogniowe na obiekt ataku. Z kolei na 2-3 minuty przed atakiem ogień otwierają śmigłowce, podtrzymując obezwładnienie przeciwnika. Zgrupowanie (grupa) ląduje bezpośrednio na obiekt lub w jego pobliżu oraz rozpoczyna atak wydzielonymi siłami.

Część sił (odwód) trzeba utrzymywać w gotowości do wsparcia lub osłony wojsk prowadzących atak. Podczas walki śmigłowce bojowe przebywają w powietrzu niszcząc środki walki przeciwnika oraz prowadząc rozpoznanie.

Innym sposobem stosowanym wtedy, gdy obiekt znajduje się w terenie utrudniającym lądowanie śmigłowców będzie atak bez wysadzenia „rzutu lądowego”. W tym wypadku po dolicie do obiektu zgrupowanie (grupa) niszczy go ogniem śmigłowców i desantu strzelającego z ich burt, a potem wraca do ugrupowania wojsk własnych.

Jeszcze inny wariant działania polega na uderzeniu częścią zgrupowania (grupy) w celu zmuszenia przeciwnika do wycofania się z zajmowanego obiektu (rejonu) i przygotowaniu przy pomocy pozostałej części sił zasadzki na prawdopodobnych drogach (kierunkach) wycofania.

Zgrupowanie lądowe w zależności od specyfiki obiektu jego sił obrony i ochrony tworzy ze swego składu grupy specjalistyczne, np. niszczącą, ogniową, torującą, ubezpieczającą, itp.

Opanowanie rejonów i obiektów będzie z reguły zadaniem oddziałów wydzielonych i desantów powietrznych. Będą one zdobywały ciaśniny, przeprawy na przeszkodach wodnych i urządzenia hydrotechniczne, węzły dróg, lotniska, itp.

Ważne w tej walce jest zaskoczenie i szybkość działania, dlatego często desanty powietrzne będą współdziałały z oddziałami wydzielonymi.

Obrona utrzymanych obiektów oraz rejonów z zasady będzie miała charakter okrężny. Obronę należy organizować na podejściach do obiektu. Ze względu na wyjątkowo ograniczony czas na jej organizację szczególne znaczenie ma umiejętne wykorzystanie walorów obronnych terenu.

Walka z odwodami przeciwnika może być podejmowana w interesie sił głównych lub własnym. Można wyróżnić trzy zasadnicze sposoby walki z odwodami przeciwnika:

- obronny (najczęściej działania opóźniające);
- zaczepny (włącznie z bojem spotkaniowym);
- atak na odwody rozmieszczone w rejonie.

Rodzaj, charakter i rozmiary zastosowania omawianych sposobów działania oraz elementów bojowych zależą od zadania, siły i warunków działania wojsk. Zawsze jednak powinny być odpowiednio zaplanowane i skoordynowane z działaniem sił głównych.

6.5.3. Połączenie się z wojskami własnymi

Jest to końcowy etap działań na tyłach przeciwnika. W wypadku rajdów śmigłowcowych będzie to powrót w ugrupowanie wojsk własnych drogą powietrzną.

Natomiast zgrupowania takie, jak: oddziały wydzielone (rajdowe) desanty powietrzne, mogą:

- bronić się w zajmowanym rejonie do czasu podejścia wojsk własnych;
- wycofywać się w stronę sił głównych pod naporem przeciwnika;
- przebijać się do wojsk własnych.

Pierwszy sposób działania może być stosowany tylko podczas prowadzenia natarcia przez siły główne. Podczas tego sposobu łączenia się z wojskami własnymi, konieczne jest wcześniejsze ustalenie kierunku podejścia nacierających wojsk własnych oraz wyznaczenie na nich zasadniczych i zapasowych punktów spotkania, należy również określić rubież przerwania ognia (rubież bezpieczeństwa). Oprócz sygnałów i znaków rozpoznawczych trzeba też wyznaczyć przewodników, którzy będą przejmować na punktach spotkania podchodzące wojska.

Inne warunki połączenia się z siłami głównymi zaistnieją w razie konieczności przebijania się do wojsk własnych. Najważniejsze znaczenie w tym sposobie działania ma umiejętny wybór kierunku przebijania się. Kierunek ten powinien prowadzić przez najsłabsze miejsca w ugrupowaniu przeciwnika i przebiegać w terenie dogodnym do maskowania. Należy również dążyć do zaskoczenia przeciwnika, zwłaszcza do możliwie najdłuższego ukrywania kierunku przebijania się. Zasady bezpośredniego spotkania i łączenia się z wojskami własnymi będą podobne do omawianych przy poprzednim sposobie.

Najtrudniejsza sytuacja zaistnieje, gdy zgrupowanie lądowe wycofuje się z ugrupowania przeciwnika pod naporem jego atakujących sił. Z punktu widzenia sposobu działania metoda wycofywania się stanowi połączenie opóźniania odwodu i przebijania się. Zasady spotkania się i połączenia podobne będą do omawianych poprzednio wariantów.

We wszystkich wypadkach szczególnie ważne jest dokładnie zorganizowane współdziałanie obydwu zgrupowań.

Wojska kończące działania na tyłach przeciwnika przechodzą do odwodu i odtwarzają zdolność bojową.

*

Wizja działań na tyłach przeciwnika wskazuje, że w niedalekiej przyszłości zmienią one charakter pola walki z lądowego na powietrzno-lądowy.

Działania w ugrupowaniu przeciwnika obejmują dość trudny i złożony etap każdej operacji (walki). Wymagają rozwiązania wielu różnych i skomplikowanych zadań, w tym odpowiedniego skoordynowania uderzeń wojsk z oddziaływaniem ogniowym, obezwładnieniem radioelektronicznym i wieloma przedsięwzięciami o charakterze zabezpieczającym.

BIBLIOGRAFIA

1. Balcerowicz B., Marczak J., Pawłowski J., *Polska strategia wojenna wczoraj i dziś*, część I, Myśl Wojskowa 6/1993; część II, Myśl Wojskowa 1/1994.
2. Biuletyn Informacyjny nr 1(159), Sztab Gen., Warszawa 1994.
3. Chocha B., *Rozważania o sztuce operacyjnej*, MON, Warszawa 1984.
4. Dęga Cz., *Środki walki wojsk lądowych*, Warszawa 1986.
5. Dęga Cz., *Uzbrojenie i pole walki wojsk lądowych do 2020 roku*, Warszawa 1995.
6. *Działania zgrupowań aeromobilnych oraz ogólnowojskowych związków taktycznych w obronie strefy odpowiedzialności okręgu wojskowego*, Materiały z sympozjum naukowego, AON, Warszawa 1997.
7. Feret S., *Polska sztuka wojenna 1918-1939*, Warszawa 1979.
8. Herman H., Chrzanowski W., Strasburger D., *Sztuka wojenna Wojska Polskiego w latach 1945-1990*, AON, Warszawa 1995.
9. Jendraszczyk E., *Działania desantowo-szturmowe*, skrypt, AON, Warszawa 1991.
10. Koziej S., *Teoria sztuki wojennej*, Bellona, Warszawa 1993.
11. Koziej S., *Podstawy sztuki wojennej*, AON, Warszawa 1992.
12. Koziej S., *Rajdy bojowe*, MON, Warszawa 1987.
13. Koziej S., *Podstawowe problemy działań powietrzno-lądowych*, AON, Warszawa 1993.
14. Kordas R., *Teoretyczne i praktyczne kwestie współczesnej sztuki wojennej*, AON, Warszawa 1994.
15. Krzemień T., *Wojska rakietowe i artyleria*, Warszawa 1984.
16. Kuczymański Z., *Wojska zmechanizowane i pancerne w walce*, AON, Warszawa 1996.
17. Kuczymański Z., *Istota i ewolucja sztuki wojennej*, AON, Warszawa 1997.
18. Kuczymański Z., *Wymiar powietrzno-lądowy w działaniach operacyjnych*, AON, Warszawa 1997.
19. Marczak J., Pawłowski J., *O obronie militarnej Polski przełomu XX-XXI wieku*, Bellona, Warszawa 1995.

20. Nożko K., *Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej*, BWW, Warszawa 1973.
21. Nożko K., *System obronny Rzeczypospolitej Polskiej*, Myśl Wojskowa 1/1992.
22. Przegląd Informacyjny nr 3, ASG WP, Warszawa 1967.
23. *Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych, Cz. I (związek taktyczny, oddział)*, Szt. Gen. WP, Warszawa 1994.
24. Sabak Z., *Działania nieregularne*, Myśl Wojskowa 5/1993.
25. Suchora S., Cieślak E., Szustek R., *Lotnictwo wojsk lądowych i siły powietrznoszturmowe na polu walki*, AON, Warszawa 1995.
26. Ścibiorek Z., Kacznarek W., *Przyszła wojna - jaka?*, BUWIK, Warszawa 1995.
27. Ścibiorek Z., *Kierunki przeobrażeń w sztuce operacyjnej i taktyce wojsk lądowych*, Myśl Wojskowa 3/1997.
28. Ścibiorek Z., *Geneza i rozwój powietrzno-lądowych działań bojowych*, Część I i II, Myśl Wojskowa nr 2 i 3 z 1993.
29. Ścibiorek Z., *Działania taktyczne wojsk lądowych*, AON, Warszawa 1995.
30. Świątnicki W., Świątnicki Z., *Bronie inteligentne*, Bellona, Warszawa 1992.
31. *Teoretyczne podstawy działań operacyjnych wojsk lądowych pk. KORPUS*, AON, Warszawa 1997.
32. Tomaszewski A., Zieliński J., *Wojska lądowe w systemie obronnym kraju, część I, Miejsce i zadania wojsk lądowych w systemie obronnym kraju*, AON, Warszawa 1996.
33. Wiatr M., *Miedzy strategią a taktyką*, Myśl Wojskowa 3/1997.
34. Zieliński J., *O sztuce operacyjnej*, AON, Warszawa 1994.

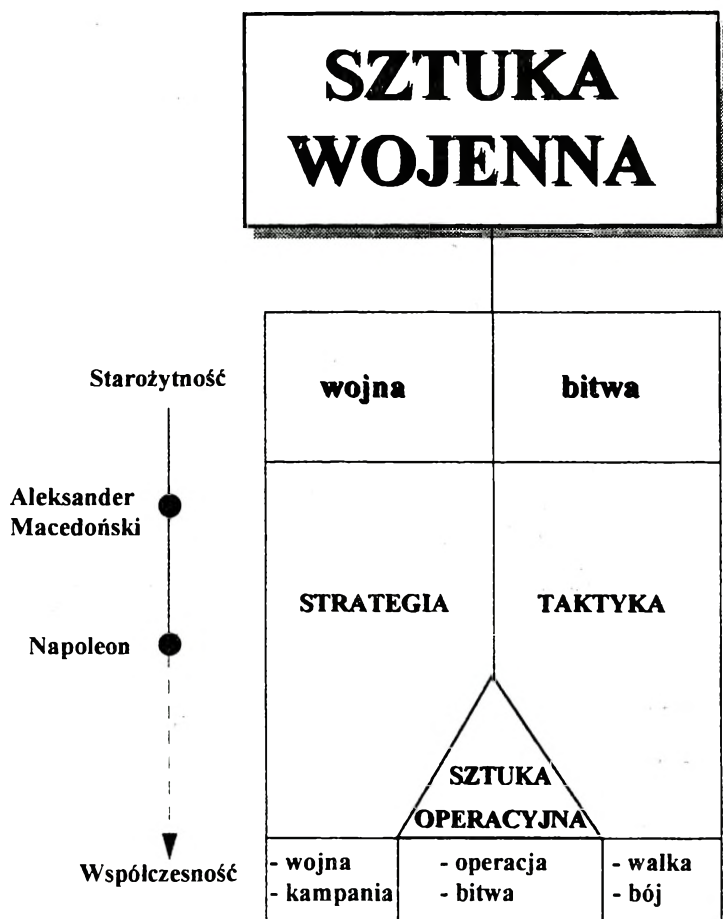
ZAŁĄCZNIKI

1. Struktura sztuki wojennej.
2. Ewolucje sztuki wojennej.
3. Udział wojsk w działaniach powietrzno-lądowych.
4. Podział działań prowadzonych przez wojska lądowe.
5. Struktura wojsk aeromobilnych.
6. Zadania zgrupowań aeromobilnych.
7. Zasady sztuki wojennej.

STRUKTURA SZTUKI WOJENNEJ

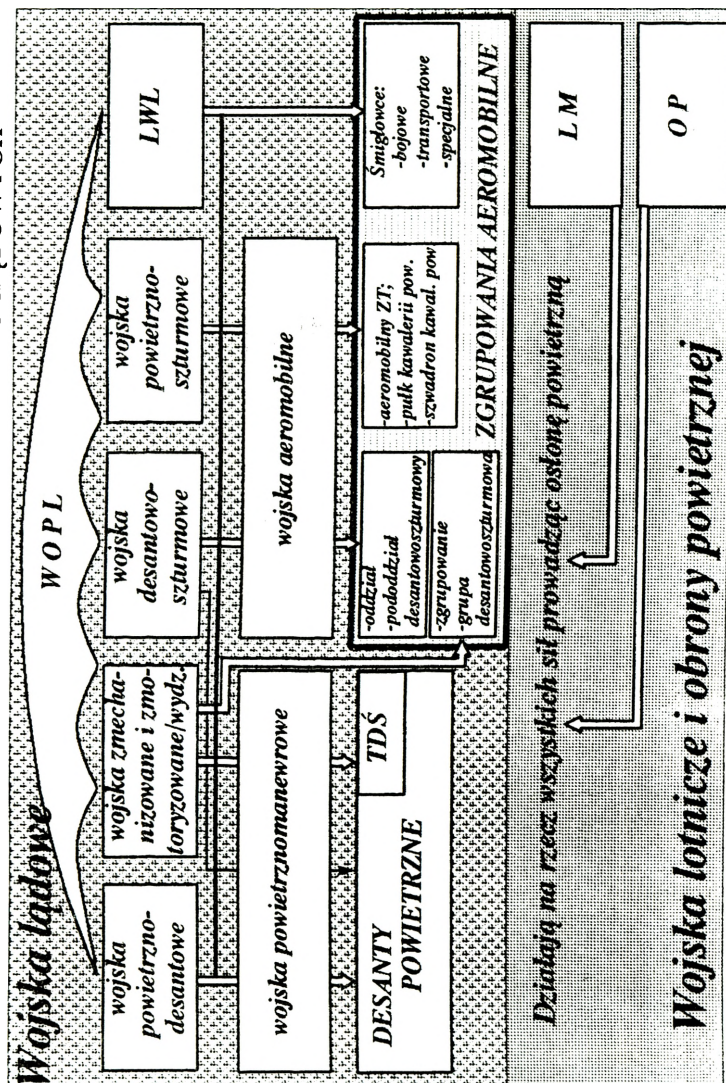

EWOLUCJA SZTUKI WOJENNEJ *

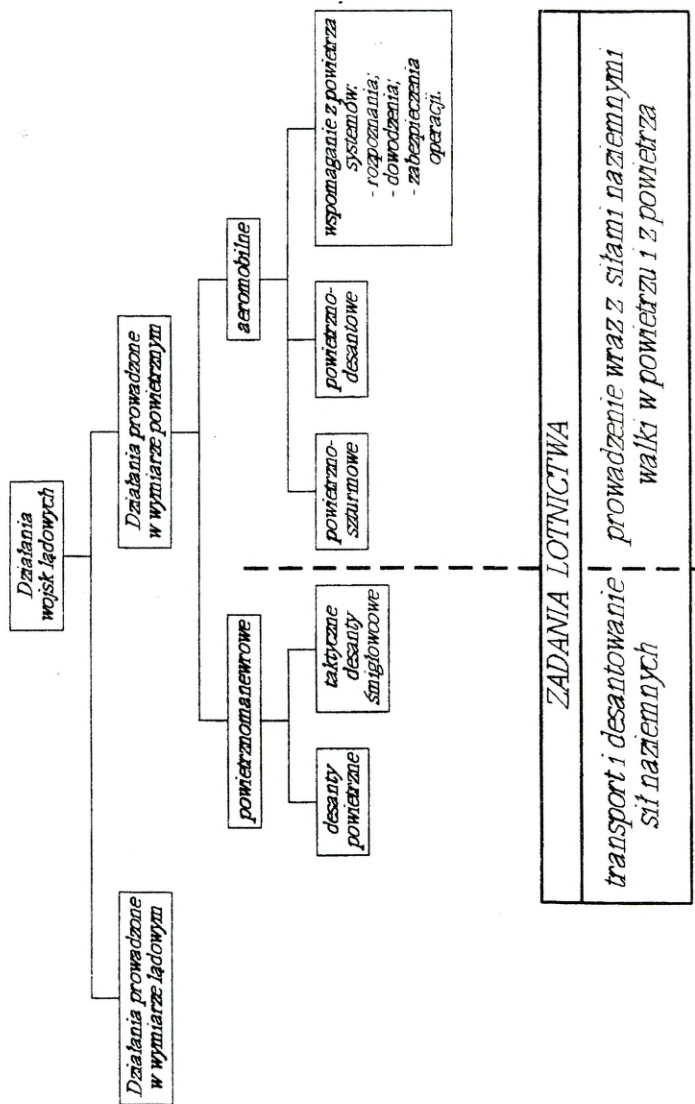

* Na podstawie: S. Koziej, *Podstawy sztuki wojennej*, AON, Warszawa 1992, załącznik 2, s. 113.

UDZIAŁ WOJSK W DZIAŁANIACH POWIETRZNO-LĄDOWYCH

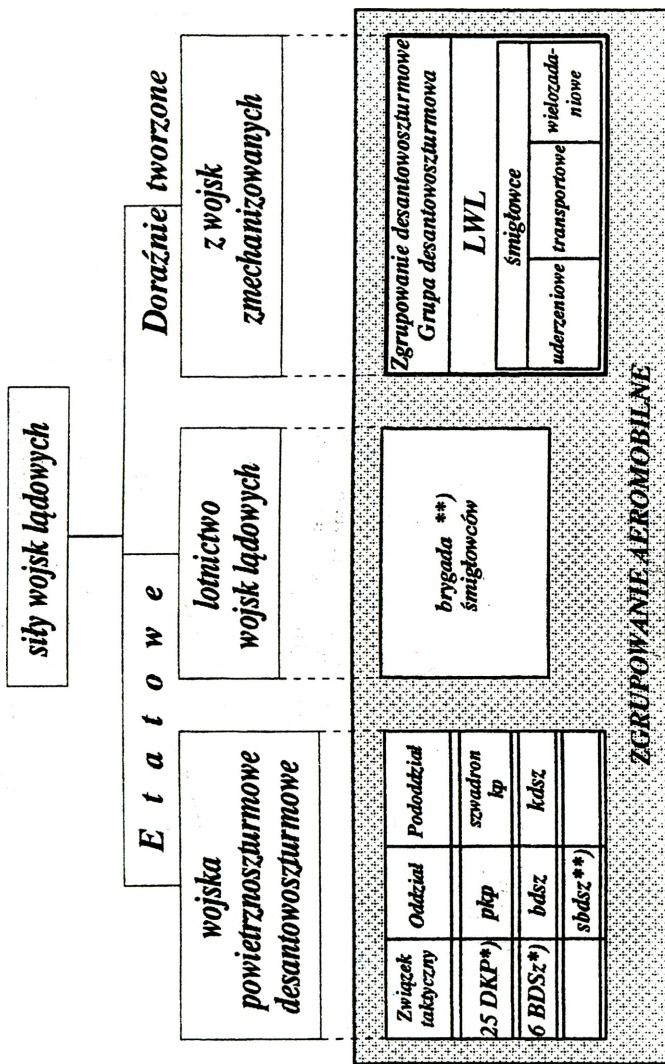

PODZIAŁ DZIAŁAŃ PROWADZONYCH PRZEZ WOJSKA LĄDOWE

STRUKTURA WOJSK AEROMOBILNYCH

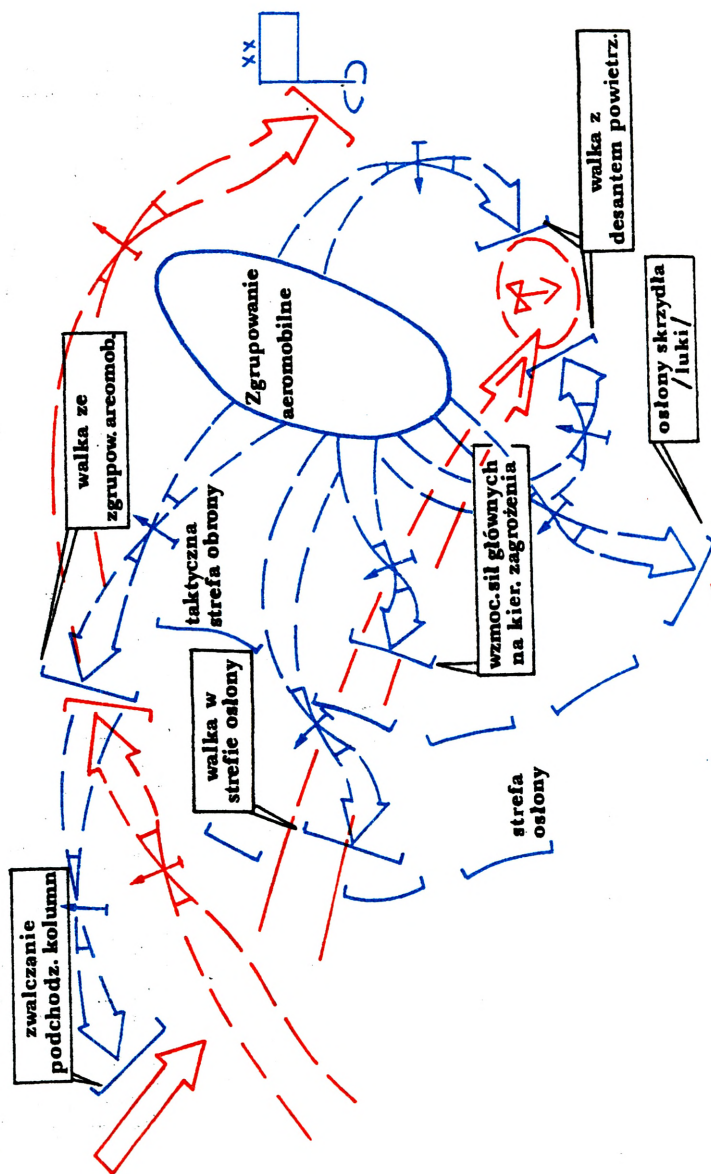
k 5

*) Wojska te posiadają w swojej strukturze śmigłowce

**) ZT, oddział proponowane w strukturze OW

ZADANIA ZGRUPOWAŃ AEROMOBILNYCH (WARIANT)

ZASADY SZTUKI WOJENNEJ

Zasady sztuki wojennej, to historycznie ukształtowane reguły przygotowania i prowadzenia zbrojnych działań wojennych, stanowiące podstawę działalności dowództw i wojsk w skali taktycznej, operacyjnej i strategicznej.

Do zasad sztuki wojennej zalicza się:

- celowość działania;
- zachowanie zdolności bojowej wojsk;
- ekonomię sił;
- zaskoczenie;
- aktywność (inicjatywę);
- manewrowość.

